

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Poikien kesken

Pienryhmätoiminta arjen hallinnan tukena

Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projekti

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma 210 op

11/2011

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma, 210op.

TIIVISTELMÄ

Työn tekijät Sini Hast ja Tiina Toivanen	Sivumäärä 98
Työn nimi Poikien kesken – Pienryhmätoiminta arjen hallinnan tukena	
Ohjaava opettaja Jukka Määttä	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Joensuun Pelastakaa Lapset ry, Minä Olen Tärkeä -projekti	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää nuoruuden varhaisvaiheessa (11–14 vuotta) oleville pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä. Tutkimuksessa arvioitiin omien kokemusten sekä havainnointien pohjalta, mitkä pienryhmätoiminnan menetelmät olivat toimivia varhaisnuorten poikien kanssa toimiessa. Lisäksi tutkimuksessa pohdittiin, kuinka tavoitteiden asettaminen sekä niiden seuranta tukee yksilön sitoutumista toimintaan ja motivoi osallistumaan mukaan toimintaan, jotka ovat suunnattuja erityisesti varhaisnuorille pojille. Tutkimustulosten analysointi eteni pienryhmätoiminnan kehitysvaiheiden mukaisesti. Opinnäytetyössä tarkasteltiin, mitä vaiheita pienryhmä käy läpi toimintansa elinkaaren aikana ja mitä asioita täytyi huomioida vaiheiden aikana.</p> <p>Tämä opinnäytetyö tehtiin Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoimalle Minä Olen Tärkeä -projektille, jonka kohderyhmänä ovat 5.–9.-luokkalaiset sekä pojat ja tytöt sekä lukioikäiset nuoret, jotka ovat jollain tavalla torjuttuja vertaisryhmissään. Minä Olen Tärkeä -projekti aloitti toimintansa vuonna 2011 ja sen rahoittajana toimii Raha-automaattiyhdistys. Projektin yhtenä tavoitteena on vahvistaa nuorten sosiaalisia taitoja ja tukea niiden kehittymistä ryhmätoiminnan ohessa. Opinnäytetyömme pohjalta Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoima Minä Olen Tärkeä -projekti voi kehittää ja laajentaa varhaisnuorille pojille suunnattua toimintaansa.</p> <p>Opinnäytetyö oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja sen aineisto koostui 12 -vuotiaille pojille suunnatun pienryhmätoiminnan havaintopäiväkirjoista. Kirjalliset havaintopäiväkirjat kerättiin kevätlukukauden 2011 aikana. Tutkimuksen analysoinnissa menetelmänä käytettiin teemoittelua ja tutkimusaineisto analysointiin syksyn 2011 aikana.</p> <p>Jokainen pienryhmä on ainutlaatuinen, joten varhaisnuorille pojille kehitettyjen pienryhmätoimintamenetelmien toimivuus muissa pienryhmissä ei ole taattua. Pienryhmäohjaajat voivat kuitenkin hyödyntää kehitettyjä menetelmiä ja kokemusten pohjalta tuotettua tietoa varhaisnuorille pojille suunnatusta pienryhmätoiminnasta. Tutkimuksen mukaan tavoitteiden merkitys sen sijaan osoittautui yhdeksi keskeiseksi motivaatiota ja toimintaan sitoutumista lisääväksi tekijäksi pienryhmätoiminnassa. Tavoitteiden säännöllinen ja tarkoituksenmukainen seuranta pitkäkestoisen pienryhmätoiminnan elinkaaren kaikissa vaiheissa auttaa nuorta hahmottamaan omaa merkitystään ryhmäläisenä, kehittämään taitojaan ja vahvistamaan itsetuntemustaan sekä luomaan identiteettiään.</p>	
Asiasanat varhaisnuoret, poikatyö, ryhmätoiminta, toiminnalliset menetelmät, sosiaaliset taidot, elämänhallinta	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Civic Activities and Youth Work, 210 ECTS.

ABSTRACT

Authors: Sini Hast and Tiina Toivanen	Number of Pages 98
Title : Between lads – Supporting life management with Small Group Activity	
Supervisor: Jukka Määttä	
Subscriber and/or Mentor: Save The Children Finland, Local association of Joensuu	
<p>Abstract</p> <p>The aim of this thesis is to develop small group activity methods especially aimed toward boys aged between 11-14 years. This thesis is executed as a functional research; we evaluated the small group activity methods based on our own experiences. The thesis discusses which methods are functional when working with boys in the early state of puberty. Furthermore the thesis reflects on how to set and follow goals and how to help and motivate the young people to commit to and to participate in a small group. Results of the research are analyzed based on the model of group development. The thesis examines which phases of the model of group development the small group goes through and what factors should be taken into account in the different phases of the group development.</p> <p>This thesis was written for use of the Minä Olen Tärkeä –project which is supervised by Save the Children’s Finland local associations of Joensuu. Target group of the project are children and young people aged between 11-18 years, who have been excluded from their peer groups for various reasons. The project started in year 2011 and it is funded by Finland’s Slot Machine Association (RAY). The aim of the project is to improve youngsters’ social skills and support development with the help of small group activities. This thesis focuses on activities gathered from the project Minä Olen Tärkeä, especially concentrating on activities directed towards boys in the early state of puberty.</p> <p>This thesis is based on qualitative survey and the material consists of observation diaries made during the year of activity on a small group. The small group consisted of four 12-years old boys. Written material was collected during spring semester 2011. The material was themed and analyzed in autumn 2011.</p> <p>Every small group is unique, so methods developed in the thesis are not valid on accurate small group. However instructors of a small group can benefit from some of the methods introduced in the thesis and learn from the experiences and knowledge the thesis offers on the subject. The importance of setting and following group- and individual goals in a small group is emphasized in the results of the thesis. Regular and appropriate following of the goals in every state of the life cycle of the small groups helps the youth to perceive his/hers significantness to the group, develop his/her social skills, strengthens the self-esteem and helps finding their identity.</p>	
Keywords preadolescent, gender-sensitive work with boys, group work, functional methods, life management	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1 JOHDANTO	6
1.1 Kohti pienryhmätoiminnan kehittämistä	6
1.2 Opinnäytetyön toteutus	9
1.2.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	9
1.2.2 Kohderyhmänä varhaisnuoret pojat	10
1.2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	13
1.2.5 Analysointimenetelmä	16
2 PELASTAKAA LAPSET RY TUKEMASSA VARHAISIKÄISTEN POIKIEN KASVUA PIENRYHMÄTOIMINNAN KEINAIN	17
2.1 Pelastakaa Lapset ry	17
2.2 Joensuun Pelastakaa Lapset ry	18
2.3 Minä Olen tärkeä -projekti	18
2.4 Pienryhmätoimintaa sosiaalisen vahvistamisen keinoin	19
3 "ON KIVAA, ETTÄ KAIKKI ON TUTTUJA JA MEITÄ ON VAIN NELJÄ" - PIENRYHMÄ KASVUN TUKENA	21
3.1 Ryhmä ja ryhmään kuulumisen tärkeys	22
3.2 Pienryhmä ja pienryhmätoiminta	24
3.3 Pienryhmän muodostumisen periaatteita	26
3.4 Pienryhmätoiminnan tavoitteet	27
3.4.1 Henkilökohtaiset ja yhteiset tavoitteet	29
3.5 Pienryhmätoiminnan menetelmät	30
3.5.1 Seikkailu- ja elämyspedagogiikka	30
3.5.2 Melontaa vai piirustusta - kuinka valita ryhmälle sopivat menetelmät?	33
3.6 Ohjaajana pienryhmässä	34
3.7 Minä Olen Tärkeä -projekti tukemassa nuoren kiinnittymistä yhteiskuntaan	35
4. PIENRYHMÄ SUKUPUOLISENSITIIVISEN TYÖOTTEEN TUKENA	37
4.1 Sukupuoli	38
4.2 Sukupuolisensitiivisyys	39
4.2.1 Sukupuolisensitiivinen työote	40
4.2.3 Sukupuolisensitiivisen työotteen toteuttamisen menetelmällisiä malleja Suomessa	42
4.2.4 Mihin sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan?	44
4.2.5 Pojat paitsiossa sukupuolisensitiivisen työn kentällä?	45
5 ONNISTUMISIA JA EPÄONNISTUMISIA – OHJAUSKOKEMUKSIA POIKARYHMÄSSÄ	46
5.1 Mistä kaikki sai alkunsa?	47
5.2 Muodostuminen (forming)	48
5.2.1 Pienryhmän kokoaminen; kohderyhmän muodostuminen	50
5.2.2 Pienryhmän käynnistäminen	53
5.2.3 Sääntöjen luominen	54
5.3 Tavoitteiden asettaminen ja niiden seuranta	55

5.3.1 Ryhmän yhteisten tavoitteiden asettaminen	55
5.3.2 Ryhmäläisten yksilöllisten tavoitteiden asettelu	56
5.3.3 Tavoitteiden seuranta, arviointi ja palaute	57
5.4 Kuohunta (storming)	59
5.4.1 Ristiriitojen käsittelytapoja	61
5.4.2 Ristiriitojen ratkaisu	62
5.5 Normeista sopiminen (norming)	62
5.5.1 Ryhmän kiinteyden saavuttaminen ja koheesion luominen pienryhmässämme	63
5.5.1.1 Pyöräretki – Mennään ja tehdään yhdessä, muututaan meiksi?	63
5.5.1.2 Laskettelu - Uusi toimintaympäristö toi uusia rooleja	66
5.5.1.3 Ruokailu ja kokkaaminen – Toimii tai sitten ei!	68
5.6 Suoritusvaihe (performing)	70
5.6.1 Ongelmatilanteita – Kun ryhmän kiinteyks ei riitä	71
5.7 Seikkailullinen toimintapäivä	75
5.7.1 Yhteisen tekemisen tärkeys ja vertaisryhmän tarjoamat mahdollisuudet	75
5.7.2 Toiminnasta apuja arkielämään	76
5.7.2.1 Alaköysirata	76
5.7.2.2 Sokkotehtävä	77
5.7.2.3 Kiipeilyseinä	78
5.7.2.5 Ensiapupiste	79
5.7.2.6 Toiminnan purkaminen ja läpikäynti	79
5.8 Päätös vaihe (adjourning)	79
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	81
6.1 Tavoitteiden saavuttaminen	81
6.2 Menetelmien tarkastelua	82
6.3 Onnistuneen pienryhmätoiminnan elinkaari	84
7 POHDINTA	87
7.1 Ajatuksia pienryhmätoiminnasta ja sukupuolisensitiivisestä työotteesta	87
7.2 Ohjaajien rooli pienryhmäläisiä tukevina	89
7.3 Luotettavuus	91
7.4 Tutkimuksen hyödynnettävyys	93
8 LOPUKSI	93
LÄHDELUETTELO	95

1 JOHDANTO

1.1 Kohti pienryhmätoiminnan kehittämistä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoiman Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoiminnan menetelmiä. Keskityimme tutkimuksessamme erityisesti nuoruuden varhaisvaiheessa (11–14 vuotta) oleville pojille suunnattujen pienryhmätoimintamenetelmien kehittämiseen. Tutkimuksella kartoitimme, millaiset pienryhmätoiminnan menetelmät toimivat varhaisnuoruuden vaiheessa olevien poikien kanssa toimiessa ja kuinka pojat voidaan motivoida ja sitouttaa mukaan pitkäkestoiseen pienryhmätoimintaan.

Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n tärkein ja toimivin toimintamuoto on projektityö. Organisaation projektitoiminta alkoi vuonna 2004 ja on se on jatkunut eri projektien nimissä tähän päivään asti. Uusin Minä Olen Tärkeä -projekti on saanut rahoituksen vuoden 2012 loppuun asti. Projektit ovat pääsääntöisesti keskittyneet pienryhmätoiminnan tuottamiseen. Aiemmille projekteille on tuotettu pienryhmätoiminnasta jo jonkin verran materiaalia. Vuosien 2008–2010 aikana toimineen Ottakaa Mut Mukaan -projektin aikana Pelastakaa Lapset ry:lle tuotettiin ”Ohjaajien käsikirja - Ohjattu ryhmätoiminta” sekä ”Eheämpi itsetunto - Yksi ihana asia minussa on, että olen mä ainoa. Toiminnallinen menetelmäopas lapsen itsetunnon tukemiseksi pienryhmässä” (Luodelahti, Pursiainen 2010) ja lisäksi nykyisen projektin aikana on tuotettu muun muassa ”Minä olen ihana – ryhmätoiminta käsikirja” (Halonen, Laitinen 2011). Aineistojen ongelmana kuitenkin on, että ne keskittyvät pääasiassa tytöille suunnatun toiminnan kuvaamiseen. Sen vuoksi halusimme kehittää erityisesti nuoruuden varhaisvaiheessa oleville pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä.

Idean opinnäytetyöstämme saimme vuoden 2010 lopulla projektiimme liittyvän harjoittelun aikana. Opinnäytetyöhömmme tarvittuja havaintoaineistoja keräsimme kyseisen harjoittelun aikana. Toteutimme projektimme sekä siihen liittyvän harjoittelun Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoimalle Ottakaa Mut Mukaan -projektille, jossa toimimme varhaisnuorten poikien pienryhmän ohjaajina lukuvuoden 2010-2011 ajan. Projektina suunnittelimme sekä toteutimme kaikille Ottakaa Mut Mukaan -projektin

pienryhmille suunnatun seikkailullisen toimintapäivän keväällä 2011. Toimiessamme pojille kohdistetun pienryhmätoiminnan ohjaajina, teimme samalla osallistuvaa havainnointia ryhmämme toiminnasta. Toteutimme opinnäytetyömme syksyn 2011 aikana. Opinnäytetyömme oli laadullinen tutkimus, joka toteutettiin osallistuvan havainnoinnin keinoin. Havaintojen pohjalta aineistoksi rakentuivat havaintopäiväkirjat. Aineistoja ja kirjallisuutta hyödyntäen kehitimme varhaisnuoruuden vaiheessa oleville pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä. Tutkimme, kuinka asettaa osallistumista tukevia tavoitteita ja seurata niiden toteutumista pienryhmätoiminnan aikana. Selvitimme myös, mitkä pienryhmätoiminnan menetelmät toimivat varhaisnuoruuden vaiheessa olevien poikien kanssa ja miten rakentuu onnistunut pienryhmätoiminnan elinkaari varhaisiässä olevien poikien kanssa.

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on kokenut 1990–2000-lukujen aikana voimakkaan rakennemuutoksen, joka näkyy myös lasten ja nuorten arkipäivässä ja hyvinvoinnissa. Luvun 2000 alussa tehtyjen kouluterveystutkimusten mukaan nuorten fyysinen oireilu, kuten päänsärky, univaikeudet ja fyysiset kivut, on noussut neljänneksestä kolmannekseen sitten 1990-luvun puolen välin. (Muhonen, Lallukka, Turtiainen 2009, 8.) 2000-luvun aikana nuorten hyvinvoinnissa on tapahtunut niin myönteisiä kuin kielteisiäkin muutoksia. 2000-luvulla tehtyjä kouluterveyskyselyjä verrattaessa nuoret kokivat terveydentilansa paremmaksi vuosikymmenen lopussa kuin sen alussa, vaikka pitkäaikaissairauksien tai erilaisten oireiden yleisyydessä ei ole tapahtunut muutoksia. Kouluterveyskyselyiden mukaa vähän liikkuvien osuus on kuitenkin pienentynyt, mutta yleisesti liikunnan harrastaminen vapaa-aikana on lisääntynyt hitaasti nuorten keskuudessa. (Lommi, Luopa, Puusniekka, Roine, Vilkki, Jokela, Kinnunen 2010, 34.)

Suomalainen nuorisotyö on pyrkinyt vastaamaan nuorten hyvinvoinnin parantamiseen pienryhmätoiminnalla, jota pidetään ehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen työvälineenä. Kyseisen työmenetelmän avulla pyritään lapsia ja nuoria tukemaan oman elämänsä aktiivisiksi toimijoiksi ja yhteiskunnan vaikutusvaltaisiksi jäseniksi. (Muhonen ym. 2009, 9.) Pienryhmätoiminnan avulla pyritään tarjoamaan nuorille monipuolista tekemistä ja esimerkiksi saamaan heidät pois tietokoneruutujen edestä liikkumaan muiden nuorten pariin. Sen vuoksi koemme tutkimuksemme tärkeäksi ja pyrimme kehittämään Pelastakaa Lapset ry:lle pojille suunnattua pienryhmätoimin-

nan mallia, jotta järjestö pystyisi vastaamaan monipuolisella pienryhmätoiminnan tarjoamisella varhaisnuorten poikien hyvinvoinnin tukemiseen ja siten parantamiseen.

Opinnäytetyöaiheemme on ajankohtainen, sillä pienryhmätoimintaa on viime vuosina tutkittu paljon. Aiheeseen liittyviä tutkimuksia on myös julkaistu viime aikoina useita, kuten viime vuonna (2010) julkaistiin esimerkiksi Leeni Sorsan pienryhmätoiminnan tavoitteellisuutta käsittelevä opinnäytetyö ”Pienryhmätoiminnan ydintä luomassa: ’Ollaan jossakin, sitten tehään jotain, pidetään kavereitten kanssa hauskaa samalla ja se onki siinä.’ ” ja tänä vuonna (2011) on puolestaan julkaistu toiminnallisena opinnäytetyönä Laura Väisäsen ”OmaSohVa: Nuorten arjentaitoja tukevan pienryhmätoiminnan suunnitelma Jyväskylän kaupungin nuorisopalveluille”, jossa käsitellään pienryhmien ohjausta ja tarjotaan osallistumisen ja yhteistoiminnan mahdollisuuksia. Vuonna 2011 avattiin myös Suomen ensimmäinen Poikien Talo Helsinkiin, Kalliolan Nuoret ry:n toteuttaman ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman Poikien Talo -hankeen myötä.

Tilaaaja pystyy hyödyntämään opinnäytetyötämme esimerkiksi hankkiessaan uusia ohjaajia Minä Olen Tärkeä – projektin poikaryhmille. Tilaajalla on nyt tarjottavana jotain kirjallista aineistoa käytännön toiminnan tueksi. Opinnäytetyömme on ensimmäinen Joensuun Pelastakaa Lapset ry:lle tuotettu tutkimus, joka on kohdennettu erityisesti varhaisnuoruuden vaiheessa oleviin poikiin.

Opinnäytetyössämme pohdimme ensin opinnäytetyömme tavoitteita sekä kuvaamme opinnäytetyön toteutuksessa käyttämiämme aineistoja ja menetelmiä. Sen jälkeen esittelemme opinnäytetyömme tilaajan eli taustaorganisaation. Kolmannen ja neljännen lukujen käsitteet muodostavat opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen. Luku viisi etenee ryhmän kehitysvaiheiden mukaisesti. Kuvaamme luvussa pienryhmän muodostumisen merkitystä ja ryhmän elinkaaren kehitysvaiheita. Kuvaamme päiväkirjamme hyödyntäen millaisia toiminnan menetelmiä toteutimme toimiessamme ohjaajina ja miten ne onnistuivat. Lisäksi pohdimme lähdekirjallisuutta hyödyntäen toimintamenetelmien toimivuuteen vaikuttavia tekijöitä ja mitä olisi voinut tehdä toisin. Menetelmien ohessa korostamme tavoitteiden asettamisen ja niiden seurannan tärkeyttä ryhmäläisten sitoutumista ja motivaatiota lisäävinä tekijöinä. Kuvaamme myös toteuttamamme projektin, seikkailullisen toimintapäivän, merkitystä osana pienryh-

män elinkaarta. Lopuksi kerromme johtopäätöksemme ja pohdimme tutkimuksemme tuloksia. Pohdimme muun muassa millaisiin asioihin tulisi kiinnittää huomiota pitkäkestoista ryhmää lopettaessa.

1.2 Opinnäytetyön toteutus

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyön toteutukseen liittyvät asiat. Luvussa 1.2.1 kuvaamme opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset, joihin opinnäytetyöllä pyrittiin vastaamaan. Luvussa 1.2.2 esittelemme opinnäytetyön kohderyhmä ja luvuissa 1.2.3 ja 1.2.4 kuvaamme opinnäytetyön aineiston hankintaan ja analysointiin käytetyt menetelmät.

1.2.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projektille varhaisnuoruuden (11–14 vuotta) vaiheessa oleville pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä. Lisäksi opinnäytetyömme tavoite oli selvittää, kuinka tavoitteiden asettaminen sekä niiden seuranta tukevat yksilön sitoutumista toimintaan ja motivoivat osallistumaan mukaan toimintaan. Tavoitteena oli myös kehittää kokemuksiemme pohjalta toimivia pienryhmätoiminnan menetelmiä, jotka ovat suunnattuja erityisesti varhaisnuorille pojille. Lisäksi tavoitteenamme oli perehtyä pienryhmätoiminnan kehitysvaiheisiin, kuten mitä vaiheita pienryhmä käy läpi toimintansa elinkaaren aikana ja millaisia asioita täytyy ottaa huomioon vaiheiden aikana. Tavoitteena oli perehtyä erityisesti pojan kasvuun ja kehitykseen.

Asetimme toimintatutkimuksellemme kolme tutkimuskysymystä. Näihin kysymyksiin pyrimme vastaamaan tutkimuksessamme.

Tutkimuskysymyksemme:

1. Kuinka tavoitteiden asettaminen sekä niiden seuranta tukee nuorten sitoutumista ja motivoi osallistumista pienryhmätoimintaan?
2. Mitkä asiat vaikuttavat pienryhmätoiminnan menetelmien toimivuuteen?
3. Miten rakentuu onnistunut pienryhmätoiminnan elinkaari varhaisnuoruuden vaiheessa olevien poikien kanssa?

Tutkimuskysymykset rajautuivat tilaajamme toiveiden mukaisesti käsittelemään erityisesti sukupuolisensitiivistä työtettä pienryhmätoiminnassa. Tutkimuksemme keskittyi eritoten poikatyöhön ja sen kehittämiseen, koska tilaajamme on kehittämässä pojille suunnattua pienryhmätoimintaa. Joensuun Pelastakaa Lapset ry omaa vahvan kokemuspohjan ja tietotaidon tyttötyön tekemisestä, mutta poikatyön pienryhmätoiminnassa järjestö aloitti vasta Ottakaa Mut Mukaan -projektin myötä vuosina 2008–2010. Toimittuamme projektissa pojille suunnatun pienryhmätoiminnan ohjaajina, koimme ohjauskokemustemme pohjalta aiheen olleen meille erittäin mielenkiintoinen ja läheinen.

1.2.2 Kohderyhmänä varhaisnuoret pojat

Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projektin kohderyhmänä ovat 5.-9.-luokkalaiset tytöt ja pojat sekä lukioikäiset nuoret. Omat kokemuksemme sijoittuvat projektia edeltävään Ottakaa Mut Mukaan -projektiin, jonka kautta ohjasimme yhden lukuvuoden (2010–2011) ajan varhaisnuorille pojille suunnattua pienryhmätoimintaa. Meillä ei ollut toimintamme tueksi saatavilla paljoakaan materiaalia, joka koskisi pojille kohdennettuja pienryhmätoiminnan menetelmiä. Materiaalien puuttumisen vuoksi päätimme keskittyä kehittämään pienryhmätoiminnan menetelmiä erityisesti nuoruuden varhaisvaiheessa oleville, noin 11–14 -vuotiaille, pojille. Meidän ohjaamassamme poikaryhmässä kaikki yksilöt olivat samanikäisiä ja juuri yläasteelle siirtyviä. Huomasimme kuitenkin, kuinka eri vaiheissa kehitystä pojat kuitenkin olivat tietyissä asioissa, kuten oma-aloitteisuudessa ja tarkkavaisuudessa.

Nuoruus voidaan jakaa esimerkiksi varhaisnuoruuteen (11–14 vuotta), keskinuoruuteen (15–18 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19–25 vuotta) (Nurmi 1995, 258–259).

Opinnäytetyömme kohderyhmä rajautui nuoruuden varhaisessa vaiheessa oleviin poikiin, joiden pariin pohjautuvat myös omat ohjauskokemuksemme. Nuoruutta pidetään siirtymä kautena lapsuudesta aikuisuuteen (Anttila, Eronen, Kallio, Kanninen, Kauppinen, Paavilainen, Salo 2009, 127). Nuoruuden aikana yksilö kehittyy fyysisesti aikuiseksi, oppii keskeiset yhteisössä tarvittavat taidot ja valmiudet, itsenäistyy omasta lapsuuden perheestään. Nuoruuden kuluessa yksilö myös etsii ja valitsee myöhemmät aikuisuuden roolit sekä asemat ja muodostaa käsityksen omasta itsestään. (Nurmi 1995, 256–257.)

Robert J. Havighurstin (1900–1991) mukaan eri ikäkausiin liittyy myös normatiivisia tekijöitä. Havighurstin 1940-luvulla syntyneen kehitystehtäväteorian mukaan nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä ovat identiteetin löytäminen, sukupuoliroolien omaksuminen, ulkonäön hyväksyminen, sosiaalisesti vastuullisen käyttäytymisen omaksuminen, riippumattomuus ja itsenäistyminen vanhemmistaan, valmistautuminen koulutus- ja ammattiuraan sekä maailmankatsomuksen kehittyminen. (mt., 258–259.)

Laine (2005) taas erittelee osuvasti varhaisnuoruuden kehitysvaiheet kouluvuosien mukaisesti. Vaiheet kuvaavat mielestämme erityisen hyvin myös pienryhmämme poikien kehitystasoa. Laineen (2005, 36) mukaan viidennen kouluvuoden aikana 11-vuotias nuori kehittyy merkittävästi ja nuori alkaa etsiä omaa identiteettiään. Minäkäsityksen ja identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat suuresti suhteet kavereihin. Kaverit kohdistavat toisiinsa suuria paineita, jotka liittyvät ulkonäköön sekä toisten hyväksymiseen. Emotionaalisesti 11-vuotias on usein rauhaton ja tasapainoton. (mt.) Laineen (2005, 36) mukaan viidesluokkalaisten suomalaislasten itsetunto on melko heikko ja erityisesti poikien minäkuva on usein heikoimmillaan viidennen kouluvuoden keväällä. Edellinen näkyy selvästi lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa, mutta toisaalta myös yhteenkuuluvuutta ryhmään myös arvostetaan. (mt.)

Kuudesluokkalainen, 12–13-vuotias, on jo tasapainoisempi kuin 11-vuotias. Yksilölliset erot voivat olla kuitenkin suuria, etenkin fyysiset ominaisuudet, jotka saattavat näkyä itsetunnossa. 12-vuotias pyrkii välttymään vaikeilta konfliktitilanteilta vuorovaikutussuhteissaan. Tämänikäiselle nuorelle on erittäin tärkeää, mitä muut ajattelevat hänestä ja toimiiko hän odotusten mukaisesti. Hän arvioi myös kriittisesti kavereitaan, mikä voi johtaa kavereiden vaihtumiseen. Poikien itsetunto kuitenkin alkaa kuuden-

nella luokalla vakiintua ja pysyy melko samana. Yksilö vaatii päätöksiinsä itsenäisyyttä, joka voi kärjistää hänen suhdettaan vanhempiin. Kuudennella luokalla nuorten minäkäsitys on jo kuitenkin melko jäsentynyt ja vakiintumassa. Fyysinen minäkuva on edelleen minäkuva-alueista heikoin. (mt.)

Murrosiän alussa nuori on vielä hyvin itsekeskeinen ja minäkäsityksessä voi tapahtua suuria vaihteluita, mikä ei kuitenkaan merkitse itsetunnon muuttumista. Lisäksi murrosiän aikana nuori kasvaa ja kehittyy myös fyysisiltä ominaisuuksiltaan huomattavasti. Muutokset ovat usein tilapäisiä ja sidoksissa mielialan vaihteluihin. Yksilön itsetunto 12–14 -vuotiaana pysyy melko vakiona. Murrosikäinen on kuitenkin altis vaikutteille. Itseensä kohdistuvan arvostelun yksilö kokee kyseisessä iässä hyvin voimakkaasti tunnetasolla ja epäonnistumisen syyt nähdään ulkopuolisissa tekijöissä, ei itsessä. Murrosikäisen ajattelumaailma on hyvin mustavalkoista, epäjohdonmukaista ja stereotyyppistä eli yksilöitä leimaavaa. Nuori kokee ihmisten olevan joko hyviä tai pahoja ja elämässä onnistutaan tai epäonnistutaan. Murrosikäisen nuoren käyttäytymistä määräävät lähinnä opitut käyttäytymismallit, ystävyssuhteet sekä ulkoiset palkkiot. Nuorella saattaa olla suuri paine jäljitellä sekä mukautua toisten tahtoon ja hän voi myös kokea, ettei pysty paljoakaan vaikuttamaan omiin asioihinsa. Nuorelta vaaditaan kuitenkin tiettyä itsenäisyyttä ja oman identiteetin sekä tärkeiksi koettujen arvojen löytymistä terveen itsetunnon säilyttämiseksi. Se edellyttää, että kasvattaja on nuoren tukena kaikin mahdollisin keinoin. (mt., 36–37, 129.)

Pienryhmämme pojat hakivat paikkaansa muiden poikien keskuudessa ja etsivät selvästi omaa identiteettiään. Tämä näkyi minäkäsityksen suurina vaihteluina. Myös poikien itsetunto saattoi vaihdella laidasta laitaan. Muiden mielipiteet ryhmässä olivat pojille tärkeitä ja ne ohjasivat vahvasti heidän käyttäytymistään. Yksilölliset erot kehityksessä olivat suuria, esimerkiksi kiinnostuksen kohteet vaihtelivat peleistä tyttöihin. Jokaisella pojalla kuitenkin esiintyi rauhattomuutta sekä levottomuutta. Yksilöllisten erojen, kuten kehitysvaiheiden, elämäkokemuksen, suuntautumisen tulevaisuuteen sekä valmiuksien ryhmätoimintaan, takia ikäjakaumaa pienryhmässä ei tulisi jättää suureksi. Selvien erojen näkyvyys toimintakyvyssä, osaamisessa ja fyysisessä suoriutskyvyssä voi aiheuttaa vallankäyttöä, riippuvuutta ja jopa hyväksikäyttöä ryhmässä. Kivelän ja Lempisen (2009, 32) mukaan ikäjakauma kannattaa asettaa 2-3 vuoden

mittaiseksi ja kiinnittää johonkin ryhmäläisiä yhdistävään elämäntilanteeseen. Hyvä esimerkki edellisestä on siirtymävaihe ala-asteelta yläasteelle. (mt.)

1.2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Opinnäytetyömme oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Koemme laadullisen tutkimusmenetelmän olleen opinnäytetyömme kohdalla toimiva, sillä tavoitteenamme oli ymmärtää tutkittavaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti (Vilkka, Airaksinen 2003, 63). Aineistonkeruussa käytimme menetelmänä osallistuvaa havainnointia. Haastattelun lisäksi yksi tärkeimmistä laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmistä onkin juuri osallistuva havainnointi ja havainnoinnin pohjalta kirjoitettu tutkimuspäiväkirja (Huovinen, Rovio 2008, 104).

Kenttätö on erityinen tapa päästä kosketuksiin tutkittavien kanssa. Olennaista siinä kuitenkin on, että tutkija pyrkii säilyttämään tutkittavan tilanteen sellaisena kuin se on, manipuloimatta tilannetta. Tällöin voidaan havainnoida myös tutkittavien oma näkökulma. (Eskola, Suoranta 2008, 16.) Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä pyrkiikin selvittämään kohderyhmän arvot ja asenteet tai tarpeet ja odotukset, joiden avulla saadaan tietoa esimerkiksi toiminnan kehittämiseen. Edellisen myötä kyseinen tutkimus hyödyntää käyttäytymistieteiden, kuten psykologian, oppeja. Laadullinen tutkimus sopii sosiaalisten ongelmien tutkimiseen, kehittämiseen ja vaihtoehtojen etsimiseen. (Heikkilä 2008, 16.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on toisella tavalla keskeinen kuin tilastollisessa tutkimuksessa. Tutkijalla on toiminnassaan tietynlaista vapautta, mikä antaa hyvin yleisesti ottaen mahdollisuuden joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Laadullinen tutkimus perustuu pitkälti oman työn reflektointiin, sillä tutkimuskohteeseen pyritään tavalla tai toisella vaikuttamaan. (Eskola ym. 2008, 20, 126–128.)

Toimiessamme pienryhmän ohjaajina osallistuimme normaalisti pienryhmämme toimintaan. Toiminnan ohessa teimme sekä omasta toiminnastamme että poikien käyttäytymisestä ja toiminnasta erilaisia havaintoja. Havaintojen pohjalta pyrimme arvioi-

maan sekä suunnittelemaan toimintaa ryhmäläisten tarpeiden mukaisesti. Ohjatesamme pienryhmää ja analysoidessamme toimintaamme osana opinnäytetyötämme, opinnäytetyömme omaa toiminnallisen luonteen.

Kokemustemme ja havaintojemme kautta koostui opinnäytetyömme aineisto, henkilökohtaiset dokumenttimme eli havaintopäiväkirjamme. Aineisto voidaan koota tiettyä tutkimusta varten (Heikkilä 2008, 17), kuten me itse teimme. Päiväkirjamme muodostuivat osallistuvan havainnoinnin myötä toimiessamme pojista koostuvan pienryhmän toiminnan parissa. Havainnointi tuntui luonnolliselta menetelmältä kerätä aineistoa tutkimustamme varten, sillä saimme paljon ajatuksia ja oivalluksia jo harjoittelumme alussa oman toiminnan kehittämiseen pienryhmän ohjaajina. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan aineistonkeruutapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan jollakin tapaa (Eskola ym. 2008, 98). Tutkimuksessa yleensä selvitetään, miten asiat ovat ja luodaan havaintojen pohjalta teoreettista tietoa (Heikkinen 2008, 19). Havainnoimme, kuinka poikien kanssa suoritettut toiminnot onnistuivat ja mitkä asiat vaikuttivat toimintojen suorittamiseen. Jokaisen pienryhmätapaamiskerran päätteeksi kirjasimme tekemämme havainnoinnit systemaattisesti ylös, joiden myötä rakentuivat havaintopäiväkirjamme.

Havainnointi on aineistonkeruumenetelmänä hyvin laaja, sillä pystyimme tekemään havaintoja hyvinkin erilaisista asioista ja todella kattavasti. Jos halusimme saada tietoa jostain tietystä asiasta, pystyimme esimerkiksi järjestämään nuorten kanssa sekä yhteisiä että henkilökohtaisia keskustelutuokioita, joista pystyimme tekemään tarkempia havaintoja ja luomaan uutta aineistoa. Tutkija voi keskustella aktiivisesti osallistujien kanssa ja tuoda esille omia havaintojaan ja kysellä osallistujien mielipiteitä. Tutkija ja osallistujat voivat suunnitella toimintaa näiden havaintojen pohjalta (Huovinen ym. 2008, 106). Kyseisten keskusteluiden ongelmana koimme kuitenkin sen, kuinka emme lähde johdattelemaan keskustelua liikaa toivomaamme suuntaan. Mielestämme pystyimme kuitenkin pidättäytymään kiitettävästi liiallisesta johdattelusta ja saimme pojilta heidän todellisia mielipiteitään asioihin ja rehellisiä vastauksia.

Huovisen ja Rovion (2008, 107) mukaan tällaisia keskusteluja on vaikea tallentaa muualle kuin tutkijan päiväkirjoihin, sillä esimerkiksi nauhurin käyttö ei ole kovin soveliaista kaikissa tilanteissa. Sen vuoksi tallensimme aineistoamme pelkkiin päiväkirjoi-

hin. Koimme myös päiväkirjoihin aineistojen tallentamisen aidommaksi aineistonkeruutavaksi. Havaintopäiväkirjojen avulla pystyimme lisäksi paremmin jäsentämään ajatuksiamme ja hahmottamaan kokonaiskuvan aineistostamme.

1.2.4 Aineiston keruu

Kerhopäiväkirjamme laadimme vuoden 2011 kevätlukukauden aikana. Teimme kuitenkin jo syksyn aikana joitain kirjallisia muistiinpanoja havainnoistamme. Kun olimme tammikuun 2011 aikana päättäneet tehdä opinnäytetyömme pojille suunnatun pienryhmätoiminnan kehittämiseen liittyen, aloimme systemaattisesti kirjoittamaan joka viikko pienryhmätapaamisiemme jälkeen havainnoistamme muistiinpanoja. Teimme tarkkailijoina joitakin muistiinpanoja kenttätilanteissa tilaisuuden mahdollistettua sen, mutta toimintaan osallistuessa muistiinpanot oli tehtävä jälkikäteen (Huovinen ym. 2008, 106). Kirjasimme päiväkirjoihimme ylös, mitä olimme tehneet poikien kanssa tapaamisiemme aikana ja kuinka toiminnat olivat onnistuneet. Lisäksi kokosimme päiväkirjoihimme tietoa ryhmämme tunnelmista, vaikutelmista, palautteista, omaa toimintaamme koskevista havainnoista sekä mahdollisista kysymyksistä ja hämmennyksistä (mt., 107).

Vuoden 2011 alusta järjestimme poikien vanhemmille vanhempainillan. Vanhempainillassa pyysimme lupaa poikien vanhemmilta käyttää tekemiämme kirjallisia havaintoja toiminnastamme osana opinnäytetyömme aineistoa. Saimme jokaiselta vanhemmalta kirjallisen suostumuksen käyttää heidän poikiaan koskevaa aineistoa tutkimuksessamme. Teimme kuitenkin myös samalla kirjallisen sopimuksen, jossa lupamme olla paljastamatta poikien henkilöllisyyksiä missään tutkimuksen vaiheessa.

Havainnoinnin teossa korostuvat eettiset kysymykset ja tutkijan täytyy olla hyvin tietoinen tutkimuksen seurauksista. Periaatteena on, että havainnointia ei tulisi suorittaa ilman havainnoitavan suostumusta. (Eskola ym. 2008, 101.) Tämän vuoksi kerroimme pienryhmän pojille tekevämme havainnointia pienryhmässämme tapahtuvasta toiminnasta ja varmistimme, ettei kenelläkään ollut mitään havainnointia vastaan. Pyysimme myös heiltä luvan havaintojen käyttämiseen osana opinnäytetyömme aineistoa. Saimme kaikilta pojilta luvan käyttää havaintojamme anonyymisti tutkimuk-

sessamme. Koimme kuitenkin uhkaksi sen, että pojat vierastivat ajatusta havainnoinnista ja keskustelutilanteita ja saattoivat kokea nämä jopa pelottavina. Vaikka teimme koko kevään 2011 ajan osallistuvaa havainnointia toiminnastamme, emme kuitenkaan havainneet, että se olisi vaikuttanut ainakaan näkyvästi poikien käyttäytymiseen. Uskomme, että pojat toimivat ihan normaalisti havainnointiemme aikana, sillä heidän toiminnassa ei ollut havaittavissa suuria muutoksia syksystä. Emme myöskään tehneet pienryhmätapaamisiemme aikana huomiota herättävää havainnointia toiminnastamme.

1.2.5 Analysointimenetelmä

Aineiston analyysin avulla pyrimme saamaan selville, kuinka pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä voitaisiin kehittää, jotta ne motivoisivat poikia sitoutumaan paremmin Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoimintaan. Tarkoituksenamme oli saada selville myös, miten tavoitteiden asettaminen ja niiden seuranta vaikutti toimintaan ja millainen vaikutus ryhmän kehitysvaiheiden onnistumisella oli pienryhmän elinkaaren rakentumiseen.

Lähestymisemme aineistoon tapahtui teemoittelun avulla. Yleensä aineistosta nousee esille tutkimuskysymyksiä valaisevia teemoja, jotka mahdollistavat tiettyjen teemojen ilmenemisen ja esiintymisen. Aineistosta on pyrittävä löytämään ja erottelemaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aihealueet. Kun pyritään löytämään ratkaisu käytännölliseen ongelmaan, on teemoittelu tällöin suositeltava aineiston analysointitapa. (Eskola ym. 1998, 174, 178.) Meillä oli jo havaintoja tehdessämme muutamia teemoiteltuja aihealueita mielessämme, joihin halusimme havainnointiemme kautta vastauksia. Samojen teemojen etsiminen kirjallisista aineistostamme oli havaintojen aikana alkaneen teemoittelun myötä selkeämpää.

Aineistomme teemoja olivat kerhokertojen kuvaus, toiminnallisten menetelmien toimivuus, sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen hallinta ja kehittyminen poikien keskuudessa sekä tavoitteiden asettamisen ja seuraamisen vaikutus poikien motivaatioihin toimia ryhmässä ja ryhmän onnistuneiden kehitysvaiheiden merkitys toiminnassa.

2 PELASTAKAA LAPSET RY TUKEMASSA VARHAISIKÄISTEN POIKIEN KASVUA PIENRYHMÄTOIMINNAN KEINAIN

Tässä osiossa kerromme opinnäytetyömme tilaajan, Minä Olen Tärkeä -projektin toiminnasta. Luvussa 2.1 kerromme ensin yleisesti Pelastakaa Lapset ry:stä ja luvussa 2.2 perehdymme kyseisen projektin toteutusorganisaation, Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n, toimintaan. Luvussa 2.3 kerromme tarkemmin Minä Olen Tärkeä -projektista ja sen toiminnasta ja lopuksi luvussa 2.4 pohdimme kuinka kyseisen projektin pienryhmätoiminta tukee nuoren sosialisatiota yhteiskuntaan.

2.1 Pelastakaa Lapset ry

Pelastakaa Lapset -liike on syntynyt 1919-luvulla Englannissa ja Suomeen järjestö on perustettu vuonna 1922. Pelastakaa Lapset ry on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton sekä voittoa tavoittelematon kansallisyjärjestö, joka edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa ja maailmalla. (Pelastakaa Lapset ry 2010a.) Pelastakaa Lapset ry toimii yli sadassa maassa ja Suomessa järjestöllä on 86 paikallisyhdistystä. Paikallisyhdistykset kuuluvat valtakunnalliseen Pelastakaa Lapset liittoon, joka on jäsenenä kansainvälisessä Save the Children Alliancessa. (Pelastakaa Lapset ry 2011a.)

Pelastakaa Lapset ry:n toiminta-ajatuksen mukaan yhdistyksen tavoitteena on tukea lapsiväestön asemaa toimimalla lasten oikeuksien puolesta ja auttaa erityisesti niitä, jotka elävät turvattomissa elinoloissa (Pelastakaa Lapset ry 2008). Päämääränä on parantaa välittömästi ja pysyvästi lasten elämää ja tarjota heille mahdollisuus kehittymiseen, osallisuuteen sekä suojeluun (Pelastakaa Lapset ry 2010b). Tarkoituksena on edistää kansallisesti ja kansainvälisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsen edun toteutumista. (Pelastakaa Lapset ry 2008.)

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus elämään, henkiinjäämiseen sekä kehittymiseen. Jokaisella lapsella on myös oikeus sanoa mielipiteensä ja saada huomiota näkemykselleen. Lisäksi kaikki lapset ovat tasa-arvoisia

keskenään, eikä ketään saa syrjiä. Ja lapsen etu on otettava aina huomioon kaikessa lapsia koskevassa yksityisen sosiaalihuollon tai viranomaisen toiminnassa. (Pelastakaa Lapset ry 2010c.)

2.2 Joensuun Pelastakaa Lapset ry

Joensuun Pelastakaa Lapset ry kuuluu valtakunnallisen Pelastakaa Lapset -liiton jäsenyhdistykseen. Yhdistyksen toiminta-ajatuksena on kattojärjestön tapaan vaikuttaa lapsiväestön asemaan ja toimia sellaisten lasten ja nuorten hyväksi, jotka elävät vaikeissa ja turvattomissa oloissa. (Pelastakaa Lapset ry 2008.) Joensuun Pelastakaa Lapset ry tekee tiivistä yhteistyötä Pelastakaa Lapset ry:n Itä-Suomen aluetoimiston kanssa, joka sijaitsee Joensuussa. (Pelastakaa Lapset ry 2011b.)

Joensuun Pelastakaa Lapset ry tarjoaa Joensuun seudulla pienryhmätoimintaa sekä kesäisin lapsille leiritoimintaa. Lisäksi yhdistys on mukana mahdollisuuksien mukaan erilaisissa paikallisissa tapahtumissa. Kansainvälinen toiminta painottuu muun muassa kummilapsitoimintaan Intiassa ja lapsiperheiden auttamiseen Sortavalassa. (Pelastakaa Lapset ry 2008.)

2.3 Minä Olen tärkeä -projekti

Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n tärkein toimintamuoto on projektityö. Ensimmäinen järjestön projekti alkoi vuonna 2004 Meidän Tyttöset -projektilla. (Saastamoinen, Tanskanen 2011, 9.) Projekti jatkui vuodet 2008–2010 nimellä ”Ottakaa Mut Mukaan”, joka oli suunnattu 5. – 6.-luokkalaisille aroille ja vetäytyville lapsille (Jelli 2009). Ottakaa Mut Mukaan -projekti sai viime vuoden alussa jatkoa kaksivuotisena Minä Olen Tärkeä -projektina, joka toimii edellisen projektin tavoin. Projektien työmenetelmäksi on muodostunut viime vuosina paljon kehitelty pienryhmätoiminta. Projektit ovat toimineet, uusin projekti mukaan luettuna, Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamana. (Pelastakaa Lapset ry 2011c.)

Minä Olen Tärkeä -projekti on tarkoitettu 5. - 9.-luokkalaisille pojille sekä tytöille ja lukioikäisille nuorille (Pelastakaa Lapset ry 2011c). Eroa edellisestä projektista, projektitoiminta on laajentunut ala-asteikäisistä yläasteikäisiin sekä lukioikäisiin. Tavoitteena on saavuttaa pienryhmätoiminnan avulla yksinäisiä, torjuttuja ja vertaisryhmässään syrjään jätettyjä lapsia ja nuoria, joilla esimerkiksi ilmenee haasteita sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä (Pelastakaa Lapset ry 2008).

Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoiminta toteutetaan pitkäkestoisena prosessina, joka kestää yleensä yhden lukukauden ajan (Kivelä ym. 2009, 36). Pienryhmät kokoontuvat kerran viikossa pienryhmään toimimaan yhdessä muiden nuorien kanssa ja viettämään yhteistä aikaa turvalliseksi ja mukavaksi koetussa ryhmässä (Penington 2005, 10). Projektin pienryhmätoiminta tähtää kokonaisvaltaisesti nuorten elämän- ja arjenhallinnan taitojen oppimiseen (Kivelä ym. 2009, 36). Tavoitteellisella pienryhmätoiminnalla pyritään luomaan avoin, luottamuksellinen ja keskusteleva ilmapiiri, joka rohkaisee ryhmäläisiä osallistuvaan vuorovaikutukseen (Pelastakaa Lapset ry 2011c). Kerhoissa järjestettävän pienryhmätoiminnan kautta lapsille pyritään antamaan onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita ja sitä kautta vahvistamaan heidän itsetuntoaan.

Minä Olen Tärkeä -projektin toimintaa pyritään kehittämään jatkuvasti. Toimintaa kehitetään muun muassa tutkimusten, kuten opinnäytetöiden, pohjalta. Tänä vuonna (2011) on julkaistu tutkimuksia esimerkiksi aikuisten kokemuksia lastensa yksinäisyydestä sekä opiskelua tukevan pienryhmätoiminnan tarpeesta Joensuun Normaalkoulun lukiossa. Meidän opinnäytetyömme lisäksi tekeillä on esimerkiksi tutkimus lukioikäisten yksinäisyydestä.

2.4 Pienryhmätoimintaa sosiaalisen vahvistamisen keinoin

Pelastakaa Lapset ry haluaa Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoiminnalla tarjota apua niille nuorille, jotka tulevat jostain syystä torjutuiksi sosiaalisista vuorovaikutussuhteista. Projektin teemaksi on muotoutunut sen tavoitteiden mukaisesti yksinäisyys. Heikosti sosiaalisia taitoja omaava nuori ei välttämättä kykene rakentamaan sosiaalisia suhteita ja on vaarassa syrjäytyä sosiaalisesta ympäristöstä. Sen myötä

kyseisen projektin tarkoituksena on järjestää nuorille sosiaalisesti vahvistavaa pienryhmätoimintaa. Mehtosen (2011, 18) mukaan Sosiaalisessa vahvistamisessa on kyse prosessista, jossa parannetaan asteittain nuoren elämäntilannetta ja -hallintaa. Se tehdään yhdessä nuoren kanssa ja nuoren luvalla. Sosiaalisen vahvistamisen tavoitteena on tukea nuorta osallistumaan yhteisölliseen toimintaan ja aktiiviseksi kansalaiseksi. (mt.) Projekti on hyvin yhteiskuntamme ongelmien ytimessä, sillä EU-komissio nimesi vuoden 2010 Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuodeksi. Suomessa painopisteiksi nousivat osallisuus ja yhteenkuuluvuus. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2010.) Edellä mainitut painopisteet ovat keskeisessä roolissa myös Minä Olen Tärkeä – projektin pienryhmätoiminnassa.

Suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat ne nuoret, joiden omat resurssit ja mahdollisuudet ympäristön tukeen ovat muita vähäisempiä (Mehtonen 2011, 18). Syrjäytymisuhan taustalla on usein erilaisia riskitekijöitä, jotka liittyvät heikkoon koulusuoriutumiseen tai irrallisuuteen sosiaalisesta ympäristöstä ja perheestä. Kodissa ei ehkä ole määritelty nuorelle selviä rajoja, eikä nuori saa perheeltä välttämättä tarvitsemaansa läheisyyttä ja rakkautta. Kodin puutteita etsitään sen sijaan kaveriporukoista. Kaveriporukoissa voi esiintyä normien vastaista käyttäytymistä, päihteiden käyttöä, huumeekokeiluja ja rikosten tekemistä. (mt., 19.) Nuoret pyrkivät myös esimerkiksi päihteiden käytön myötä hakemaan hyväksyntää muilta nuorilta. Kouluterveyskyselyn (2010) mukaan nuorten asenteet muun muassa päihteiden käyttöä kohtaan ovat selvästi muuttuneet sallivampaan suuntaan 2000-luvun puolivälistä alkaen. Nuorten päihteidenkäytön taustalla on usein syrjäytymistä, sosiaalisia ongelmia ja terveysongelmia. (Lommi ym. 2010, 35–36.)

Pienryhmätoiminnassa on kyse sellaisista kasvu- ja oppimisprosesseista, jotka vahvistavat yksilöiden hyvinvointia, toimivuutta ja elämänhallintaa elämän eri alueilla (Muhonen ym. 2009, 11). Pienryhmissä toiminta painottuu vahvasti sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan (Laine 2005, 115). Toiminnan myötä pienryhmässä keskitytään vuorovaikutustaitojen sekä sosiaalisten taitojen harjaannuttamiseen, joilla on suuri merkitys nuoren minäkuvan, itsetunnon ja elämänhallinnan vahvistamiseen (Muhonen ym. 2009, 26). Sosiaalisissa tilanteissa toistuneet onnistumisen kokemukset vahvistavat nuoren itsetuntoa ja lisäävät sosiaalista aktiivisuutta (Laine 2005, 100).

Pelastakaa Lapset ry:n tarkoituksena on myös toimia lapsen hyvinvoinnin eteen ja tehdä kasvatuksellisen pienryhmätoiminnan keinoin ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä vapaaehtoisten voimin. Minä Olen Tärkeä -projektin teemana toimivaa yksinäisyyttä yritetään ennaltaehkäistä tarjoamalla pienryhmien kautta mahdollisuuden ystävyys- ja kaverisuhteiden luomiseen. Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmät tarjoavat nuorille turvallisen ilmapiirin, jossa yksilöt pystyvät kohtaamaan vaikeitakin tilanteita yhdessä muiden kanssa ja jakamaan huoliaan (Pennington 2005, 15). Jokainen ihminen tarvitsee turvallisia ihmissuhteita ympärilleen, sillä tuen ja turvan avulla ihminen löytää elämälleen merkityskenttiä, joiden myötä hän voi purkaa tuntojaan ja kehittää itseään (Kempainen 1999, 135). Yksilöt hakeutuvat toistensa seuraan, sillä yhteinen tekeminen antaa mahdollisuuden monipuoliseen ja haastavaan toimintaan sekä mieluisten kokemusten jakamiseen (Poikkeus 1995, 122). Pienryhmätoiminnassa turvallisuuden tunnetta pyritään lisäämään myös luomalla yksilön suhde ohjaajaan mahdollisimman luottamukselliseksi, jolloin yksilö pystyy myös henkilökohtaisesti puhumaan kahdestaan ohjaajan kanssa vaikeistakin asioista.

Muhosen ym. (2009, 78) tekemän tutkimuksen mukaan koulussa ei ole riittävästi tilaa, mahdollisuuksia ja aikaa lasten ja nuorten yksilölliselle huomioimiselle ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiselle. Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmät tarjoavat nuorille paikan, jossa heidät voidaan huomioida myös yksilöllisesti (mt., 18.) Pienryhmätoiminnan avulla pyritään myös kasvattamaan yksilön itsetuntoa. Yksilöllä voi olla epäilyjä, esimerkiksi omiin henkilökohtaisiin kykyihinsä liittyen, mutta ajan myötä kyseisten kykyjen huomataankin olevan yhteisiä melkein kaikille ryhmän jäsenille (mt., 15). Edellinen lisää ryhmäläisten keskuudessa yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunnetta, sillä yksilö vakuuttuu siitä, ettei hän ole yksin (mt.).

3 "ON KIVAA, ETTÄ KAIKKI ON TUTTUJA JA MEITÄ ON VAIN NELJÄ" - PIENRYHMÄ KASVUN TUKENA

Tässä kappaleessa käsittelemme pienryhmätoimintaa ennaltaehkäisevänä työmuotona. Erittelemme käsitteitä pienryhmätoiminnan taustalla ja pyrimme selventämään lukijalle pienryhmätoiminnan lähtökohtia ja tavoitteita. Lähdemme liikkeelle kappa-

leessa 3.1 ryhmän määritelmästä ja ryhmään kuulumisen tarpeesta. Sen jälkeen siirymme kappaleessa 3.2 käsittelemään pienryhmätoiminnan määritelmää. Tämän jälkeen etenemme pienryhmätoiminnan tuottamisen lähtökohtiin ja tavoitteisiin. Kappaleessa 3.5 käsittelemme usein pienryhmätoiminnassa käytettäviä työmenetelmiä, erityisesti seikkailu- ja elämyspedagogiikkaa. Lopuksi arvioimme pienryhmätoiminnan ohjaajan roolia ja mahdollisia vaatimuksia.

3.1 Ryhmä ja ryhmään kuulumisen tärkeys

Ryhmä on joukko ihmisiä, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja tietoisia toisistaan. Tämä tarkoittaa, että jokainen ryhmän jäsen tietää olevansa osa ryhmää ja on tietoinen ryhmän muista jäsenistä. Muita ryhmää määritteleviä tekijöitä ovat sen rakenne ja ryhmäläisten yhteiset tavoitteet. Ryhmän rakenteella viitataan ryhmän sisäisiin roolijakoihin, kuten johtaja tai seuraaja, sekä ryhmää rajaaviin normeihin ja sääntöihin. Tavoitteilla tarkoitetaan ryhmän päämäärää, miksi esimerkiksi työ- tai harrastusryhmät ovat olemassa. Ryhmä jakaa sen luonteen mukaisesti yhteiset tavoitteet, joita kaikki ryhmäläiset tavoittelevat. (Pennington 2005, 8.)

Yhteisistä tavoitteista ja tarkoituksesta huolimatta ryhmä sisältää aina kuitenkin yksilöitä, jotka ovat saapuneet ryhmään oman elämäntilanteensa vaikutuksesta tai mahdollisesti erilaisten odotusten sekä toiveiden kanssa. Ryhmään liittyessä erilaiset persoonallisuudet ja erilaiset elämäkokemukset tekevät siitä ainutlaatuisen. Sen takia jokainen ryhmä on erilainen, ryhmäläisten ja sen ohjaajan tai ohjaajien näköinen. (Lundbom, Herranen 2011, 141.)

Ryhmä on yleensä olemassa jotain tarkoitusta varten ja sen perusteella niitä voidaan luokitella virallisiin tai epävirallisiin ryhmiin. Viralliset työryhmät ovat organisaatiosta määrättyihin tehtäviin suuntautuvia ryhmiä. Työryhmä perustetaan oman yleistarkoituksen tai päämäärän, kuten tulosten, saavuttamiseksi. Virallisten ryhmien tehtävät ja tavoitteet tulevat organisaatiolta ja ovat useimmiten pitkäaikaisia. Niillä on lisäksi virallinen rakenne, jonka organisaatio on määritellyt ryhmäksi. Työryhmiin liittymisen mahdollisuus voi olla vapaavalintainen, mutta tavallisesti organisaation työntekijät määrätään jo perustetussa ryhmässä. Määrätty tai vapaaehtoinen hakeutuminen työ-

ryhmään perustuu usein asiantuntijuuteen, esimerkiksi tehtävä- ja ihmissuhdetaidoissa, jota yksilö voi ryhmälle tarjota. (Pennington 2005, 9-14.)

Epävirallisia ryhmiä puolestaan ovat erilaiset oma-apuryhmät, kuten painonvartijat tai rintasyöpäpotilaat ja erilaiset harrasteryhmät, kuten pelikerho. Epävirallinen ryhmä koostuu yksilöistä, joilla on sama kiinnostuksen kohde tai elämäntilanne. Oma-apuryhmillä on myös usein yhteiset toimintasäännöt ja tavoitteet. Epävirallisiin ryhmään liittyminen on melkein aina täysin vapaavalintaista ja kiinnostus lähtee yksilön omista tarpeista. (Pennington 2005, 12–14.)

Ihmisillä onkin havaittu olevan luontainen tarve kuulua johonkin ryhmään. Tarve kuulua ryhmään on jopa yksi vahvimista ihmisiä motivoivista tekijöistä heti ensisijaisten tarpeiden, kuten ruuan ja turvallisuuden, jälkeen. (Twenge, Baumeister 2005, 28.) Tätä tukevat myös erilaiset kiintymysteorioiden. Esimerkiksi Bowlbyn (1969) mukaan yksilöllä on voimakas tarve muodostaa kontakteja toisten kanssa tunteakseen olonsa turvalliseksi. Erityisesti hän painotti teoriassaan äidin ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkitystä. Samankaltaisen siteen tai yhteyden on havaittu olevan myös ryhmän jäsenellä suhteessa ryhmään. Tämän vuoksi liiallinen etäisyys, psykologinen tai fyysinen, suhteessa ryhmään voi aiheuttaa ahdistusta. (Pickett, Brever 2005, 91.)

Smithin, Murphyn ja Coatsyn (1999) teoriassa tarkastelu puolestaan keskittyy sosiaalisiin ryhmiin. Smith esittää, että ryhmien perustana on kaksi kiintymyksen ulottuvuutta: ahdistunut kiintymys ja välttely. Heidän mukaansa yksilöillä on eroja siinä, kuinka he suhtautuvat ryhmiinsä. Kiintymyksen kokemukset voivat vaikuttaa siihen, että yksilöt pyrkivät toiminnallaan parantamaan asemaansa ryhmässä, esimerkiksi etsimällä tapoja miellyttääkseen ryhmää tai myötäilemällä ryhmän sääntöjä. Tärkein havaittava yhteys kiintymysteorioiden välillä on ryhmäkokemusten tärkeys, koska muita tavatessaan ihminen kokee yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta. (mt., 91–92.)

Virallisten ryhmien jäsenyys on usein ylhäältäpäin annettu, mutta epäviralliset ryhmät ovat olemassa sen yksilöiden henkilökohtaisempien tarpeiden tyydyttämiseksi. Syitä liittyä epäviralliseen ryhmään voivat olla tarve kuulua johonkin, turvallisuus, itsetunnon paraneminen, tiedon saaminen ja jakaminen, sosiaalisten tarpeiden tyydytys sekä tiettyjen tavoitteiden tai päämäärien edistäminen. Sosiaalinen vuorovaikutus ryh-

män sisällä ja merkitykselliset ihmissuhteet tuottavat ryhmän jäsenille mielihyvää ja auttavat yksilöä mahdollisesti jaksamaan työssä paremmin, kohtaamaan haasteita ja vaikeita tavoitteita helpommin sekä edistävät mielenterveyttä. (Pennington 2005, 14–15.)

Nuoruudessa ryhmään kuulumisen ja nuoren oma yhteisö eli kaveripiiri muodostuu kasvavassa määrin tärkeämmäksi. Vanhemmista irtautuessaan nuori tukeutuu vahvasti usein muihin samassa kehitysvaiheessa oleviin ystäviinsä. Nuori hakeutuu ikätoverien pariin suojautuakseen aikuistumisen aiheuttamalta kivulta. (Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen, Vidjeskog 2005, 97.) Kaveriyhteisö on monesti nuorelle ensimmäinen kokemus perheen ulkopuolisesta hyväksyvästä yhteisöstä, jossa voi kehittää hyviä ja huonoja juttuja yhdessä samanhenkisten kavereiden kanssa. Nuorten porukoissa yksilöt hyväksytään sellaisina kuin he ovat. (Lundbom ym. 2011, 140.) Ryhmän avulla nuoren on mahdollista selvittää monia asioita, jotka muutoin voisivat olla uhkana orastavalle itsenäisyydelle. Ryhmä tukee nuorta ja poistaa yksinäisyyden tunnetta. Yhteisöön kuulumisen ja samaistumisen tunne auttaa nuorta ratkaisemaan monia asioita ja siten ryhmän kasvu luo edellytyksiä myös yksilöiden sisäiselle kasvulle. (Himberg ym. 2005, 97.)

3.2 Pienryhmä ja pienryhmätoiminta

Pienryhmäksi voidaan määritellä kahden ja 30 jäsenen välillä oleva jäsenmäärä (Pennington 2005, 9). Pienryhmän kokoa rajaa kuitenkin vaatimus, että ryhmän yksilöille on muodostunut käsitys muista ryhmään kuuluvista ja ryhmästä kokonaisuutena. Pienryhmän jokaisen yksilön on siis mahdollista olla henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa muiden ryhmään kuuluvien kanssa. (Jauhiainen, Eskola 1993, 109.)

Ryhmäkoon kasvaessa ryhmän kiinteys ja ryhmän jäsenten tyytyväisyys vähenevät ja puolestaan kilpailu sekä ristiriidat ryhmän sisällä lisääntyvät. Silloin, kun pienryhmän jäsenet eivät pysty olemaan henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa, tapahtuu ryhmän sisällä jakautumista pienenpiin soluihin. Ryhmän jäsenet pyrkivät tällöin toimimaan niiden ryhmäläisten kanssa, jotka ovat esimerkiksi henkisesti tai toiminnallisesti lähellä itseään. (Jauhiainen ym. 1993, 110.) Pienen ryhmäkoon myötä ryhmän

jäsenet oppivat myös tuntemaan toisensa hyvin. Sen on havaittu olevan yksi vahvimpia yksittäisiä tekijöitä, joka tukee yksilön osallistumista toimintaan (Harinen, Heikura, Lehmus, Vallisto 2008, 17).

Pienryhmissä on tyypillistä aktiivinen osallistuminen, yksimielisyys, ryhmäläisten henkilökohtainen sitoutuminen prosessiin ja suuri sisäinen kontrolli. Ryhmissä, joissa on enintään kahdeksasta kymmeneen jäsentä, on todettu olevan enemmän emotionaalista lämpöä ja tukea sekä tavoitteellista toimintaa, kuin yli kymmenen hengen ryhmissä. Pienissä ryhmissä on myös todettu ilmenevän vähemmän ristiriitoja ja tehtäväsuoritusten välttelyä, kuin yli 27 jäsenen suurissa ryhmissä. (Jauhiainen ym. 1993, 110–111.)

Opinnäytetyössämme pienryhmällä tarkoitetaan lasten ja nuorten koulunkäyntiä ja sosiaalisia valmiuksia tukevaa sekä samanikäisistä lapsista ja nuorista koostuvaa vertaisryhmää. Nuorisotyössä pienryhmän on tulosten saavuttamiseksi oltava pieni, kuten Jyväskylän kaupungin pienryhmissä on mukana keskimäärin 4-6 nuorta (Muhonen, Lallukka, Turtiainen 2009, 14, 18). Pelastakaa Lapset ry:n Joensuun yhdistyksen Ottakaa Mut Mukaan -projektin pienryhmiin kuului lukuvuosina 2008–2010 keskimäärin 3-6 jäsentä ryhmää kohden (Pelastakaa Lapset 2008).

Pienryhmätoiminnan tuloksellisuuden kannalta pienryhmätoiminnan tulee olla pitkäkestoista ja tavoitteellista. Ryhmät voivat kokoontua yhden vuoden ajan kerran viikossa. Tällöin ryhmän yksilöiden on mahdollista omaksua uusia käyttäytymistapoja. Käytännössä pienryhmätoimintaan sisältyy monenlaista tekemistä. Pienryhmätoiminta voi olla eri harrastuksiin tutustumista tai eri menetelmien avulla tunteiden nimeämistä ja itseilmaisun opettelua. (Muhonen ym. 2009, 14.) Pienryhmätoiminnan kasvatukselliset tehtävät liittyvät yksilöön ja yksilön luottamuksen lisäämiseen sekä itseensä että muihin. Onnistuneen pienryhmätoiminnan tulokset kytkeytyvät oivaltamiseen, arkisesta tilasta ja tilanteista irtaantumiseen, roolien ja asenteiden poisriisumiseen sekä onnistumisen iloon. (Harinen ym. 2008, 18.)

3.3 Pienryhmän muodostumisen periaatteita

Pienryhmää kootessa on päätettävä selvä kohderyhmä. Kohderyhmään on hyvä valita nuoria, joiden elämäntilanteissa on yhtymäkohtia. Tärkeitä pohdittavia kysymyksiä ennen ryhmän kokoamista ovat esimerkiksi seuraavat: ”Keiden voidaan olettaa hyötyvän vertaisryhmässä toimimisesta?” ja ”Kuinka pitkäkestoinen vertaisryhmätoiminta voisi tukea yksilöä ja kehittää tämän sosiaalisia taitoja?”. Etukäteen on tärkeää miettiä ryhmäläisten määrää, ryhmän rakennetta ja ryhmän toimimiselle asetettuja tavoitteita. (Muhonen ym. 2009, 17.)

Kasvatuksellisuuden ja luottamuksen saavuttamiseksi pienryhmän sisällä tulee aina huomioida myös yksilöt ja yksilöiden henkilökohtaiset ominaisuudet. Erilaisten yksilöiden ryhmiin sijoittamista tulee harkita tarkoin, sillä ryhmäläisten elämäntilanteiden ollessa liian erilaiset voi pienryhmätoiminnan tuomat hyödyt ja tuki jäädä kokonaan saavuttamatta. Esimerkiksi ylivilkkaat ja syrjäänvetäytyviä yksilöt kootaankin usein eri ryhmiin, koska vilkkaiden ja syrjäänvetäytyvien yhteisessä ryhmässä vilkkaat lapset vievät helposti ohjaajien kaiken huomion. Tällöin vetäytyvämmät yksilöt saattavat pahimmassa tapauksessa jäädä ulos sosiaalisesta kanssakäymisestä, jonka seurauksena pienryhmätoiminnan tavoitteet jäävät saavuttamatta. (Muhonen ym. 2009, 19.)

Erilaisuuden kokemukset kuuluvat luonnollisena osana sekä yksilön että yhteisön kehitystä. Jari Sinkkosen ja Päivi Pihlajan kirjassa (1999) ”Ulos umpikujasta – miten auttaa tunnehäiriöistä lasta?” käsitellään lyhyesti erilaisuuden hyödyntämistä ryhmässä. Erilaisuuden hyväksyminen ja hyödyntäminen vaatii heidän mukaansa työtä ja vanhoista asenteista luopumista. Erilaisuuden sietokyky ryhmässä paranee, kun ryhmän vuorovaikutus on avointa, tunteet tunnistettavissa ja tunnepitoisia kontakteja ryhmän jäsenten välillä on paljon. (Sinkkonen, Pihlaja 1999, 133.)

Erilaisuudesta itsessään ei tarvitse tehdä ryhmän sisällä suurta numeroa, mutta jokaisen ryhmäläisen henkilökohtaiset tarpeet ja ryhmän yhteiset tarpeet tulee huomioida sekä erikseen että yhdessä (Kivelä ym. 2009, 45). Erilaisuuden hyväksymiseksi ryhmässä on sen toiminnalle asetettava selkeät raamit ja huolehdittava toiminnan sujuvuudesta. (Sinkkonen ym. 1999, 133.) Ryhmänohjausteorioissa kiinnitetäänkin

yleensä paljon huomiota juuri toiminnan raameihin sekä yhdessä laadittujen sääntöjen tai sopimuksien merkityksellisyyteen onnistuneen toiminnan kannalta. Liian epämääräiset tai tiukat säännöt johtavat helposti levottomaan käytökseen ja yleiseen hermojen kiristelyyn ryhmän sisällä (Harinen ym. 2008, 43).

3.4 Pienryhmätoiminnan tavoitteet

Tavoitteet ovat pienryhmätoiminnan lähtökohtia, sillä ne tiivistävät ryhmää ja antavat merkityksen ryhmän toiminnalle (Muhonen ym. 2009, 32). Lapsille ja nuorille suunnatulle pienryhmätoiminnalle asetettujen tavoitteiden taustalla vaikuttavat vahvasti varhaiskasvatuksen periaatteet ja varhaiskasvatuksen tavoitteet. Varhaiskasvatuksen päätehtävä on antaa lapsille mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittymiseen. Näiden tavoitteiden saavuttamista edesauttaa lapsen positiivinen minäkäsitys sekä myönteinen käsitys itsestä oppijana. (Kontu, Suho-
nen 2005, 138.) Pienryhmätoiminnassa pedagogiset sekä psykologiset tavoitteet liittyvät ryhmämuodostukseen, ryhmähenkeen ja jokaisen ryhmäläisen minään ja käyttäytymiseen (Harinen ym. 2008, 50).

Tavoitteiden asettaminen on erinomainen ryhmän ja sen yksilöiden suoritusta parantava menetelmä. Tavoitteiden tulee olla riittävän haastavia, mutta myös realistisia, täsmällisiä sekä selkeitä. Tavoitteiden tulee kohdistua suoritusprosessiin ja lopputulokseen sekä niitä tulee asettaa sekä lyhyelle että pitkälle aikavälille. Tavoitteen asettelussa on merkittävää tukea ryhmäläisen uskoa ja pystyvyyden tunnetta tavoitteen saavuttamisen suhteen ja kiinnittää huomiota tavoitteen toteutumisen seurantaan, arviointiin sekä palautteen antoon. Tavoitteen toteutumisen kannalta on tärkeää myös edistää ryhmäläisen sitoutumista tavoitteiden toteuttamiseen, jota auttaa tavoitteiden suuntaaminen ryhmäläisen voimavaroihin ja vahvuuksiin. (Rovio 2009, 127.)

Käytännössä tavoitteet vaihtelevat yksilökohtaisesti, mutta yleisesti pienryhmätoiminnassa keskitytään sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Yleisesti sosiaaliset taidot määritellään sosiaalisesti hyväksyttäväksi opituiksi käyttäytymismalleiksi, jotka luovat edellytykset ihmisten väliselle rakentavalle vuorovaikutukselle (Kauppila 2006, 125).

Muhonen ym. (2009, 26) jaottelevat sosiaaliset taidot viiteen osa-alueeseen: yhteistyötaitoihin, assertiivisuuteen, vastuuseen, empatiaan sekä itsekontrolliin.

Yhteistyötaitoihin kuuluu muiden auttaminen sekä annettujen sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen. Assertiivisuus määritellään usein sanalla jämäkkyys. Sillä tarkoitetaan aloitteellista käyttäytymistä, kuten oma-aloitteisuutta tietojen kysymisessä sekä uusiin ihmisiin tutustumisessa. Assertiivisuuteen kuuluu neljä osa-aluetta, jotka ovat kieltäytymisen taito, taito kysyä ja tiedustella, kyky ilmaista eri tunnetiloja sekä taito aloittaa, jatkaa ja lopettaa keskustelu. Vastuulla tarkoitetaan kykyä toimia vastuullisesti ihmisten, asioiden tai omaisuuden kanssa. Empatialla puolestaan tarkoitetaan toisten ja omien tunteiden tunnistamista sekä esiintuomista. Empatia on myös kykyä kohdata toisen ihmisen kärsimystä ja kyky jakaa toisen kokemaa tunnetilaa. Itsekontrollilla voidaan tarkoittaa ristiriitaisissa tilanteissa rakentavaa käyttäytymistä, kuten riidan sopimista puhumalla tappelun sijaan. (Muhonen ym. 2009, 26; Kauppila 2006, 150, 186.)

Sosiaalisten taitojen kehittämisen lisäksi Harinen ym. (2008, 21–22) korostavat ryhmätoiminnan pyrkimystä tarjota nuorille mahdollisuuksia myönteisiin ja kilpailemattomiin vertais- ja aikuiskokemuksiin, yhdessä oleiluun sekä eri harrastuskokeiluihin. Aktivoivalla ryhmätoiminnalla halutaan näyttää, mitä kaikkea nuoret voivat tehdä ja harrastaa sen sijaan, että he esimerkiksi hengailevat kauppakeskuksissa ja etsivät tilaisuuksia ilkeiden tekoon. Ryhmätoiminnan sisältö määräytyy pitkälti ryhmän toiveiden, ohjaajien osaamisen myötä ja tarjolla olevien mahdollisuuksien myötä. (mt.)

Toimiminen vertaisryhmässä ja ryhmästä saadut myönteiset kokemukset edesauttavat ryhmän jäsenten itsetunnon sekä itsetuntemuksen kehittymistä. Vertaisryhmä helpottaa myös sosiaalisten vertailujen tekemistä ja sosiaalisen todellisuuden ymmärtämistä. Ryhmän tuki ja hyväksyntä vahvistavat turvallisuuden ja pätevyyden tunteita sekä auttavat mahdollisesti uusiin tilanteisiin sopeutumista. (Muhonen ym. 2009, 27.)

3.4.1 Henkilökohtaiset ja yhteiset tavoitteet

Pienryhmätoiminta on aina tavoitteellista toimintaa. Jokaiselle pienryhmälle tulee asettaa yhteiset ryhmän tavoitteet sekä jokaiselle ryhmäläiselle henkilökohtaiset tavoitteet. Tavoitteet ovat toiminnan punainen lanka ja määrittävät miksi ryhmä on olemassa. Tavoitteiden asettelu tehdään yleensä ryhmän alkuvaiheessa, noin kahden ensimmäisen kuukauden kuluessa ja siihen tulee varata riittävästi aikaa. (Muhonen ym. 2009, 29–30.) Mitä aikaisemmin tavoitteet pystytään asettamaan, sitä aiemmin tavoitteet motivoivat nuorta toimimaan osana pienryhmää. Rovion (2009, 128) mukaan tavoitteenasettelu on eräs suosituimmista motivaatiota, suoritusta sekä tuottavuutta edistävästä menetelmästä. Nuorten osallistuminen tavoitteiden asettamiseen on merkittävää ja arvokasta heidän oman motivaationsa kannalta. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että nuorille ei välttämättä ole muodostunut vielä kokemusta kyseisestä osallisuudesta ja etenkin yllätyksellinen henkilökohtaisten tavoitteiden asettelu voi tuntua nuorista pelottavalta ja raskaalta. (Muhonen ym. 2009, 30.)

Ryhmän ohjaajat ja nuoret asettavat pienryhmätoiminnalle omat tavoitteensa. Ohjaajien tavoitteet ovat usein yleisiin elämäntaitoihin liittyviä, kuten nuorten yhteistyötaitojen parantaminen. Nuorten omat tavoitteet ovat puolestaan konkreettisempia ja toiminnallisempia, kuten ”haluan päästä laskettelemaan” tai ”haluan oppia laskettelemaan”. (Harinen ym. 2008, 50.) Konkreettisten ja itseään kehittävien tavoitteiden asettaminen voi monesti tuntua lapsesta tai nuoresta liian abstraktilta. Ohjaaja voi auttaa lasta tekemään huomioita omasta toiminnastaan ja auttaa näin lapsen itsearviointitaitojen kehittymistä. Henkilökohtaisia tavoitteita voidaan asettaa eri apumenetelmiä, kuten erilaisia itsetuntokortteja, käyttäen. (Muhonen ym. 2009, 31.)

Ryhmän yhteiset tavoitteet laaditaan yleisellä tasolla ja ne liittyvät usein käytännön toimiin. Ryhmän tavoitteiden ohessa laaditaan suunnitelmaa myös yhteisistä säännöistä ja tulevista tapahtumista, kuten erillisistä retkistä. Ryhmän yhteisiä tavoitteita voivat olla kannustaminen, uusiin harrastuksiin tutustuminen tai sääntöjen noudattaminen. (Muhonen ym. 2009, 32.)

Ohjaajien, ryhmän ja nuorten henkilökohtaisesti määrittelemien tavoitteiden linkitys toiminnassa on olennaista, sillä sosiaaliset taidot kehittyvät vain toimivassa ryhmäs-

sä. Jos ryhmä ei toimi yhdessä vaan sitä hallitsevat keskinäiset jännitteet, kuten suvaitsemattomuus tai kiusaaminen, eivät ryhmäläisten sosiaaliset taidot pääse kehittymään toivotunlaisesti. Tämän takia pienryhmän ohjaajan pedagoginen tavoite on saada ryhmäläisistä muodostumaan kiinteä ryhmä, jonka avulla voidaan tukea sen yksittäisiä jäseniä. (Harinen ym. 2008, 51.)

3.5 Pienryhmätoiminnan menetelmät

Pienryhmätoiminnassa on tausta-ajatuksena kokemuksellinen ja toiminnallinen oppiminen sekä erilaiset ryhmää vahvistavat elämykset (Harinen ym. 2008, 73). Toimintamenetelmien taustalla pienryhmätoiminnassa on tunnistettavissa usein seikkailu- ja elämyspedagogiikan sekä ryhmänohjauspedagogiikan periaatteita ja menetelmiä. Näitä ovat esimerkiksi ulkona tapahtuva fyysinen ja älyllinen tekeminen, luonnossa liikkuminen sekä luontoon tutustuminen. Lisäksi menetelmillä voidaan testata omia rajoja ja uskallusta. Tärkeää on myös ryhmän kasvatuksellinen hyödyntäminen sekä tavoitteellisuuden, pitkäjänteisyyden ja vastuun kannon opetteleminen. (mt., 18.)

Tässä kappaleessa määrittelemme lyhyesti pienryhmätoiminnan viitekehyksenä usein käytettävää seikkailu- ja elämyspedagogiikkaa sekä sen eri menetelmiä. Erilaiset toiminnalliset menetelmät loivat selkeän pohjan oman pienryhmämme ohjaukselle. Kokeilimme vuoden aikana poikien kanssa hyvin erilaisia menetelmiä. Lähes poikkeuksetta ne kaikki pohjautuivat enemmän tai vähemmän seikkailu- ja elämyspedagogiikkaan ja sen tarjoamiin menetelmiin.

3.5.1 Seikkailu- ja elämyspedagogiikka

Seikkailukasvatuksen tärkein tavoite on tuottaa toimijalle elämyksiä ja kokemuksia, joista yksilö voi oppia. Seikkailukasvatus on kokemuksellinen oppimisprosessi, jossa toiminta ja toiminnan purkaminen ja niiden käsittely mahdollistavat uudenlaisia ajattelu- ja toimintamalleja. Seikkailullisia toimintamenetelmiä ovat esimerkiksi kiipeily- ja köysitoiminta, retket ja vaellukset, melonta, kädentaitotehtävät, yhteistyö- ja ongel-

manratkaisuharjoitukset, leirit ja leirikoulut, erilaiset arkiaskareet, kuten ruuanlaitto sekä pelit ja leikit. Toiminta voidaan laskea seikkailukasvatukselliseksi, kun läsnä on mahdollisimman paljon tavoitteellisuutta, tietoisuutta, kokonaisvaltaisuutta, toiminnallisuutta, kokemuksellisuutta, elämyksellisyyttä, vuorovaikutteisuutta, haasteellisuutta sekä yllätyksellisyyttä. (Kivelä ym. 2009, 19.)

Seikkailukasvatuksen avulla voidaan tukea tiedollisia, motorisia sekä sosiaalisia taitoja. Seikkailukasvatus edistää myös kokonaispersoonallisuuden kehittymistä ja antaa mahdollisuuden kokea onnistumisen kokemuksia. Keskeisessä osassa seikkailukasvatuksessa on liikunnallisten taitojen kehittäminen, jännitys, omien rajojen kokeileminen, elämyksellisyys, yhdessä tekeminen sekä ongelmanratkaisutilanteet. (Kokljuschkin 1999, 35.)

Seikkailu- ja elämyspedagogiikan avulla pyritään saattamaan yksilö tai ryhmä pohtimaan toiminnassa, kuten kiipeilyssä, kohdattuja kokemuksia sekä tunteita. Kokemusten ja tunteiden käsittelyn avulla pyritään etsimään vastauksia oman elämän ongelmiin ja haasteisiin. Kohdatessaan ja rikkoessaan omia rajojaan ryhmäläisillä on mahdollisuus löytää uusia ulottuvuuksia ajatteluunsa ja omaan toimintaansa. Onnistumisen kokemukset tuottavat puolestaan nuorille ja lapsille voimavaroja hakea vastauksia elämän vaikeisiin kysymyksiin. (Lehtonen 1998, 109–110.)

Seikkailutoiminta sisältää sekä suunniteltua että spontaanisti syntynyttä toimintaa. Toiminnan avulla pyritään saamaan aikaan seikkailullisia elämyksiä sekä yksilö- että ryhmätasolla. Vaikka toiminta on suunniteltu ennalta, on se kuitenkin ainutkertainen prosessi, sillä kaikki osallistujat muovaavat kokemuksiaan suhteessa omaan kokemusmaailmaansa ja ryhmään nähden. (Kokljuschkin 1999, 62.)

Seikkailutoimintoja voi siis olla hyvin monenlaisia. Pääsääntöisesti seikkailutoiminnoiksi voidaan kutsua toimintoja, joissa käytetään hyväksi seikkailukasvatuksen menetelmiä ryhmänohjauksen yhteydessä. Seikkailutoimintoja voidaan määritellä eri tasoille. Eri seikkailutoiminnan tasot eivät ole selvärajaisia, koska läheskään kaikkia toimintoja ei voida luokitella. Lisäksi jokaisen yksilön osaamis- ja kokemustausta, erityispiirteet ja olosuhteet määrittelevät sitä, millä tasolla yksilö tuntee toiminnan olevan. (Kivelä ym. 2009, 19.)

Alin seikkailutoiminnan taso on leikki. Leikkiessä toimitaan osaamistason alapuolella ja osallistuminen on tiedon, taidon ja tunteen tasolla vähäistä. (mt.) Leikkiessä voidaan oppia tärkeitä elämisen taitoja huomaamatta ja leikin avulla voidaan tuoda esiin uusia ulottuvuuksia, esimerkiksi toimintaympäristöstä (Cantell 2004, 118).

Toinen seikkailutoiminnan taso on seikkailu. Seikkailussa toiminta on haasteellista ja mielenkiintoista. Yksilö käyttää hyödyksi toiminnassa osaamistaan ja omia kokemuksiaan. Uhan ja vaaran tunne on seikkaillessa vähäinen. Se ei haittaa toimintaa, vaan kannustaa yksilöä keskittymään toiminnan toteuttamiseen. Seikkailu taso on erilaisten taitojen oppimisen ja kokemusten kerryttämisen kannalta tuloksellista. Kokemusten kerryttäminen on välttämätöntä, jos ryhmä aiotaan ohjata seuraavalle, vaativammalle tasolle eli rajaseikkailuun. (Kivelä ym. 2009, 19.)

Rajaseikkailu vaatii yksilöltä toimintaa osaamistason ylärajoilla. Hallinnan tunne ei ole täydellinen, eikä lopputuloksesta voi olla varma. Rajaseikkailu haastaa yksilön ottamaan mittaa itsestään ja onnistunut suoriutuminen tuottaa tyydytystä ja mahdollisesti palkitsevan huippukokemuksen. Rajaseikkailussa epäonnistuminen puolestaan kannustaa yksilöä yrittämään uudestaan. Rajaseikkailun käyttöä tulee kuitenkin aina harkita tapauskohtaisesti, sillä rajaseikkailuun kuuluva vaaran ja uhan elementti nostaa yksilön stressitasoa ja lisäävät toimintaa riskejä. (mt., 20.)

Viimeistä seikkailutoiminnan tasoa kutsutaan epäseikkailuksi. Epäseikkailu on toimintaa, jossa yksilö joutuu toimimaan täysin osaamistasonsa ulkopuolella. Epäseikkailussa yksilö tuntee vahvasti, ettei voi vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Vaaran ja uhan tunne on läsnä voimakkaasti. Toiminta voi johtaa eritasoisin vaurioihin ja pahimmillaan jopa kuolemaan. Hyvin päättynyt epäseikkailu ei tuo yksilölle tyydytystä, vaan helpotuksen selviämisestä. Epäseikkailu voi olla onnekkaisesti päättyessään erittäin opettavainen kokemus, mutta useimmiten se luo lähinnä itsesyytöksiä, epäluottamusta ja pelkoa. Epäseikkailua ei pidä ikinä harjoittaa tietoisesti, eikä ohjaajalla ole oikeutta aiheuttaa epäseikkailun kokemuksia ja uhmata riskejä. (mt.)

Seikkailutoiminnan toteutuksen jälkeen tulee tilanne purkaa mahdollisimman nopeasti yhdessä ryhmän kanssa. Aikaa ja tilaa kokemuksen purkamiseen, yhteiseen jakamiseen, rentoutumiseen ja rauhoittumiseen tulee tarjota, jotta tuntemukset ja käsityk-

set toiminnan tuomista tuloksista olisivat mielessä selvästi. Seikkailutoimintojen purkaminen ja läpikäyminen on tärkeää, koska se antaa yksilölle mahdollisuuden tunnistaa sekä jakaa omia tunteitaan ja kokemuksiaan sekä samaistua muiden kokemuksiin, kokea omat tunteensa tärkeiksi sekä kokea hyväksytyksi tulemista ryhmässä. (Kokljuschkin 1999, 63.)

3.5.2 Melontaa vai piirustusta - kuinka valita ryhmälle sopivat menetelmät?

Pienryhmän toiminnallisen sisällön tulee pohjautua aina kyseessä olevan ryhmän tavoitteisiin. Muita menetelmien valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat ryhmäläisten ikä ja toiveet. On täysin kiinni ryhmästä, millaiset harjoitteet ovat sille sopivia. Osalla pienryhmistä toiminta on puhtaasti aktiivista harrastamista ja monenlaisiin eri harrastuksiin tutustumista. Kun taas osa pienryhmistä keskittyy enemmän eri menetelmien avulla tunteiden opetteluun ja itseilmaisun parantamiseen. Ryhmän luonteen lisäksi menetelmien taustalla vaikuttavat myös ohjaajien omat taustat ja kokemukset. (Muhonen ym. 2009, 14, 33–37.) Pienryhmämme kohdallamme menetelmien valintaan vaikuttivat meidän seikkailukasvatuksen sekä erityiskasvatuksen suuntautumisopinnot ja niistä saadut kokemukset.

Tärkeää pienryhmätoiminnassa on lasten ja nuorten osallisuus. On tärkeää antaa myös heidän osallistua toiminnan suunnitteluun yhdessä ohjaajien kanssa. (Muhonen ym. 2009, 33–37.) Ryhmänohjausteorioiden (esim. Telemäki 1999) mukaan lasten ja nuorten mukana olo suunnittelussa ja päätöksenteossa lisää heidän valmiuttaan kiinnittyä toimintaan. Yhteinen suunnittelu ei kuitenkaan vielä takaa sitoutumista ja toiminnan odotettua etenemistä, vaan esteitä voi ilmaantua yllättävien muutoksien myötä. Pienryhmissä on nimittäin monia ”liikkuvia osia”, jotka vaikuttavat toimintaan ja sen sujumiseen. Ryhmän jäsenillä on asenteita, valmiuksia, persoonallisuuksia sekä haluja, joiden pohjalta voidaan tehdä valintoja ja suunnitelmia jokaiselle toimintakerralle. Ryhmän jäsenten ja ohjaajien lisäksi ryhmätoimintaa ja sen onnistumista rajaa aina myös fyysinen ympäristö ja sen tarjoamat mahdollisuudet sekä mahdolliset rajoitukset, kuten sääolosuhteet. (Harinen ym. 2008, 40, 65.)

Ohjaajan kannalta tilanne on ideaali silloin, kun toiminnassa on onnistuttu tasapainoilemaan etukäteissuunnittelun ja nuorten kanssa tehtyjen suunnitelmien välillä. Ohjauksellisesti merkittäviä ovat erityisesti tilanteet, joissa ryhmäläiset kokevat ideoineensa toiminnon, joka on myös linjassa ryhmään kiinnitettyjen kasvatuksellisten tavoitteiden kanssa. (mt., 42.)

Onnistumisen reseptejä tai toimintamalleja, esimerkiksi levottomien poikaryhmien kanssa toimimiseksi, on mahdotonta kehittää toiminnan ja ryhmän luonteen vuoksi. Tärkeää on muistaa, että jokainen ryhmän on täysin omanlaisensa. Siksi ryhmän kokoaminen ja toiminnan aloittaminen on ohjaajalle aina haasteellista ja vaatii tilannettajua. Jotkut ryhmät tarvitsevat alusta alkaen vauhdikasta toimintaa, jotta heidät saada kiinnitettyä toimintaan. Toiset ryhmät taas tarvitsevat alusta asti rauhallisempaa otetta, sillä liian räväkkä aloitus voi pelästyttää aremmat tyytit pois pienryhmätoiminnasta. (mt., 27, 65.) Ryhmän tullessa tutummaksi, työn tekemisen ja yhdessä olon myötä, ohjaaja kerää paljon ”hiljaista tietoa”, jonka pohjalta voi tehdä tietoisia menetelmävalintoja (mt., 52).

3.6 Ohjaajana pienryhmässä

Ryhmän ohjaaminen edellyttää ohjaajalta erityisesti tietoisuutta toiminnan tarkoituksesta ja päämääristä. Ryhmän ohjaaja luo edellytyksiä ryhmän toiminnalle ja toimii tunneilmaisun helpottajana sekä tulkkina ryhmäläisten välillä. (Jauhiainen ym. 1994, 136, 140.) Essi Nokelaisen ja Terhi Toikanderin opinnäytetyössä (2006) ”Ohjattu pienryhmätoiminta osana nuorisotyötä. Perusteluita toiminnan tehokkuudelle.” on määritelty Heleniuksen, Rautavan ja Tuovisen (1998, 19) mukaan ryhmän ohjaajan tehtäviä. Ohjaajan tehtäviksi he ovat todenneet ryhmän jäsenten ryhmäyttämisen, dominoivien jäsenten hillitsemisen ja hiljaisten jäsenten rohkaisemisen. Ohjaajan tehtävä on luoda turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ja samalla ohjata vuorovaikutusprosessien etenemistä jämäkästi, mutta kuitenkin huomaamattoman sivustakatsojan roolista. (Nokelainen, Toikander 2006, 42.)

Pienryhmäohjaajan työrooli vaihtelee toimintavuoden aikana paljon. Ohjauksellisesti haasteellisten nuorten kanssa työskentelevä joutuu kohtaamaan monia erilaisia

osaamisvaatimuksia. Ohjaaja voi joutua toimimaan toiminnallisena laji- ja harrastusohjaajana sekä ryhmän vuorovaikutusta ja ilmapiiriä hallinnoivana sekä säätelevänä aikuisena. Kahden ohjaajan ryhmässä ohjaajat voivat keskenään jakaa roolit. Toinen voi toimia selkeästi toiminnan ohjaajana ja toinen puolestaan voi tarkkailla tilanteita, vuorovaikutusta sekä nuorten mielentiloja. (Harinen ym. 2008, 83.)

Ohjaaja toimii ryhmässä nuorten tarpeiden takia ja toiminnan keskiössä ovat nimenomaan nuoret, heidän muodostamansa ryhmä ja ryhmäprosessit. Ohjaaja on ryhmän aikuinen jäsen, joka kantaa aikuisen vastuuta ryhmän toiminnasta. Ryhmän kannalta on myös tärkeää, että ohjaaja pysyy koko toimintakauden samana. Ohjaajan sitoutuminen toimintaan ja ryhmään sen koko elinkaaren ajaksi luo pysyvyyttä ja lujittaa ryhmän rakennetta, parantaa keskinäistä tuntemista sekä luo syvempää luottamusta ryhmäläisten ja ohjaajien välillä. Ohjaajan sitoutumista ryhmään parantaa työkyvystä huolehtiminen. Ohjaajan motivaatiota ja omaa jaksamista parantaa työnohjaus, kouluttautuminen, ohjaajan ammatillinen valmentuminen, esimerkiksi ohjausryhmän tai asiantuntijaryhmän avulla, sekä riittävän ajan ja tilan turvaaminen työn reflektoinnille. Oma jaksamista ajatellessa on myös hyvä muistaa, ettei itseltään eikä työparilta voi vaatia mahdottomia. Tärkeää on hyväksyä omat rajansa ja pitää niistä kiinni. Ohjaaja voi toimia ryhmäläisten tukena sekä ryhmän toiminnan ja kehittymisen mahdollistajana, mutta ohjaaja ei voi muuttua ryhmäläisten motivaatioksi, hyväksi valinnaksi tai oppimiskokemukseksi. (Kivelä ym. 2009, 42–43.)

3.7 Minä Olen Tärkeä -projekti tukemassa nuoren kiinnittymistä yhteiskuntaan

Yhteiskunta rakentuu tiedon, osaamisen, luovuuden ja yhteistyön varaan. Sen perustana ovat ihmisoikeudet, demokratia, tasa-arvo, ympäristön säilyttäminen elinkelpoisena ja monikulttuurisuuden hyväksyminen. (Ikonen, Virtanen 2007, 67.) Jokaisella yksilöllä on aina tarve kuulua johonkin ryhmään, toimia ryhmässä ja harjoittaa ryhmässä sosiaalisia taitoja (Pennington 2005, 9), sillä inhimillinen kasvu ja kehitys tapahtuvat yhteiskunnan ihmisyhteisössä, jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yksilöiden kasvulla ja kehityksellä on biologinen, psyykinen ja sosiaalinen puolensa, joiden sosiaalinen alkuperä voidaan nähdä ihmisen pyrkimyksenä säilyä elossa ja mukautumalla ympäristöönsä sekä kehittämällä sen hallintaa. Ihmisen minuu-

den, toiminnallisuuden ja sosiaalisuuden vuoksi kehityksellä on myös tarkoituksellinen luonne. Yksilöiden kehitystä ja kasvua yhteiskuntaan pyritään ohjaamaan kasvatuksen keinoin. (Antikainen 1998, 12.)

Kasvatus on sosialisointia ohjaamista ja tukemista siihen kulttuuriin ja sosiaaliseen ympäristöön, jossa ihminen elää (mt., 14; Nivala 2007, 93). Sosialisointi on yläkäsite kasvatukselle. Sosialisointiin kuuluvat kaikki sellaiset suunnitellut kasvatustoimenpiteet ja suunnittelemattomat vaikutukset, jotka valmistavat lapsia ja nuoria toimimaan vallitsevassa yhteiskunnassa. (Siljander 1997, 16.) Nuoruusiässä tapahtuu yksilön sosialisointi ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin (Nurmi 1995, 257). Sosialisointi on prosessi, jossa yksilö vuorovaikutuksessa muiden kanssa tulee vähitellen tietoiseksi ja tietäväksi ja taitaa kulttuurinsa ja ympäristönsä tavat (Antikainen 1998, 14).

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa ollaan hyvin kiinnostuneita nuoruuden elämänvaiheesta. Nuoruuden ikävaiheessa yhteiskunta, sen eri instituutiot ja kulttuuri kohdistavat yksilöihin tiettyjä odotuksia, normeja, rooleja ja mahdollisuuksia (Nurmi 1995, 158). Sen myötä yksilö kokee erilaisia rooleihin sekä elämäntapoihin koskevia muutoksia ja suhtautuminen instituutioihin muuttuu (Nurmi 1995, 257). Yksilöllä on tiettyyn ikään liittyviä toimintamahdollisuuksia sosiaalisessa ympäristössä, kuten koulujärjestelmän sisältämät siirtymät aina astetta ylemmälle luokalle. Edellisen odotetaan tapahtuvan jokaisella nuorella systemaattisesti ja määrättyssä aikataulussa. Kyseiset tekijät määräävät ihmisten elämäntapojen tietyssä ikäkausi. Nämä tekijät ja odotukset perustuvat yleensä sellaisiin uskomuksiin, roolimalleihin tai normeihin, joita valtaosalla kulttuurin edustajista on. (mt., 259.) Monesti niiden vaikuttavuus yksilöön perustuu läheisiin ihmisiin, kuten vanhempiin ja ikätovereihin, ja heiltä saatuun palautteeseen. Niiden vaikuttavuus voi myös perustua eri instituutiossa vallitsevaan traditioon tai jopa asetuksiin ja lakiin, jotka pätevät esimerkiksi koulujärjestelmissä. Kyseiset tekijät muodostavat yksilön kehitykselle tiettyyn ikään liittyvän ja myös iän myötä muuttuvan ympäristön, joka mahdollistaa ja rohkaisee, mutta myös estää ja jopa kieltää joitakin toimintoja ja siten ohjaavat yksilön kehitystä (mt., 260).

Aikuisilla ja ympäröivällä yhteiskunnalla on usein kuitenkin huoli nuorten tilasta, ajattelusta, arvoista ja käyttäytymisestä. Nuoret halutaan sosiaalistaa ryhmiin, joissa he

saivat elämänhallintaa tukevaa ohjausta ja hyviä kokemuksia sosiaalisista vuorovaikutustilanteista. Positiivisen sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä nuoret tulevat tietoisiksi ja omaksuvat kulttuurin ja ympäristön tavat. Usein kuitenkin pelätään nuorten sosiaalisten suhteiden rakentuvan kaveriporukoiden keskuuteen, joissa esiintyy päihteiden käyttöä ja ongelmakäyttäytymistä.

Pelastakaa Lapset ry haluaa vastata yksilöiden ja yhteiskunnan tarpeisiin ja tarjota nuorille mahdollisuuden liittyä osallisiksi Minä Olen tärkeä -projektin pienryhmiin. Pienryhmätoiminta pyrkii tukemaan ja vahvistamaan kasvatuksellisin keinoin nuorten sosiaalisia taitoja, jotka edesauttavat nuoria kohti kokonaisvaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä (Muhonen ym. 2009, 45). Järjestö tavoittelee pienryhmätoiminnan avulla nuorten sopeutumista ja liittämistä osaksi yhteisöjä sekä yhteiskuntaa (mt., 11). Liittyminen ja kiinnittyminen edellyttävät nuorelta itsensä tuntemista, kykyä ja taitoja toimia vuorovaikutuksessa sekä elämänhallinnan tunnetta, joita pienryhmässä pyritään vahvistamaan ja tukemaan (Kivelä ym. 2009, 11).

Meadin (1972) sosiaalteorian mukaan ihminen toimii aina tavoitteellisesti toisten ihmisten ja sosiaalisten instituutioiden muodostamassa sosiaalisessa kentässä. (Muhonen ym. 2009, 12.) Myös Minä Olen Tärkeä -projektilla on selkeät tavoitteet pienryhmätoiminnassa. Koska ihminen ei kykene toimimaan ilman kieltä, kulttuuria, toimeentuloa eikä yhteiskunnallisia suhteita (mt.), tähtää pienryhmätoiminta tukemaan ja ohjaamaan nuoren kehitystä toimivaksi ja tietoiseksi yksilöksi. Lisäksi pienryhmätoiminnassa voidaan käsitellä muun muassa lasten oikeuksia ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin. Pienryhmä voi myös käydä esimerkiksi tutustumassa paikallisiin toimijoihin ja tulla siten tietoisiksi ympärillä olevista toimijoista sekä kulttuurista.

4. PIENRYHMÄ SUKUPUOLISENSITIIVISEN TYÖOTTEEN TUKENA

Tämän kappaleen tarkoitus on tarkastella sukupuolisansitiivistä työtettä ja siihen kuuluvia käsitteitä. Lähdemme liikkeelle luvussa 4.1 määrittelemällä lyhyesti, mitä tarkoitamme käsitteellä sukupuoli. Sen jälkeen siirrymme luvussa 4.2 tarkastelemaan

käsitteitä sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolisensitiivinen työote ja pohdimme myös sukupuolisensitiivisen työotteen ilmenemistä nuorisotyön kentällä. Lisäksi käsittelemme sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä käytettäviä toimintamalleja Suomessa. Lopuksi pohdimme vielä sukupuolisensitiivisen työn tarvetta sekä mietimme, minkä takia juuri tyttötyötä on viime vuosien aikana kehitetty vahvasti.

4.1 Sukupuoli

Sukupuoli näyttäytyy Erja Anttosen teoksessa (2007) ”Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä” monitahoisena käsitteenä. Sukupuolta voidaan pitää biologisena, sosiaalisena sekä geneettisenä tekijänä, jota pidämme yllä ajattelulla sekä ilmennämme teoillamme. Fyysisten ominaisuuksien, kuten sukupuolielinten mukaan, ihmiset määritellään naisiksi tai miehiksi. (Anttonen 2007, 8.) Yksilön sosiaalinen sukupuoli puolestaan rakentuu yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti ja on ajan myötä muuttuva. Sosiaalinen sukupuoli on opittua käyttäytymistä, jolla ilmaistaan yhteiskunnan ja sen kulttuurin mukaista käyttäytymistä sekä odotuksia ja ihanteita, joita naisten ja miesten ulkonäölle sekä käyttäytymiselle asetetaan. (Holm, Laukkanen 2007, 9.) Sosiaalinen sukupuoli on sitä, mitä naiseus tai mieheys tarkoittaa tietyssä yhteisössä sekä kulttuurissa tiettyinä ajankohtana ja tiettyyn elämänvaiheeseen peilattuna. Geneettisesti eli biologisesti ja sosiaalisesti tarkasteltuna sukupuoli määrittyy sukupuolikromosomien osoittamaan sukupuoleen. (Anttonen 2007, 8–9.)

Anttosen (2007) teoksessa tarkastellaan myös Mika Venholan (2001) tapaa määrittää sukupuolta kahdeksan eri osa-alueen avulla. Nämä kahdeksan osa-aluetta ovat sukurauhasten eli munasarjojen ja kivesten määrittämä sukupuoli, hormonien määrittämä sukupuoli, vartalossa ja sen ulkopuolella sijaitsevien sukuelinten määrittämä sukupuoli, toissijaiset sukupuolen tunnusmerkit kuten karvoitus tai rinnat, sukupuoli-roolit, yksilön sukupuoli-identiteetti, seksuaalinen suuntautuminen sekä kromosomaalinen sukupuoli. (Anttonen 2007, 9.) Ihminen kokee ja ilmaisee sukupuoltaan eri tavoin elämänsä eri vaiheissa, jonka myötä sukupuoli sekä seksuaalisuus saavat erilaisia sisältöjä ja merkityksiä lapsuudessa, aikuisuudessa sekä vanhuudessa. (mt., 10.)

Sukupuolen biologisten eroavaisuuksien myötä miehille ja naisille kehittyvät erilaiset toiminnan ja olemisen tavat, joista muodostuvat sukupuoliroolit. Sukupuoliroolit ovat opittuja käyttäytymismalleja, kuinka naisen tai miehen kuuluu toimia. Sukupuoliroolit voivat vaikuttaa esimerkiksi silloin, kun yksilö valikoi harrastuksiaan tai ammattia. Sukupuoliroolit asettavat monesti naiset ja miehet eriarvoiseen asemaan, esimerkiksi työelämän piirissä. Käsitteellä sukupuoli-identiteetti tarkoitetaan yksilön käsitystä omasta itsestään miehenä tai naisena. (Anttonen 2007, 13–14; Holm ym. 2007, 9.) Sukupuoli-identiteetin kehittyminen on mutkikas prosessi, jossa hormoneilla ja keskushermostolla on tärkeä rooli. Yksilö luo nais- tai miesidentiteettiään eli käsitystä itsestään ja oman ruumiin kelpaamisesta, monen vuoden ajan ennen kuin hän saavuttaa sukupuolikypsyyden. (Huttunen 1992, 14.)

Sukupuolta, sukupuoliroolia sekä yksilön sukupuoli-identiteettiä määrittävät myös yhteiskunnan luomat sukupuolistereotypiat. Niillä tarkoitetaan yksilön ominaisuuden, taidon tai kyvyn liittämistä sukupuoleen. Sukupuoleen kohdistetaan nykyisin paljon erilaisia ennakkoluuloja, jotka korostavat naisen ja miehen roolien vastakkainasettelua. Esimerkkejä sukupuolistereotypioista voisi olla vaikkapa oletus, että kaikki pojat ovat aggressiivisia ja kilpailuhenkisiä ja tytöt puolestaan ovat kilttejä, tunteellisia ja omaavat vahvan hoivavietin. Sukpuolistereotypioiden näkyväksi tekeminen ja kyseenalaistaminen ovat tärkeitä, koska niiden purkaminen on edellytyksenä uuden syntymiselle. Sukpuolistereotypiat myös rajaavat kaikki yksilöt samanlaisiksi, tyypilliseksi ”miehiksi” tai ”naisiksi”. Tällöin yksilöllisille eroille jää liian vähän tilaa. Stereotypiat voivat myös ohjata tai kahlita yksilön elämänvalintoja sekä mahdollisuuksia. (Holm ym. 2007, 12.; Anttonen 2007, 15.)

4.2 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolinäkökulman huomioimista yhteiskunnan eri tasoilla sekä yhteiskunnan toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyyden lähtökohdaksi voidaan nähdä kyky tunnistaa sukupuolten eroavaisuuksia. Sukupuolierojen ja erilaisten sukupuolistereotypioiden tunnistamisen myötä sukupuolisensitiivisyys kääntyy taidoksi huomioida sukupuolen tuomat erot toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa myös sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden arvostamista.

Sukupuolisensitiivisyydellä pyritään jokaisen yksilön tasa-arvoiseen sekä yhdenvertaiseen kohteluun. (Anttonen 2007, 11.)

4.2.1 Sukupuolisensitiivinen työote

Sukupuolisensitiivisen työotteen lähtökohtana on ajatus siitä, että omaan sukupuoleen identifioituminen on osa tervettä kasvua. Sukupuolisensitiivisen työotteen avulla pyritään vahvistamaan itsetuntoa ja arvostamaan toista sukupuolta. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivinen työote auttaa nuorta löytämään yhteyden toiseen sukupuoleen ja ymmärtämään oman sukupuolensa erityispiirteet vahvuuksiksi. (Eischer, Tuppurainen 2009, 16.)

Käytännössä sukupuolisensitiivinen työotteen toteuttaminen alkaa sukupuolen vaikutusten tunnistamisesta yksilön elämään ja ratkaisuihin. Sukupuolisensitiivinen työote ei kuitenkaan tarkoita sukupuolelle luontaisiksi koettujen käyttäytymismallien vahvistamista, vaan ennemminkin niiden huomioimista sekä näkyväksi tekemistä. Sukupuolisensitiivisen työotteen avulla on tarkoitus purkaa naisten ja miesten kahtiajakoa ja kannustaa sen sijaan tasa-arvoisuuteen sekä kasvuun omaksi itseksi. Sukupuolisensitiivisen työotteen käyttöönotto vaatii aikaa. Se etenee prosessimaisesti ja monesti sukupuoleen liittyvien käsityksien tarkastelu voi herättää myös ristiriitaisia tunteita. Sukupuolisensitiivisen näkökulman oivaltaminen voimavaraksi voi olla haasteellista, sillä sukupuolierittyneet toimintamallit ovat monesti tiukassa. (Punnonen 2008, 521–523.) Sukupuolierojen tietynlainen korostaminen tuo sivutuotteena myös vahingossa sen, että samalla uusinnetaan ja tuotetaan sukupuolieroa. Tärkeää sukupuolisensitiivistä työtettä toteuttaessa onkin pyrittävä purkamaan ja kyseenalaistamaan sukupuoliin liittyviä ennako-oletuksia. Tulee myös muistaa, että yksilölliset erot voivat olla suurempia kuin sukupuolten erot. Sukupuolisensitiivisen työotteen toteuttaminen vaatii siis ohjaajalta äärimmäistä tilanneherkkyyttä, älyllistä sekä emotionaalista tasapainoilua ja kriittistä suhtautumista sukupuolirooleihin ja eritoten oman toiminnan arviointia. (Eischer ym. 2009, 17.)

4.2.2 Sukupuolisensitiivinen työote nuorisotyössä

Sukupuolisensitiivinen työote nuorisotyössä tarkoittaa poikien ja tyttöjen erityistarpeiden sekä erityisongelmien tunnistamista ja sen avulla tehtävää nuorten voimaannuttamista, syrjäytymisen ehkäisyä ja elämänhallinnan sekä osallisuuden tukemista. Tavoite on vahvistaa nuorten emotionaalista, sosiaalista sekä kulttuurista hyvinvointia. (Näre 2008, 542.) Sukupuolisensitiivisellä työotteella tuetaan nuoria löytämään omanlainen naiseus tai mieheys erilaisten mallien ja vaihtoehtojen joukosta (Eischer ym. 2009, 16). Tarkoitus on tarjota erilaisia mahdollisuuksia ja tapoja oppia arvostamaan itseään (Näre 2008, 542–543).

Nuorisotoiminta voi olla parhaimmillaan paikka erilaisille identiteettikokeiluille, joiden avulla nuoren on mahdollista löytää oma identiteettinsä ja itselleen sopivia olemisen tapoja, olivatpa ne sitten perinteisempiä tai vähemmän perinteisiä. (Punnonen 2008, 523). Sukupuolisensitiivinen työote luetaan myös sosiaalisesti vahvistavaksi työotteeksi, sillä sen avulla voidaan tukea nuorta kehittymään omaksi erityiseksi itsekseen ja tarjota monenlaisia vaihtoehtoja olla nuori. Sukupuolia koskevia stereotyyppisiä käsityksiä tiedostava nuorisotyöntekijä osaa myös huomioida paremmin milloin ja miten syrjäytymisen vaara koskettaa poikia tai vastaavasti erityisesti tyttöjä. (mt., 526.)

Sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä on tärkeää huomioida sekä kasvatustehtävä että sukupuolen yhteiskunnallinen merkitys. Työotteen tulee perustua tietoisiin valintoihin sekä perusteisiin. Onnistuneella sukupuolisensitiivisellä työllä voidaan parantaa työn laatua. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivisen nuorisotyön avulla voidaan vähentää sukupuoliroolien rajoittavuutta, tarkastella sukupuoleen punoutuvia viestejä, tarjota vertaisryhmän tuomaa tukea ja antaa samaa sukupuolta oleva roolimalli sekä luotettava aikuinen. (Anttonen 2007, 18.)

Sukupuolisensitiivisesti tehtävässä sosiaalisessa nuorisotyössä alkuoletus on, että jokainen nuori tarvitsee luotettavan ja ymmärtäväisen aikuisen läsnäoloa, innostamista, tukea ja eritoten hyväksyntää ja välittämistä. Sosiaalisella nuorisotyöllä tarkoitetaan yleisesti nuorten parissa tehtävää ennaltaehkäisevää sekä erityistä tukea tarvit-

seviin nuoriin kohdennettua osallistavaa ja toiminnallista työmallia. (Punnonen 2008, 527.)

4.2.3 Sukupuolisensitiivisen työtteen toteuttamisen menetelmällisiä malleja Suomessa

Sukupuolisensitiivinen työtteen suosio on kasvanut vuodesta 1990 lähtien. Eriytyntä poika- ja tyttötyötä on tehty suomalaisessa kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä esimerkiksi evankelis-luterilaisen kirkon piirissä, partioliikkeessä sekä NNKY-/NMKY-liikkeessä. Valtakunnallisesti Setlementti Nuorten liitto on ollut yksi merkittävimmistä sukupuolisensitiivisentyön kehittäjistä Suomessa. (Anttonen 2007, 19.)

Lähtökohtaisesti sukupuolisensitiivisentyön toteuttaminen vaatii erilaisten tilatarpeiden huomioimisen nuorisotyön kentällä. Tarjolla täytyy olla sekä tyttöjä että poikia kutsuvia tiloja sekä erilaisia palveluita, kuten pojille sekä tytöille suunnattua toimintaa, jonka sisältö on tarkoin harkittua ja tavoitteellista. Lisäksi sukupuolisensitiivistä työtä toteuttamaan tarvitaan erilaisten ja eri sukupuolisten yksilöiden huomioimiseen koulutettuja nuorisotyöntekijöitä, koska jokainen nuori on omanlaisensa. Yksilöllisyyden takia sukupuolisensitiivisessä työssä tarvitaan myös koulutusta, kehittämisprojekteja ja nuoren kohtaamista. (Punnonen 2008, 528.)

Eri toimijat toteuttavat sukupuolisensitiivistä työtä eri menetelmien avulla. Toiminta on usein eriytetty sukupuolen mukaan. Konkreettisia esimerkkejä eriytetyistä sukupuolisensitiivisistä toimintamalleista ovat erilaiset poika- ja tyttöryhmätoiminnot. Sukupuolen mukaan eriytetyt ryhmät tarjoavat nuorille tilaisuuden oman sukupuoli-identiteetin kehittämiseksi ja etsimiselle ilman kahlitsevia sukupuolirooleja. Nuorilla on oma tila ja aika selvittää omaa suhdettaan perinteisiin mies- ja naiskäsitteisiin. (mt., 532.)

Sukupuolisensitiivisissä ryhmissä pyritään jakamaan sekä kuuntelemaan asioita luottamuksellisessa ilmapiirissä. Tarkoitus on myös oppia arvostamaan omaa ja muiden sukupuolta, oppia tunnistamaan erilailla ilmenevää eriarvoisuutta sekä sukupuolten epätasa-arvoa lisäävää halventavaa käytöstä tai toimintatapoja. Sukupuolieriytettyjen ryhmien toiminnan taustalla on ajatus siitä, että kun nuori oppii tarkastelemaan omaa

sukupuoltaan ensin oman sukupuolen yksilöistä koostuvissa ryhmissä, heijastuu se myöhemmin tietoisempaan sekä tasa-arvoisempaan vuorovaikutusmalleina toisen sukupuolen yksilöiden kanssa toimittaessa. Parhaimmillaan sukupuolieriytetyt ryhmät auttavat poikia sekä tyttöjä kokeilemaan ja miettimään asioita, joita ei sekaryhmissä uskallettaisi tehdä. Eriytetty ryhmätoiminta vaatii kuitenkin ohjaajalta tietoja sekä taitoja, ennakkoluulotonta asennetta sekä tietynlaista herkkyyttä lukea ryhmää, sillä parhaimmillaan eriytetyt ryhmät voivat toimia täysin vastoin tarkoitusta. Tällöin ryhmätoiminta vahvistaa roolimalleja sekä sukupuolten eriarvoisuutta sen sijaan, että toimisi niiden poistajana. (mt., 532–533.)

Setlementti Nuorten liiton tuottamat tyttö- ja poikatyön palvelut ovat hyvä esimerkki Suomessa toteutettavasta sukupuolisensitiivisestä työstä. Setlementti nuorten liiton tyttötyöprojektin ”Upea Minä” (1998–2000) myötä koottiin verkostoksi Suomeen erilaisia tyttötyöhön keskittyviä palveluita tuottavia toimijoita. Projektin myötä perustettiin esimerkiksi myös ensimmäinen Tyttöjen Talo vuonna 2000. (mt., 529; Eischer 2009, 14)

Pojille suunnattuja palveluita on kehitetty esimerkiksi Meikäpoika -projektin (2001–2003) aikana. Projektin kuluessa Suomeen perustettiin poikien pienryhmiä, joiden tavoitteena oli kohdata tunteita ja saada onnistumisen kokemuksia. Lisäksi toteutettiin myös seksuaalikasvatusta sekä isä-poika -ryhmätoimintaa. (Punnonen 2008, 529.) Sukupuolisensitiivisissä poikaryhmissä on tarkoituksena, että pojat uskaltaisivat poiketa perinteiseksi mielletystä miehen roolista. Helsingin nuorisoasiainkeskuksen Hesari Nuorten Ääni toteuttaa myös poikatyötä pienryhmätoiminnon keinoin. Heidän tavoitteena on käydä toiminnallisten menetelmien kautta läpi poikien ja miesten elämänhistoriaa, elämänteemoja sekä tänä päivänä vallalla olevia arvoja ja arvostuksia. (mt., 534.) Vuoden 2011 aikana Kalliolan Nuoret ry:n hankkeen ”Poikien Talo” myötä perustettiin Suomeen myös Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksella ensimmäinen Poikien Talo, jonka toimintaperiaatteet tulevat lähtökohtaisesti Tyttöjen Talon toimintamallista (Kalliolan Setlementti 2011).

Sukupuolisensitiivistä työtä voidaan tehdä myös sekaryhmissä. Sekaryhmissä toimiminen vaatii ohjaajalta tasaista poikien ja tyttöjen huomiointia, esimerkiksi ajan, tilojen sekä toiminnan kannalta. Tärkeää on, millaista toimintaa ja millaisia olemisen

malleja ryhmän pojille ja tytöille tarjotaan. Sekaryhmässä ryhmäläisten on saatava rohkaisua perinteisesti sukupuolelleen epätyypillisten ratkaisujen tai valintojen tekemiseen. Olennaista on, että ryhmäläisellä on vapaus valita ja jokainen ryhmäläinen saa tehdä oman valinnan siten, ettei siihen vaikuta esimerkiksi ryhmän paine tai sukupuoliroolien tuomat rajoitukset. (mt., 532–533.)

4.2.4 Mihin sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan?

Sukupuolisensitiivistä työtettä tarvitaan, koska sukupuoli ja seksuaalisuus ovat nykyisin kasvavassa määrin läsnä aikuisten ja nuorten arkimaailmassa. Sukupuolisuutta koskevia asenteita ja käytäntöjä tuotetaan jatkuvasti tiedostamattomasti ja tiedostetusti, esimerkiksi nuorisotyössä. Ohjaaja tuo esille sukupuolikantojaan jokapäiväisissä toiminnoissa. Sukupuolisuhtautuminen voi näyttäytyä nuorelle asenteina; ”mikä on hyväksyttävää käytöstä pojalta tai tytöltä?”, tekoina, sanoina sekä toimintoina; ”millaisena naisen roolimallina ohjaaja toimii?” tai ”millaisen ammattivalinnan ohjaaja kokee hyväksyttäväksi ja kuinka hän ilmaisee kantansa, tukemalla voi kyseenalaistamalla?” (Anttonen 2007, 21.)

Jukka Lehtonen (2003) on tutkinut seksuaalisuutta ja sukupuolta sekä työelämässä että kouluissa. Hänen mukaansa sukupuolen moninaisuudesta vaietaan useasti ja esimerkiksi heteroseksuaalisuus asetetaan normiksi. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa poikkeavuus normeista, sukupuolirajojen rikkominen ja vääränlaiseksi koettu seksuaalisuus voivat johtaa nimittelyyn, kiusaamiseen, huoritteluun, homotteluun tai seksuaaliseen häirintään. (Punnonen 2008, 528.) Myös sukupuolten vastakkainasettelu on yleistä. Naisten ja miesten eroja korostetaan ja pyritään luomaan yhtenäistä kuvaa sukupuolisuudesta, naisista sekä miehistä. Mieheys nähdään usein myös etusijalla naiseuteen nähden, lisää miesten ja naisten epätasa-arvoisuutta sekä näyttäytyy sukupuolisokeutena eli toisen sukupuolen väheksyvänä asenteena. (Punnonen 2008, 528; Anttonen 2007, 22.) Sukupuolisensitiivisen työtteen avulla voidaan saavuttaa ihmisen kunnioittaminen ja arvostaminen sellaisenaan kuin hän on. (Punnonen 2008, 528.)

Pohjoismaissa sukupuolineutraalisuhtautuminen koetaan tavanomaiseksi ja sen myötä esimerkiksi Suomessa ajatellaan sukupuolten välisen tasa-arvon jo toteutuvan täydellisesti, vaikka koulumaailmasta ja työelämästä voidaankin löytää viitteitä sukupuolten eri-arvoisesta kohtelusta. Esimerkiksi koulumaailmassa pojat saavat tutkimuksien mukaan tyttöjä enemmän sekä positiivista että negatiivista huomiota. Tämä voi näkyä tunneilla esimerkiksi pojille jaettavina haasteellisimpina ja hauskempina tehtävinä tai ainaisinä häiriköintiä koskevinä huomautuksina. (Anttonen 2007, 22; Punnonen 2008, 527.)

Suomen laissa syrjintään ja kaikkien tasa-arvoiseen kohteluun kiinnitetään laajasti huomiota. Suomen perustuslain 6§:n mukaan syrjintä ja eriarvoinen kohtelu ovat kiellettyjä. Ketään ei saa lain mukaan asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen, iän tai alkuperän perustella. Lisäksi Suomessa on voimassa tasa-arvolaki sekä laki yhdenvertaisuudesta. Suomi on allekirjoittanut myös YK:n Yleismaailmallisen Ihmisoikeuksien Julistuksen, joka on yksi keskeisimmistä yhdenvertaisuutta turvaavista sopimuksista. (Holm ym. 2007, 42–43.) Sukupuolisensitiivinen työote on yksi tapa noudata sekä toteuttaa yllä mainittuja lakeja (Anttonen 2007, 11).

4.2.5 Pojat paitsiossa sukupuolisensitiivisen työn kentällä?

Sukupuolisensitiivisentyön painopiste on viime vuosina ollut vahvemmin tyttöjen tukemisessa sekä tyttötyön kehittämisessä. Ensimmäinen poikien oma nuorisotila, Poikien Talo, on perustettu vasta vuonna 2011. Kun taas tytöille ensimmäinen vastaava talo perustettiin jo vuonna 2000 (Eischer 2009, 14). Yleisesti ajatellaan, että nuorisotyön toimijat tarjoavat pojille runsaasti erilaista toimintaa. Nuoriso- ja vapaa-aikatoimien tuottamien ja tukemien palveluiden toiminnot ovat usein automaattisesti suunnattuja enemmän poikia kiinnostavaan toimintaan ja esimerkiksi nuorisotaloille hankitut harrastustarpeistot saattavat suosia enemmän poikia kuin tyttöjä. Tilastollisesti on myös todettu, että myös julkisista varoista rahoitetaan enemmän poikia kiinnostavia harrastuksia, kuten jääkiekkoa, jalkapalloa, salibandyä sekä taistelulajeja, ja vastaavasti tyttöjä enemmän puoleensavetäviä lajeja, kuten tanssia tai ratsastusta, ei juurikaan rahoiteta julkisista varoista. (mt., 15.)

Eräänlaista poikatyötä voidaan siis sanoa tehtävän mahdollisesti tilastoitua laajemmin, esimerkiksi nuorisotyön kentällä. Toiminta ei pelkästään ole suoraan tyttöjä sulkevaa, vaan tytöt saattavat jäädä pois toiminnasta sen laadun tai toiminnassa käytettävien menetelmien vuoksi. Sukupuolisensitiivisen työtteen vaatimuksena on kuitenkin se, että ohjaaja itse on tietoinen sukupuolisensitiivisyytensä toteuttaja ja tiedottaa omat sukupuolikäsityksensä ja huomioi ohjauksessaan erilaiset tilanteet, joissa sukupuolta tuotetaan. (Anttonen 2007, 19.)

Sukupuolisensitiivisen näkökulman nuorisotyön kentälle lisäämisen avulla voidaan lisätä nuorten, poikien sekä tyttöjen, turvallisuudentunnetta sekä itsearvostusta. Lisäksi voidaan ennaltaehkäistä nuorten väkivaltaista käytöstä ja vähentää päihteiden käyttöä. Sukupuolisensitiivisesti herkän ohjaajan on helpompaa myös havaita mahdollisimman monen nuoren yksilöllisen tuen tarve tai havaita ennalta mahdollinen syrjäytymisvaara. Näiden kaikkien seikkojen takia sukupuolisensitiivistä työtä on tärkeää tehdä tasapuolisesti sekä poikien että tyttöjen parissa. Jokainen nuori, niin poika kuin tyttökin, tarvitsee luotettavan aikuisen läsnäoloa, hyväksyntää, kannustusta sekä välittämistä myös silloin, kun nuori itse ei tunne itseään selkeästi pojaksi tai tyttöksi. Tämän vuoksi sukupuolisensitiivisen näkökulman huomioiminen on tärkeää ja esimerkiksi nuorisotyön kentällä tulisi olla tarjolla yhtäläisesti monenlaisia turvallisia sekä kannustavia miehen tai naisen malleja. (Punnonen 2007, 526–527.)

5 ONNISTUMISIA JA EPÄONNISTUMISIA – OHJAUSKOKEMUKSIA POIKARYHMÄSSÄ

Ryhmät käyvät elinkaarensa aikana läpi eri vaiheita, joille kaikille voidaan ajatella olevan tyypillistä juuri tietynlainen toiminta ja tietyt ominaispiirteet. Eri vaiheiden erityispiirteiden tunnistaminen auttaa ohjaajaa ymmärtämään paremmin ryhmää ja sen ilmiöitä. Tulee kuitenkin aina muistaa, että jokaisen ryhmän oma kehittymisen prosessi on ainutlaatuinen. Ryhmän kehitysvaiheet eivät aina tapahdu tietyssä järjestyksessä ja ryhmän prosessit ovat moniulotteisia sekä syklisesti toistuvia. Ryhmässä kulloinkin vallitseva tilanne on aina ryhmäläisistä riippuvainen. Muutoksia voi tapahtua ryhmän kokoonpanossa tai ryhmäläisissä itsessään, jotka vaikuttavat koko ryh-

män toimintaan. Pitkäkestoisen ryhmän prosessilla on myös hyvä olla suunniteltuna oma sisäinen ohjelmallinen runko, joka kantaa ryhmän koko elinkaaren. (Kivelä ym. 2009, 33, 36).

Tässä luvussa käsittelemme ryhmän elinkaaren vaiheita ja niiden merkitystä toiminnalle. Kuvaamme omia kokemuksiamme havaintopäiväkirjojemme avulla ja arvioimme toimintaamme lähdekirjallisuuteen pohjautuen. Kerromme ensin luvussa 5.1, mistä ideamme poikatyön kehittämiseen Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoiminnalle sai alkunsa. Luvussa 5.2 kuvaamme muodostumisen periaatteita. Käsittelemme pienryhmän muodostumista sekä pienryhmätoiminnan käynnistämistä. Luvussa 5.3 pohdimme tavoitteiden asettamisen ja niiden seurannan merkitystä osana pienryhmän toimintaa. Esitämme myös omassa toiminnassamme kehitetyn taulukon, jonka avulla jäsensimme tavoitteiden asetteluamme sekä niiden seurantaan. Kuohuntavaiheeseen liittyviä tekijöitä erittelemme luvussa 5.4 ja luvussa 5.5 käsittelemme normien sopimisvaihetta. Normien sopimisvaiheen jälkeen etenemme suoritusvaiheen teoriapohjaan luvussa 5.6. Kyseisessä luvussa käsittelemme myös pienryhmän toimintavuoden aikana kohdattuja ongelmatilanteita ja pohdimme ryhmän kiinteyteen vaikuttavia tekijöitä. Luvussa 5.7 esittelemme lyhyesti yhtenä pienryhmäkertana toteutetun seikkailullisen toimintapäivän ja päivän aikana käytettyjä menetelmiä. Tämän jälkeen siirrymme ryhmän lopetukseen, jota käsittelemme kappaleessa 5.8. Arvioimme ryhmänkehitysteorian kannalta oman pienryhmämme päätösvaihetta ja ryhmän onnistunutta päätöstä.

5.1 Mistä kaikki sai alkunsa?

Suoritimme Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n vuosina 2008–2010 hallinnoimalle Ottakaa Mut Mukaan -projektille Humanistisen ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelman opintoihin kuuluvan Sosiaalisen vahvistamisen käytäntöjä kehittävä projektin. Projektina toteutimme Ottakaa Mut Mukaan -projektin pienryhmille seikkailullisen toimintapäivän keväällä 2011. Projektiin liittyvän harjoittelun suoritimme toimiessamme varhaisikäisistä pojista koostuvan pienryhmän ohjaajina lukuvuonna 2010-2011. Joensuun Pelastakaa Lapset ry:llä oli tarve tarjota Ottakaa Mut Mukaan -projektin pienryhmille yhteinen toimintapäivä, sillä järjestöllä ei ollut

itsellään riittäviä resursseja järjestää pienryhmien yhteistä tapahtumaa keväälle 2011. Tähän tarpeeseen vastasimme toteuttamalla projektimme, jonka vaikutusta pienryhmätoimintaan arvioimme myös osana tätä opinnäyteyötä.

Toimiessamme poikien pienryhmän ohjaajina, havaitsimme järjestöllä olemassa olevien materiaalien sisältävän pienryhmätoiminnan menetelmiä, jotka olivat suunnattuja suurilta osin tytöille. Materiaalit sisältävät esimerkkejä suoraan tytöille kohdistetuista menetelmistä, kuten kauneuspäivästä. Materiaalien menetelmiä voidaan hyödyntää myös poikien kanssa toimiessa, mutta suoraan pojille kohdistettuja menetelmiä ei materiaaleissa esitetä. Edellisten myötä tunsimme aloittavamme pienryhmätoiminnan poikien kanssa tyhjältä pöydältä, ilman mitään konkreettista aineistoa. Kiinnostus opinnäytetyön aiheeseen nousi kyseisistä puutteista. Vuoden 2011 alussa käynnistyneen Minä Olen Tärkeä -projektin myötä, koimme tarvetta havaintojemme ja kokemusiemme sekä kirjallisuuden pohjalta kehittää poikiin kohdistuvaa sukupuolisensitiivistä työtettä.

5.2 Muodostuminen (forming)

Ryhmän aloittaessa uuden toiminnan ovat sen jäsenet enemmän tai vähemmän vieraita toisilleen. Keskinäistä tuntemista saattaa esiintyä, sillä nuoret ovat monesti kerätty samalta alueelta. Nuoret voivat olla esimerkiksi samalta luokalta tai he voivat olla tuttuja nuorisotalolta. Mutta uudessa paikassa ja uudella kokoonpanolla uusi ryhmä asettaa jäsenensä aivan uuteen tilanteeseen, joka on kaikin puolin ainutlaatuinen asetelma. (Kivelä ym. 2009, 33–34.)

Muodostumisvaiheessa tutustutaan, saadaan tietoa toisten taustoista, kokemuksista ja asenteista (Muhonen ym. 2009, 23). Aikaisemmissa suhteissa olleet käsitykset toisista voivat edelleenkin olla voimassa, mutta niitä pyritään kuitenkin lieventämään, sillä ne eivät saa ohjata tai sitoa ryhmää. Uuden ryhmän alkaessa muotoutua, jokainen ryhmäläinen etsii omaa paikkaansa ja roolia ryhmässä sekä pohtii henkilökohtaista ryhmätoiminnan tarvetta. Ryhmäläisille myös heräävät kysymykset ryhmän turvallisuudesta ja muiden ryhmäläisten hyväksynnästä. Ryhmäläinen saattaa myös kyseenalaistaa ryhmän tarkoituksen ja tavoitteet ja pohtia ryhmän odotuksia sen jä-

seniltään. Tällaiset kysymykset ovat uuden ryhmän muotoutuessa asiaankuuluvia. (mt., 34.) Muodostumisvaiheessa myös perussäännöt sekä tavoitteet tulevat ryhmälle ilmi, joita pohdimmekin pienryhmätoimintamme alussa. Kun kyseiset asiat ovat ryhmälle selkiytyneet ja hyväksytyt, syntyy ryhmälle oma identiteetti (Pennington 2005, 72).

Pienryhmämme pojat olivat toisilleen ennestään tuttuja, sillä ryhmä oli kerätty samalta alueelta ja pojat asuivat toistensa naapurustossa. Lisäksi kolme poikaa kävi samaa koulua ja kaksi heistä oli samalla luokalla, jonka myötä osa tunsivat toisensa vielä paremmin. Toistensa tunteminen oli toisaalta hyvä asia, sillä poikien alku jännitys karisi melko nopeasti pois ja he uskalsivat käyttäytyä normaalisti. Toisaalta poikien tuttuus oli välillä haastavaa, sillä he tiesivät toistensa heikkoudet ja osasivat siten ärsyttää toisiaan tilanteessa kuin tilanteessa. Pojat eivät kuitenkaan olleet toimineet keskenään aikaisemmin ohjatussa toiminnassa, mikä teki juuri siitä ryhmästä ainutlaatuisen. He eivät myöskään tunteneet meitä ohjaajia ja olivat sen vuoksi hieman varuillaan toisiaan ärsyttäessään. Meidän läsnäolomme ohjaajina lisäsi poikien keskuudessa ”vieraskoreutta” ja uskomme toisten ärsyttämisen olleen hillitympää toiminnassamme kuin yleensä. Edellinen mahdollisti poikien työskentelyn ryhmässä tavallista rauhallisimmissa oloissa.

Pojat myös aluksi kyseenalaistivat paljon toimintamme tarkoitusta. He pohtivat ääneen: ”Miksi me ollaan täällä?” ja ”Mitä me tehdään täällä?” Pojat pohtivat ryhmän olemassaolon merkitystä ja heidän omaa asemaansa ryhmässä. Jokainen löysi kuitenkin vähitellen oman asemansa ja roolinsa ryhmässä. Meidän ohjaajien läsnäolo ryhmässä vaikutti myös poikien asemaan ryhmässä. Nuori, jonka rooli ryhmässä on aina ollut esimerkiksi johtoasemassa, voi kokea ulkopuolisten ohjaajien roolit itseään vahvemmiksi. Sen myötä nuori etsii paikkaansa uudelleen ja voi lopulta löytää itsensä aivan uudenlaisen ja jopa itseään miellyttävämmän roolin. Erilaisten toimintojen myötä myös yksilöiden vahvuudet tulevat näkyviin ja roolit voivat muuttua yksilöiden välillä erilaisten vahvuuksien esiintyessä yksilöillä. Edellinen olisi jopa suotavaa, jolloin jokainen pääsee kokeilemaan eri rooleja, jotka voivat poikia uusia elämyksiä ja jopa onnistumisen kokemuksia.

5.2.1 Pienryhmän kokoaminen; kohderyhmän muodostuminen

Pienryhmään liittymisen taustalla voi olla erilaisia tekijöitä. Kannustus ryhmään liittymisestä lähtee usein kodin, koulun tai kavereiden vaikutuksesta. Nuori voi myös itse kokea pienryhmätoimintaan liittymisen omia taitojaan kehittävänä sekä elämänsä hallintaa vahvistavana, jolloin liittyminen tapahtuu yksilön omasta tahdostaan.

Lapsen varhaisimmat ihmissuhteet syntyvät luonnollisesti perheen piirissä (Laine 2005, 174). Mitä enemmän vanhemmilla on kykyä ja aikaa huolehtia lastensa psyykkisistä, fyysisistä, sosiaalisista ja materiaalisista tarpeista, sitä vähemmän perheessä ilmenee ongelmia. Joissakin perheissä, joissa ilmenee ajan puutetta tai vanhemmat eivät kykene tukemaan lastensa kasvua toivotulla tavalla. Tällöin vanhemmat tarvitsevat kasvatuksen avuksi yhteiskunnan tai kolmannen sektorin tarjoamia tukitoimenpiteitä. (Kempainen 2000, 115.) Perheet usein myös odottavat yhteiskunnan ottavan entistä enemmän kasvatustavasta, vaikka perheillä on päävastuu omien lastensa kasvattamisesta ja hoitamisesta. Perheet kuitenkin kaipaavat entistä enemmän neuvoja ja tukea oman kasvatustehtävänsä hoitamisessa. (mt., 106.) Pienryhmätoiminta voi olla yksi tuenmuoto, joka auttaa vanhempia nuorten elämänhallinnallisten taitojen kehittämisessä.

Koulusta yksilöt voivat ohjautua pienryhmätoimintaan esimerkiksi koulun erityisopettajan suosittelemana. Ryhmä kootaan yhdessä toimintaa järjestävän tahon kanssa. Kuten kouluterveyskyselyn (2010, 39) tulokset osoittavat, nuorilla on monenlaisia tuen tarpeita. Ne liittyvät yleensä nuorten omiin voimavaroihin, opiskeluympäristöön ja opetustoimintaan. Nuorille tulee tarjota riittävästi ohjausta ja tukea opiskeluun liittyvissä asioissa sekä elämän hallinnassa. (Lommi ym. 2010, 39.) Koska koulun tehtäviin kuuluu oppilaan hyvinvoinnin edistäminen, voi koulu kokea pienryhmätoiminnan tukevan yksilön kehitystä koulun ohessa. Pienryhmätoiminnassa pyritään luomaan toimintaympäristö yhteisöllisyyteen ja nuorten vaikutusmahdollisuuksiin pohjautuen. Pitkäkestoinen pienryhmätoiminta pyrkii siten vahvistamaan yksilön elämänhallinnan taitoja, jotka taas vahvistavat yksilön oppimismahdollisuuksia koulussa.

Varhaisnuoruudessa ystävyssuhteet ovat vakiintuneet jo melko pysyviksi. Sen vuoksi ystävät asennoituvat toisiinsa hyvin omistavasti ja ovatkin usein erottamatto-

mat ja viettävät kaiken mahdollisen ajan yhdessä. (Laine 2005, 157.) Kyseisessä iässä ystävyssuhteiden kehitys on hyvin merkittävä osa nuoren elämää. Murrosiässä läheinen ystävyys tarjoaa nuorelle usein merkittävästi enemmän virikkeitä, seuraa sekä luottamusta kuin omat vanhemmat (mt., 174). Nuoren liittyminen ja sitoutuminen johonkin ryhmään voi monesti edellyttää ystävän läsnäoloa. Pienryhmätoiminnassa kuitenkin pyritään, että jokainen nuori tulisi omana yksilönään ryhmään, eikä kahden ystävysten liittoutumana. Kun nuori tulee yksin ryhmään, paranee myös hänen mahdollisuutensa yksilöllisten elämän hallinnan taitojen harjoittamiseen. Minä Olen Tärkeä -projektin tavoitteena on myös uusien ystävyssuhteiden tarjoaminen nuorille, jonka toteutuminen on mahdotonta tiiviin ystävyuden välillä. Toisaalta nuoren ystävä on voinut olla mukana vastaavassa pienryhmätoiminnassa ja kokenut sen hyödyllisenä sekä elämän hallintaa vahvistavana toimintana. Näiden kokemusten pohjalta nuoren ystävä voi kannustaa nuorta liittymään pienryhmätoimintaan mukaan.

Ryhmään liittyminen voi tapahtua myös nuoren omasta tahdostaan. Nuori liittyy usein ryhmätoimintaan, sillä hän kokee pienryhmän olevan hyvä paikka sosiaalisten suhteiden luomiselle. Lisäksi yhtenä pienryhmään liittymisen motiivina voi olla erilaisten arjen taitojen harjoittaminen, joita nuori ei koe osaavansa ja se tuottaa paineita toimia yhdessä vertaistensa kanssa. Ryhmäläisten valinnassa onkin keskeistä ottaa huomioon ryhmäläisten mahdollisuudet hyötyä toiminnasta sekä käytännön mahdollisuudet osallistua ryhmän toimintaan. Merkittävää on ryhmäläisten kokema motivaatio ja sitoutuminen ryhmään. Edellistä tukee toimintaan liittymisen vapaaehtoisuus. (Kivelä ym. 2009, 30; 61.)

Meidän pienryhmämme pojat liittyivät toimintaan mukaan eri teitse. Yksi pojista ohjautui mukaan koulun erityisopettajan suosittelemana. Kyseinen erityisopettaja oli luennoimassa Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n ohjaajatapaamisella nuorten erityisopetuksen tarpeesta ja totesikin pienryhmätoiminnan olevan hyvä paikka harjoittaa nuoren keskittymis- ja tarkkaavaisuustaitoja. Koemme kyseisellä pojalla juuri olevan puutteita keskittymis- ja tarkkavaisuustaidoissa, joita pyrimme pienryhmätoimintojen avulla harjoittamaan. Jo se, että poikien täytyy oppia toimimaan yhdessä pitkäkestoisessa ryhmässä onnistuneesti, vaatii vertaisnuorten kanssa toimiessa keskittymis- ja tarkkaavaisuustaitoja.

Kaksi ryhmämme pojista liittyi pienryhmätoimintaan perheen kannustuksesta. Erityisesti poikien äidit pitivät pienryhmää pojilleen hyvänä paikkana harjoittaa elämänhallinnan taitoja. Kyseiset pojat olivat toiminnassa mukana jo edellisenä lukuvuoden (2009–2010) ajan. Uskomme perheiden kokeneen pienryhmätoiminnan vaikuttaneen merkittävästi poikiin, sillä he kannustivat poikia mukaan toimintaan myös lukuvuodeksi 2010–2011. Lisäksi toisen pojan pikkuveli oli myös kyseisessä toiminnassa mukana lukuvuonna 2010–2011, mutta hän toimi nuorempien poikien pienryhmässä. Pienryhmätoiminta voidaan kokea nuorten kasvua tukevana toimintana, jossa harjoitetaan erilaisia nuoren kehitykselle ja kasvulle tärkeitä taitoja (Muhonen ym. 2009, 11). Vanhemmille pidetyssä vanhempaintapaamisessa tuli myös ilmi, että vanhemmat olivat jo kiitollisia siitä, että pojat saatiin ylipäättänsä irti tietokoneenruuduista pienryhmätoiminnan avulla. Tarjoamalla pojille mieluisaa toimintaa, takasimme poikien sitoutuneisuuden toimintaan ja tulemisen tapaamiskerroille.

Yksi pojista tuli pienryhmäämme pari viikkoa myöhemmin kuin muut pojat. Kyseinen poika tuli ryhmään toisen pojan kannustamana, sillä he olivat ystäväystyneet asuttuaan samassa pihapiirissä muutaman vuoden. Koska kyseinen poika halusi liittyä pienryhmään sen toiminnan ollessa jo käynnissä, meidän ohjaajien piti pohtia, rikkooko uuden jäsenen liittyminen ryhmään hyvin alkanutta ryhmäprosessia sekä ryhmän ylle muodostunutta ilmapiiriä. Lisäksi keskustelimme muiden ryhmäläisten kanssa, sopiiko uuden ryhmäläisen liittyminen pienryhmään kaikille. Pienryhmätoimintamme oli tuolloin vielä alussa, joten katsoimme neljännen pojan liittymisen pienryhmään onnistuvan. Lisäksi poikia oli aluksi vain kolme, joten yhden pojan liittyminen ryhmään oli jopa suotavaa, jolloin pystyimme toteuttamaan pojille laajemmin erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Ryhmäprosessin häiriintyessä vaarana on kuitenkin luodun ilmapiirin rikkoutuminen ja turvattomuuden tunteen esiintyminen ryhmän keskuudessa (Salmi, Rovio, Lintunen 2009, 109). Lisäksi, jos ryhmään on muodostunut jo hyvin alkaneita uusia ihmissuhteita, voi toisen nuoren kaverin liittyminen ryhmään rikkoa hyvin alkaneen suhteen.

5.2.2 Pienryhmän käynnistäminen

Pienryhmissä pyritään sitouttamaan nuoret ryhmän toimintaan heti alkuvaiheessa. Menetelmänä käytetään usein alkuleiriä tai muita toiminnallisia menetelmiä, joiden tarkoituksena on tutustuttaa ryhmäläiset toisiinsa sekä toisiinsa. Edellisen myötä pyritään turvalliseen ja luottamukselliseen ryhmään eli ryhmäytymiseen. (Muhonen ym. 2009, 56.)

Ensimmäinen pienryhmätapaamisemme muodostui suurimmaksi osaksi toiminnallisista menetelmistä. Olimme myös suunnitelleet toiminnallisten menetelmien lisäksi minä – kartan askartelemista, jossa jokainen laati kuvien ja kirjoitusten avulla kuvaelman itsestään. Toiminnallisina menetelminä toimivat aloituskerrassamme tutustumisleikit, joissa saimme suullista tietoa toisistamme.

Aloittavalle ryhmälle on tyypillistä syvä hiljaisuus tai kova koheltaminen. (Kivelä, Lempinen 2009, 62.) Tapaamisemme alkoi hyvin hiljaisissa merkeissä, yrittäessämme keskustella poikien kanssa ja leikkiessämme muutamia tutustumisleikkejä. Ryhmätoiminnan aluksi jäsenet tunnustelevat ryhmän ilmapiiriä ja alustavaa paikkaansa ryhmässä. Ohjaaja voi kokea alussa työlääksi saada ryhmäläisistä mitään irti, mutta jään murruttua voi ohjaajalla olla täysi työ pitää ryhmä kurissa (mt.). Kuten näin myös meille kävi. Tapaamiskertamme loppupuolella pojat rohkaistuivat.

Ryhmän ensimmäinen tapaaminen on yleensä aivan jotakin muuta kuin mihin ohjaaja on varautunut (mt.). Huomasimme esimerkiksi paperityöskentelyn toimimattomuuden heti ensimmäiseen tapaamiseen. Minä -kartta työskentelyn yhteydessä pojat alkoivat toisiaan yllyttäen piirtää omiin minä -karttoihinsa muun muassa tupakoita ja huume-
piikkejä. Pojat halusivat kokeilla omia rajojaan ja testata meitä ohjaajia, kuinka hyvin sietokykymme kestää. Saimme kuitenkin tilanteen haltuun ja annoimme pikaista päihdevalistustakin asiasta. Lopulta pojat omaehtoisesti vetivät punaiset ruksit päihdekuvien päälle. Tiesimme kuitenkin, että päihteiden käyttöön liittyvät asiat tulevat vielä eteemme ryhmätoimintamme myöhemmässäkin vaiheessa, kuten näin kävikin.

Aloituseleiri olisi voinut olla toimivampi vaihtoehto pojille suunnatun pienryhmätoiminnan käynnistämisessä. Aloituseleirille olisi voinut suunnitella paljon toiminnallista te-

kemistä, joiden myötä myös tutustuminen nuorten ja ohjaajien välillä tapahtuu. Pojat kaipaavat energian purkausta, etenkin pitkän koulupäivän jälkeen, minkä vuoksi osin rauhallinen tapaamiskertamme ei täysin toiminut. Lisäksi tapaamiskertamme kestivät vain puolitoista tuntia ja niitä oli syksyn ajan kerran viikossa, jonka vuoksi tutustuminen poikiin tapahtui vähitellen pitkin syksyä. Alkuleiri olisi sitonut kaikki pienryhmämme jäsenet tapaamiskertaa pidemmäksi aikaa ja yhteen paikkaan, jolloin tutustuminen toisiimme olisi tapahtunut heti toimintamme alussa ja toimintaa olisi poikien tuttuuden myötä voinut suunnitella paremmin.

Ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen tunsimme hämmennystä poikien piirroksista ja halusimmekin asettaa pojille jonkinlaiset rajat heidän toimintaansa. Emme olleet ensimmäiselle tapaamiskerralle luoneet minkäänlaisia sääntöjä, mikä aiheutti poikien keskuudessa levottomuutta. Sen myötä päätimme seuraavalla kerralla luoda ryhmälle yhteiset säännöt ja kertoa yleisistä tapaamiskertojen käytännöistä.

5.2.3 Sääntöjen luominen

Toisella tapaamiskerralla keskityimme pääasiassa sääntöjen luomiseen. Jokainen ryhmän jäsen sai kirjoittaa tärkeäksi kokemiaan sääntöjä pienryhmämme tapaamiskerroille. Aluksi sääntöjen keksiminen oli haastavaa pojille, sillä he eivät jaksaneet keskittyä miettimään, mitkä voisivat olla niin sanottuja oikeita sääntöjä. Pojat keksivät sääntöjä, joiden he tiesivät olevan ehdottomasti kiellettyjä pienryhmätoiminnassamme. Säännöiksi he esimerkiksi laativat päihteiden käytön sallittavuuden ja ohjaajien kunnioittamattomuuden. Omien pohdintojen jälkeen, kasasimme kaikki laaditut säännöt yhteen ja tarkastelimme jokaisen säännön tarkoituksenmukaisuutta toiminnassamme. Pohdimme yhdessä poikien kanssa, miten pienryhmämme voisi toimia, jos kaikki olisivat päihteiden alaisina ja hyötysikö kukaan silloin toiminnasta. Lopulta saimme pojat omaehtoisesti muuttamaan tekemiänsä sääntöjä niin, että ne miellyttivät kaikkia. Säännöiksi muodostuivat lopulta seuraavat: kunnioitetaan ohjaajia, päihteiden käyttö kielletty, ei saa kutittaa, ei saa kiusata, toimitaan kaikkien kanssa yhdessä eikä väheksytä muita, ei saa tapella, ei saa olla kännyköitä, ei saa kiroilla eikä saa pitää pipoa päässä.

Toinen tapa sääntöjen luomiseen olisi voinut olla valmiiden sääntöjen käyttö. Pojat olisivat saaneet valmiiksi laadituista säännöistä valita itselleen ja ryhmälleen mieluiset säännöt. Tämän tavan myötä olisimme välttyneet ”turhien sääntöjen” luomiselta, mutta toisaalta uskomme poikien omien sääntöjen käsittelyn auttaneen heitä ymmärtämään paremmin lopullisten sääntöjen merkityksen. Ja kuten sanotaan, pelkkä sitoutuminen sääntöihin ei riitä, vaan täytyy tietää myös mihin sitoutuu. Jos olisimme käyttäneet valmiiksi laadittuja sääntöjä, olisivat pojat voineet ottaa vain ensimmäisen säännön ajattelematta sen todellista merkitystä ryhmälle. Lisäksi omien sääntöjen luominen vaati pojilta oman ajattelun käyttöä ja harjoittaa keskittymistä.

5.3 Tavoitteiden asettaminen ja niiden seuranta

Riittävän tutustumisvaiheen jälkeen pohditaan ryhmän tavoitteita, tarkoitusta ja toimintaa (Muhonen ym. 2009, 33). Tavoitteet kiteyttävät ryhmän kokoontumistarpeen ja toimivat ryhmän punaisena lankana. Jokaiselle ryhmälle asetetaan yhteiset tavoitteet ja jokaiselle ryhmäläiselle henkilökohtaiset tavoitteet. Tavoitteet liittyvät useimpien sosiaalisten taitojen vahvistamiseen, sillä se on yleensä pienryhmien lähtökohtana. (mt., 29.)

5.3.1 Ryhmän yhteisten tavoitteiden asettaminen

Yhteiset tavoitteet voidaan asettaa sääntöjen perusteella tutustumiskertojen jälkeen. Ryhmätavoitteiden asettaminen sujuu yleensä melko helposti, sillä ne asetetaan yleisellä tasolla ja ne liittyvät yleensä käytännön toimiin. (mt., 32.)

Ryhmän yhteisten tavoitteiden asettamisessa olimme laatineet valmiiksi tavoitteita, jotka kävivät pienryhmäämme. Jokainen ryhmäläinen sai ottaa laadituista tavoitteista yhden, joka sopi parhaiten pienryhmäämme tavoitteisiin. Kävimme läpi jokaisen valitun tavoitteen ja mietimme, onko vielä yli jääneistä tavoitteista joku sellainen, mikä on ryhmämme tarkoitusta palveleva. Lopullisiksi tavoitteiksi meille muodostuivat: yhdessä toimiminen, ketään ei jätetä yksin, hyväksytään kaikki sellaisenaan, ollaan kaikkien kanssa kavereita, noudatetaan sääntöjä.

Koimme menetelmän hyvin toimivaksi ja vaikka tavoitteet olivatkin ennalta laaditut. Uskomme kuitenkin pojille avautuneen pohdintojemme avulla tavoitteiden merkitykset ja loimme tavoitteet mahdollisimman selkeiksi ja ymmärrettäviksi.

5.3.2 Ryhmäläisten yksilöllisten tavoitteiden asettelu

Ryhmäläisten yksilöllisten tavoitteiden asettelussa on tärkeää ottaa huomioon nuoren lähtökohdat ja ryhmätoimintaan liittymisen taustat. Sen myötä täytyy pohtia miten yksilö tarvitsee tukea ja miten tuen tarve näkyy nuorella. Henkilökohtaisten tavoitteiden asettelussa helpottaa niin sanottujen alkukartoituslomakkeiden käyttö keskusteluiden pohjana (Muhonen ym. 2009, 31). Teetimme pojille alkukartoituslomakkeet, jotka sisälsivät kysymyksiä teema-alueittain. Teema-alueet liittyivät kaveritaitoihin sekä poikien omiin ominaisuuksiin. Teetimme lomakkeet pojilla kaikille yhteisessä tilassa, jonka kuitenkin koimme huonoksi valinnaksi. Pojat keskittyivät enemmän toistensa lomakkeiden täyttämiseen, jonka vuoksi emme saaneet pojilta rehellisiä vastauksia lomakkeisiin. Olisimme voineet vaihtoehtoisesti käydä lomakkeet läpi yhdessä poikien kanssa kahdenkeskisten keskusteluiden ohella.

Yksilötavoitteiden asettaminen edellyttää nuoren ja ohjaajan kahdenkeskeistä keskustelua (mt.). Pidimme jokaisen pojan kanssa henkilökohtaisen keskustelutuokion alkukartoituslomakkeiden täyttämisen jälkeen. Kävimme ensin läpi nuoren täyttämän lomakkeen kohta kohdalta ja pohdimme yhdessä nuoren merkitsemien vastausten tarkoituksenmukaisuutta. Kyseisten pohdintojemme pohjalta asetimme nuorelle yksilötavoitteet, joihin hän pyrki kiinnittämään huomiota pienryhmätapaamisillamme lukuvuoden aikana.

Henkilökohtaisten tavoitteiden laadintaa helpottavat ja tukevat kodin ja koulun kautta välittyvä tieto nuoren tilanteesta sekä ohjaajien havainnot nuoren käyttäytymisestä (mt.). Ohjaajat saavat myös toimintoihin liittyvien keskustelujen myötä tietoa nuorten taustoista ja elinolosuhteista, jotka myös osaltaan valottavat nuoren tilannetta ohjaajille. Tavoitteiden asettamisen sijaan olemme puhuneet pojille kehitettävistä asioista ja taidoista, sillä tavoitteiden asettaminen -terminä ei ole nuorelle aina riittävän sel-

keä. Kun nuori tietää mistä on tarkalleen kyse, on hänen paljon helpompi kiinnittää kehittämiskohteisiinsa huomiota.

Yhtenä menetelmänä yksilötavoitteiden asettamisessa voisi olla myös erilaisten korttien, kuten vahvuus-korttien, käyttäminen. Nuori valitsee korteista kolme sellaista korttia, jotka kuvaavat nuoren mielestä parhaiten häntä itseään. Valintojen pohjalta on hyvä tilaisuus keskustella nuoren vahvuuksista sekä kehittämisen tarpeista ja sen myötä rakentaa tavoitteet yhdessä. (mt.)

5.3.3 Tavoitteiden seuranta, arviointi ja palaute

Tavoitteiden seuranta ja arviointi sekä palautteen antaminen ovat olennainen osa tavoitteenasetteluprosessia. Tavoitteenasettelu sekä tavoitteiden seuranta vaikuttavat nuoren toimintaan ja käyttäytymiseen ryhmässä. Tavoitteet lisäävät yritteliäisyyttä ja ponnisteluja suorituksen aikana sekä sinnikkyyttä tavoitteen saavuttamisen kestäessä ajallisesti pidempään. Nuori ei jätä tavoitetta helposti kesken, vaikka kohtaisikin vastoinkäymisiä sitä saavuttaessa. Lisäksi tavoitteet suuntaavat huomiota suoritukseen sekä sen kannalta oleellisiin asioihin ja auttavat kehittämään uusia oppimistapoja päämäärän saavuttamiseksi. Tavoitteenasettelun on katsottu myös vaikuttavan epäsuorasti yksilön suoritukseen ja psyykkiseen tilaan. Menetelmän käyttäminen onnistuneesti edistää yksilön tyytyväisyyttä, kohentaa itseluottamusta sekä pysyvyyden tunnetta ja vähentää ahdistusta. Ryhmätasolla tavoitteenasettelun on lisäksi katsottu edistävän yhteistyötä ja kommunikaatiota. (Rovio 2009, 129.)

Yksilöllisten tavoitteiden seurannan tueksi laadimme tavoitteiden seurantataulukon. Rovion (2009, 137) mukaan tavoitteiden seurantamenetelmän tulee olla riittävän yksinkertainen, joten teimme seurantataulukostamme (Kuvio 1.) mahdollisimman yksinkertaisen ja helppokäyttöisen. Koimme seurantataulukkomme toimineen todella hyvin pienryhmätoimintamme ajan ja siitä oli helppo seurata poikien tavoitteiden toteutumisen suuntaa.

Nimi _____

Pvä	Toiminta	Tavoite 1. Olen ajoissa	Tavoite 2. En kiroile	Tavoite 3. En ärsytä tahallaan	Tavoite 4. Kuuntelen muita	Havainnot ja huomiot
22.9	Uinti	+ -	+ -	+ -	+ -	
29.9	Kokkaus	+ -	+ -	+ -	+ -	
6.10	Keilailu	+ -	+ -	+ -	+ -	
13.10	Pelailu	+ -	+ -	+ -	+ -	

Kuvio 1. Tavoitteiden seurantataulukko

Taulukon yläosaan merkitään nuoren nimi, jota tavoitteet koskevat. Nimen alle kootaan nuoren kanssa yhdessä pohditut tavoitteet ja ne kirjataan yksitellen rinnakkain taulukkoon. Jos jokin tavoite sisältää erityisen täsmennyksen, voi sen kirjata kyseisen tavoitteen jatkoksi taulukkoon. Taulukon vasempaan reunaan kirjataan päivämäärät, jolloin pienryhmä kokoontuu ja päivämäärän jälkeen kirjataan toteutettu toiminta kyseisellä tapaamiskerralla. Kunkin päivän kohdalle arvioidaan tavoitteiden toteutuminen kyseisellä kerralla. Tavoitteita arvioidaan plus-miinus -menetelmällä. Mitä paremmin nuori on pystynyt saavuttamaan hänelle asetetut tavoitteet kyseisellä kerralla, sitä lähemmäs plus-merkkiä voidaan ruksi merkata. Taulukon oikeaan reunaan voidaan kirjata tapaamiskertoja koskevia havaintoja ja huomioita.

Laadimme tavoitteiden seurantataulukon vasta kevään 2011 ajaksi. Taulukkoa on kuitenkin hyvä alkaa käyttämään heti tavoitteiden asettamisen jälkeen, jolloin tavoitteiden seuranta onnistuu kattavammin. Seurasimme taulukkomme avulla vain poikien yksilöllisiä tavoitteita, mutta uskomme taulukon soveltuvan ryhmätavoitteiden seurantaankin. Koska keskitimme kaiken huomiomme taulukon laatimiseen ja sen testaamiseen yksilöillä, jäi meiltä ryhmätavoitteiden seuranta harmillisen vähälle. Sen vuoksi taulukon käyttö myös ryhmätavoitteiden seurannassa auttaa ohjaajia pitämään mielessä myös ryhmätavoitteiden tärkeyden yksilötavoitteiden rinnalla ja helpottaa hahmottamaan koko ryhmän tavoitteellisuutta ja edistyneisyyttä.

Tavoitteiden toteutumista tulee myös arvioida säännöllisesti (Rovio 2009, 137). Ryhmän toimintaa arvioidaan tehtyjen havaintojen perusteella yhdessä nuorten kanssa. Edellisen myötä saadaan opitut asiat tukemaan nuoren arkea mahdollisimman hyvin sekä kattavasti. (Kivelä ym. 2009, 85.) Arvioinnin avulla voidaan pohtia, onko toiminnan suunta tavoitteiden mukainen ja tarvittaessa toimintaa voidaan aina suunnata uudestaan tavoitteiden mukaisesti (Rovio 2009, 137). Arviointia voidaan tehdä pienryhmän ryhmäprosesseista kokonaisuutena, yhdestä toimintajaksosta tai yhdestä ryhmän toiminnasta. Pitkäkestoisessa pienryhmätoiminnassa suositeltavaa on tehdä kuitenkin arviointia kaikilla edellä mainituilla tavoilla. Arvioinnin näkökulmana voi olla ryhmä kokonaisuutena tai se voi painottua yksilöllisiin ajatuksiin ja kokemuksiin. (Kivelä ym. 2009, 85.)

Tarkastelimme säännöllisin väliajoin ryhmän sekä nuorten yksilöllisten tavoitteiden toteutumista. Pidimme kertoja, jolloin käsittelimme tavoitteita yhdessä ryhmän kanssa sekä kertoja, jolloin juttelimme kahden kesken nuorten kanssa heidän yksilöllisistä tavoitteista. Tiedustelimme esimerkiksi muistivatko pojat vielä omat tavoitteensa ja ovatko he saaneet onnistumisen kokemuksia liittyen taitojen kehittymiseen pienryhmätoiminnan aikana. Pojat muistivat omat tavoitteensa yllättävän hyvin ja olivat osin saaneet myös joitain onnistumisen kokemuksia tavoitteisiinsa liittyen. Esimerkiksi yksi pojista oli hyvin ylpeä itsestään, kun oli tullut kahta ensimmäistä tapaamiskertaa lukuun ottamatta aina ajoissa paikalle. Kyseinen poika oli kokenut onnistuvansa kyseisessä tavoitteessa. Lisäksi poika nosti kahdenkeskeisessä keskustelussa esille hänen onnistumisen tunnetta lisänneen myös se, että ohjaajatkin olimme huomanneet kyseisen asian ja kehuimme häntä tavoitteensa saavuttamisesta.

5.4 Kuohunta (storming)

Kuohunta on ristiriitojen ja erimielisyyksien vaihe, jonka tarkoituksena on palvella jäsenten yksilöllistymistä ryhmässä (Muhonen ym. 2009, 24). Ryhmässä aletaan kokea turvallisuuden ja yhteyden tunteita ryhmän toimittua yhdessä jonkin aikaa. Kyseiset tunteet rohkaisevat ryhmäläisiä esittämään kysymyksiä, kyseenalaistamaan ryhmän sisäisiä asioita ja esittämään kritiikkiä sekä eriäviä näkökantoja. Ryhmäläisten kan-

nanotoissa esiintyy kuitenkin usein pettymystä ja tyytymättömyyttä. Ryhmäläiset testaavat toisiaan sekä ohjaajia, ja ryhmän sisäisissä suhteissa voi syntyä alaryhmiä, jotka pyrkivät tekemään eroa muista alaryhmistä. Alaryhmien välille voi muodostua ristiriitoja ja jännitteitä ja vuorovaikutussuhteissa syntyä konflikteja. Konfliktien avulla ryhmäläiset ilmaisevat yksilöllisyyttään ja vastustavat ryhmän yhtenäistävää vaikutusta ja sisäisen ryhmärakenteen muodostumista. Kyseisissä tilanteissa ohjaajan täytyy liittoutua näkyvästi kaikkien alaryhmien kanssa ja kohdella kaikkia tasapuolisesti. (Kivelä ym. 2009, 34.; Salmi ym. 2009, 90.)

Kuohunnan vaiheessa ryhmäläiset myös huomaavat ryhmän toiminnan olevan ensisijaisesti omissa käsissään. Kun ryhmäläiset huomaavat, ettei kaikki toiminta olekaan ohjaaja-keskeistä ja ohjaajasta riippuvaa, voi se aiheuttaa nuorelle epävarmuuden ja jopa syyllistäviä tunteita ohjaajuutta kohtaan. Irtaantuminen liiallisesta ohjaaja-keskeisyydestä mahdollistaa kuitenkin ryhmäläisille paremman sitoutumisen ryhmään ja vastuunoton ryhmästä. (Kivelä ym. 2009, 34–35.)

Ryhmän toiminnassa kohtaavat ryhmäläisten ja ohjaajien arvot, odotukset, tavoitteet, tarpeet ja toimintatavat. Kun jokaisen ryhmäläisen tavoitteita ei voida saavuttaa samanaikaisesti, syntyy jäsenyksilöille käsityksiä, joiden mukaan muut ryhmäläiset pyrkivät estämään muita saavuttamasta tavoitteita. Muiden vastustamiseksi ryhdytään joko sanallisiin tai fyysisiin tekoihin, jolloin syntyy konflikti. Vastustuksien ja ristiriitojen syntymistä ryhmässä edistävät epäselvyys ryhmän tavoitteista, epämääräinen tai toimimaton ohjaajuus sekä epäselvyudet työnjaossa. Myös aikatauluista tai muista sovitusta asioista lipsuminen, vapauden ja vastuun hämärtyminen, vaikeaselkoiset toimintatavat sekä taitojen puutteellisuus suhteessa tehtävään voivat johtaa konfliktitilanteisiin. Konfliktitilanteiden avoin kohtaaminen sekä kriittinen ja rakentava käsittely sekä ratkominen voivat vaikuttaa myönteisesti ryhmään sekä ryhmäläisiin. Tutussa ja turvallisessa ryhmässä voidaan jopa harjoitella ristiriitojen käsittelyä ja kokeilla erilaisia menetelmiä päästä ratkaisuun. Jos ryhmä ei kuitenkaan onnistu selviämään kuohuntavaiheen ristiriidoista, voi se hajota tai muuttua kyvyttömäksi suorittamaan tehtäväänsä. (Kivelä ym. 2009, 37–38; Pennington 2005, 73, 102.)

Pienryhmässämme selvä kuohuntavaihe alkoi jo kahden tapaamiskerran jälkeen. Ryhmäläiset olivat jo saaneet tietoa meistä ohjaajista ja he olivat myös sopeutuneet

uuteen pienryhmäasetelmaamme. Pojat kokeilivat tietysti jo ensimmäisestä kerrasta lähtien rajojaan ja testasivat meitä ohjaajia. Kahden tapaamiskerran jälkeen he kuitenkin tiesivät jo mitä odottaa meiltä ohjaajilta ja sisäistivät kuuluvansa pienryhmään. Pojat uskalsivat tuolloin olla jo normaalisti ja kyseenalaistaa välillä toimintaa. Lisäksi pojat rohkenivat toimintojen välissä hännäämään toisiaan ja testaamaan toistensa rajoja. Jos pojat osuivat toistensa niin sanottuun heikkoon kohtaan, aiheutti se poikien keskuudessa kuohuntaa ja joskus jopa vaikeitakin ristiriitatilanteita. Kuohuntavaihe kulki pienryhmätoimintamme matkassa koko sen elinkaaren. Välillä oli hyviä hetkiä, jolloin pojat keskittyivät suurimmaksi osaksi tehtävien suorittamiseen sekä taitojen harjoittamiseen. Välillä kuitenkin oli hetkiä, jolloin kuohuntavaihe nousi ylitse suorituvaiheen ja silloin pienryhmäkertamme keskittyi pääosin poikien väliseen kuohuntaan sekä ristiriitojen selvittelyihin.

5.4.1 Ristiriitojen käsittelytapoja

Ristiriitojen käsittelytapoja ovat kilpaileva, mukautuva, kompromissihaluinen ja yhteistyöhaluinen. Kilpailevassa tavassa yksilö pyrkii jonkin näkökulman ja toimintatavan voittoon ja sen myötä muiden tappioon. Mukautuvassa tavassa yksilö puolestaan mukautuu toisen näkökantaan ja luopuu omista näkemyksistään. Välttelevässä tavassa yksilö pyrkii välttämään ristiriitatilanteita ja poistuu tilanteesta ilman ratkaisua. Kompromissiin hakeutuminen edellyttää kaikkien ristiriidan osapuolien joidenkin tavoitteiden saavuttamista, mutta se vaatii myös osapuolien tasapuolista luopumista tavoitteista. Yhteistyöhön hakeutuva ristiriidan käsittelytapa pyrkii etsimään lopputulosta, jossa ristiriidan osapuolet sovittavat kaikkien erilaiset tarpeet yhteisiksi tavoitteiksi. (Kivelä ym. 2009, 38; Pennington 2007, 104–105.)

Pienryhmämme poikien tapa käsitellä ristiriitatilanteita oli usein kilpaileva, sillä he pyrkivät oman näkökantansa voittoon ja siten muiden tappioon. Joskus ristiriidan oltua pidempiaikainen, tyytyi osa pojista myös mukautuvaan ristiriidan käsittelytapaan, jolloin he luopuivat omista näkemyksistään lopettaakseen konfliktin. Pienryhmätoimintamme aikana olleet ristiriidat pyrimme kuitenkin selvittämään yhteistyön sekä kompromissien keinoin. Pyrimme kuuntelemaan kaikkien kantoja ja päätyämään siten kaikkien kannalta ainakin osin mielekkäisiin ratkaisuihin.

5.4.2 Ristiriitojen ratkaisu

Kaikilla ryhmän jäsenillä on oikeus olla osallisena ristiriitojen ratkaisussa. Ryhmäläisillä tulee olla oikeus kuulla ja käsitellä kaikkia ehdotettuja ratkaisumalleja, arvioida esitettyjä toimintatapoja sekä ennakoida lopputuloksia. Ristiriitojen käsittelytapoihin ja ratkaisumahdollisuuksiin vaikuttavat ryhmäläisten sekä ohjaajien tavat viestittää omista tarpeistaan, näkemyksistään ja toiveistaan. Viestintä voi olla hyökkäävä, vetäytyvä tai jämäkkää. Kaikkien ryhmän jäsenten tulisi pyrkiä viimeiseksi mainittuun jämäkkään viestintään, sillä se luo ryhmätilanteeseen selkeyttä, yhteistyömahdollisuuksia, asiallisuutta sekä empatiaa. Ohjaajan tulee antaa aikaa ja tilaa ristiriitojen käsittelylle sekä ylläpitää ongelmanratkaisua tukevaa ilmapiiriä. Ryhmäläiset itse vastaavat kuitenkin ratkaisun toteutumisesta. Ryhmäläiset voivat oppia koetuista tilanteista ja onnistuneiden ratkaisukokemusten myötä ryhmä voi muuttaa toimintaansa ja ilmapiiriä avoimempaan ja rakentavampaan suuntaan. (Kivelä ym. 2009, 36–40.)

5.5 Normeista sopiminen (norming)

Normeista sopimisen vaiheeseen kuuluu ryhmän tiivistyminen. Tällöin ryhmän sisälle on muodostunut jo hieman koheesiota eli kiinteyttä. (Pennington 2007, 73.) Kiinteys muodostuu siitä, kuinka hyvin ryhmä toimii ja kuinka hyvin ryhmäläiset tulevat toimeen keskenään. Kiinteyteen vaikuttavat myös ryhmän olemassaolon tarkoitus sekä tavoitteet. Ryhmän kiinteys lisääntyy erityisesti silloin, jos jokainen ryhmän jäsen kokee tarkoituksen ja tavoitteet omakseen ja on valmis tekemään asioita niiden saavuttamiseksi. Jokaisessa ryhmässä on oltava tietty kiinteyden taso tai muuten ryhmä ei voi toimia yhdessä. Jos ryhmässä ei ole lainkaan koheesiota, ryhmäläiset eivät pidä toisistaan eivätkä pysty esimerkiksi jakamaan tehtäviä tai tavoitteita yhdessä. (mt., 83.) Normeista sopimisen vaiheessa ryhmälle on kiinteyden lisääntyessä vähitellen kehittynyt myönteinen ryhmäidentiteetti. Ryhmän jäsenet ovat tällöin tyytyväisiä ryhmän toimintaan, he hyväksyvät toimintasäännöt ja ovat yksimielisiä niiden noudattamisen suhteen. (mt., 73.) Ryhmässä tehtävä toiminta normeista sopimisen vaiheessa on yleensä sujuvaa ja etenee tehtävän ja tavoitteiden mukaisesti. Ryhmän ohjaajan rooli on syventää ryhmäläisten itseä ja toisiaan koskevaa ymmärrystä eli toimia jonkinlaisena vuorovaikutuksen välikappaleena tarvittaessa. (Muhonen ym.2009, 24.)

5.5.1 Ryhmän kiinteyden saavuttaminen ja koheesion luominen pienryhmässämme

Ryhmäyttäminen on prosessi, jossa vahvistetaan ryhmäläisten keskinäistä vuorovaikutusta. Tarkoitus on tehdä ryhmäläiset tutuiksi toisilleen ja rakentaa ryhmän sisälle luottamusta, turvallisuutta ja viestintää tietoisesti. Turvallisuuden ja luottamuksen avulla voidaan pienryhmän sisällä taata jokaisen ryhmäläisen uskallus olla täysin oma itsensä. Ryhmäytyneessä ryhmässä tuttuus, luottamuksellisuus sekä turvallisuus mahdollistavat avointa tunteiden sekä ajatusten ilmaisua. (Lundbom ym. 2011, 140.) Pyrimme alusta asti ryhmäyttämään pienryhmämme poikia kiinteäksi sekä yhdessä toimivaksi ryhmäksi.

Pienryhmässämme ryhmäyttäminen tapahtui alusta asti toiminnallisten menetelmien avulla. Menetelminä käytimme erilaisia pelejä, seikkailullisia ja liikunnallisia menetelmiä sekä avointa keskustelua. Ryhmäytymistä tarvittiin erityisesti neljännen ryhmäläisen liittyttyä uutena ryhmään syksyn aikana. Ryhmän ryhmäytymistä, tiivistymistä ja koheesion syntymistä oli syksyn aikana nähtävissä, mutta yleisesti ottaen koko toimintavuosi poikien kanssa oli epävakaata. Yhteistyön tekeminen tuotti joskus erittäin paljon ongelmia ja pahimmillaan pojat kieltäytyivät toiminnasta kokonaan tai suostuivat toimimaan vain jonkun tietyn ryhmäläisen kanssa. Ryhmäyttämiseen tähdättiin siis lähes poikkeuksetta jokaisella tapaamiskerralla, sillä pyrimme ohjaajina purkamaan poikien välillä esiintyneitä jännitteitä parhaamme mukaan.

Seuraavissa kappaleissa kuvaamme ja analysoimme menetelmällisten esimerkkien avulla pienryhmämme normeista sopimisen vaihetta, koheesion synnyttämistä ryhmän sisälle sekä pienryhmässämme tapahtunutta ryhmäytymistä. Esimerkeiksi olemme valinneet syksyllä tehdyn pyöräretken, talvella toteutetun laskettelureissun ja keväisen kerhokerran kokkaamisen merkeissä. Esimerkit tuovat esille myös monia tärkeitä asioita, joita on hyvä pohtia pienryhmätoimintaa suunniteltaessa.

5.5.1.1 Pyöräretki – Mennään ja tehdään yhdessä, muututaan meiksi?

Syksyllä teimme pienryhmämme kanssa pyöräretken paikalliselle virkistäytymisalueelle, jossa paistoimme myös makkaraa laavulla. Muhosen ym. (2009, 37) mukaan

juuri erilaiset yhteiset retket ja leirit ovat hyvä keino ryhmäytymiseen ja sopivat pienryhmätoiminnan alkuvaiheeseen. Myös Harisen ym. (2008, 62) mukaan erilaiset retket ja leirit muodostavat ryhmän historiaa ja siten auttavat luomaan kokemusta ”meiksi” muodostumisesta. Ilman yhteistä historiaa ja kokemuksia ryhmä ei ole ”me”, vaan ehkä enemmänkin yksilöiden muodostama joukko. (mt.) Tämän takia halusimme heti melko aikaisessa vaiheessa viedä ryhmä yhteiselle retkelle. Tarkoitus oli lisätä ryhmän kiinteyttä ja ryhmäläisten keskinäistä vuorovaikutusta. Koimme, että jo yhteisen retken suunnittelu retkeä edeltävällä kerralla toimi hyvin ryhmäytäjänä. Retken suunnitteluvaiheessa ryhmäläisten tuli ilmaista omia toiveitaan, esimerkiksi mukaan ostettavien eväiden suhteen.

Kerhokerta alkoi hyvin ja kaikki neljä poikaa saapuivat paikalle sovitusti ja ajoissa. Matka virkistysalueelle meni nopeasti käydessä läpi viikon kuulumisia. Yhteinen keskustelu toiminnan lomassa on usein se helpoin tapa käydä läpi kuulumisia poikien kanssa, sillä aikuismaailmassa käytettävä ”istutaan alas ja keskustellaan” -toimintatapa ei yleensä juurikaan tuota kuin hiljaista hyminää ja ”en tiedä” -vastauksia laajempia vastauksia (mt., 63). Lisäksi kokemuksiemme pohjalta oheistoiminta, kuten pyöräily, rauhoittaa keskustelutilannetta huomattavan paljon. Ylimääräinen nauraminen ja säheltäminen jää pois tilanteesta, sillä oheistoiminta, tässä tapauksessa pyörän ohjaaminen, hallinnointi sekä liikenteen tarkkailu, veivät osan poikien huomiokyvystä ja keskustelu oli näin avointa ja asiallista.

Harisen ym. (2008, 63) mukaan pienryhmän ohjaajien yhtenä tavoitteena on juuri avoimen keskusteluilmapiirin luominen. Tärkeää on, että pojat saadaan kertomaan vapaasti omista asioistaan ja elämästään. Tärkeää on kuitenkin huomioida jokaisen yksilön oma tila ja se, että kenenkään ei tarvitse kertoa itsestään kaikkea. Henkilökohtainen avautuminen ryhmässä, erityisesti ryhmätoiminnan alkuvaiheessa, koetaan riskialttiiksi, sillä muille ryhmäläisille ei haluta antaa mahdollisia henkisiä aseita myöhempiin kamppailuihin. (mt., 63.)

Virkistysalueelle saavuttaessa annoimme pojille tehtäväksi tulen teon. Yhteisten tehtävien antaminen ryhmälle ryhmän alkuvaiheessa tuki meidän näkökulmastamme ryhmän ryhmäyttämisen prosessia, mutta toisaalta se toimi myös menetelmänä, jonka avulla ryhmän kiinteyden tasoa voitiin tarkkailla sekä testata. Aluksi pojat eivät mei-

nanneet saada neuvotelluksi kuka tekee mitäkin. Ohjaajan on kuitenkin hyvä välillä antaa pienryhmälle vapautta sopia esimerkiksi tehtävien jaosta itsenäisesti. Tehtävien jakaminen itsenäisesti ja ristiriitojen ratkaiseminen harjoittaa mielestämme ryhmäläisten vuorovaikutustaitoja, sillä ryhmäläisten täytyy keskustella tilanteesta keskenään ja saavuttaa kompromissi ilman ohjaajan väliintuloa. Lisäksi Kivelän ym. (2009, 38) mukaan ristiriitojen ratkaisemisen harjoittelu on tutussa ryhmässä turvallista ja tarjoaa mahdollisuuden erilaisten neuvottelutapojen kokeilemiseen.

Aikansa kinasteltuaan pojat saivat tehtävät jaettua tasaisesti ja nuotio saatiin sytytettyä yhteistyöllä. Nuotion ääressä pojat rauhoittuivat keskusteluun odotellessaan tulien hiipumista makkaran paistolle sopivaksi hiillokseksi. Harinen ym. (2008, 73) ovat myös kokeneet nuotion ääreen kokoontumisen olevan usein helppo ja luonnollinen tapa käydä keskusteluja ja purkaa esimerkiksi askarruttamaan jääneitä tapahtumia. Tuli luo yhteisyyttä sekä turvaa ja sen ympärille on mukava kerääntyä. Nuotiotoimintaan liittyy sopivasti myös yhteistoiminnallista tekemistä, kuten luonnossa liikkumista ja erätaitojen harjoittelua. Luonto ja nuotiolla puuhastelu, kuten nuotion sytyttäminen, tulen ylläpitäminen ja valvominen sekä makkaroiden paistaminen, ovat hyvin perinteisiä elämyspedagogisia menetelmiä, joilla on myös selkeä yhteys elämänhallinta taitoihin. Esimerkiksi itse tekemisen opettelu, kädentaidot, omista asioista vastaaminen, aloitteiden tekeminen ja toisista huolehtiminen voivat olla luonnossa liikkumisen ja nuotiolla puuhastelun lomassa opittavia tai harjoiteltavia taitoja. (Harinen ym. 2008, 72–73.)

Yhteisen evästuokion lopuksi korjasimme laavulta yhdessä poikien kanssa jälkemme, keräsimme roskat ja pidimme huolen tulen oikeaoppisesta sammuttamisesta. Nämä ovat hyviä esimerkkejä erätaidoista ja omalla esimerkillämme näytimme pojille myös mallia vastuullisesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta. Paluumatkan hyödynsimme seuraavan kerhokerran ohjelman läpikäymiseen sekä tulevien kerhokertojen suunnitteluun. Pyöräretki oli jälkeinpäin analysoituna hyvin onnistunut kerhokerta ja se liittyi vahvasti normeista sopimisen vaiheeseen, sillä yhdessä tekemisen suunnittelu ja toteutus loivat selkeästi ryhmäämme ”me” henkeä. Tämä näkyi erityisesti entistä avoimempana vuorovaikutuksena ja toisten huomioimisena. Hyviä esimerkkejä toisten huomioimisesta nuotiolla olivat esitetyt kysymykset, kuten ”Ketkä haluavat vielä syödä makkaraa?” ja ”Paistanko vielä sinullekin toisen makkaran?”

Läpi vuoden koimme, että juuri erilaiset siirtymiset kävellen, pyörällä tai autoillen, olivat hyviä hetkiä kartoittaa ryhmän kiinteyttä. Toiminnan suunnitteluun, sääntöjen läpikäymiseen sekä yleiseen avoimeen keskusteluun jäi matkoilla aina aikaa. Normeista sopimisen vaiheessa ohjaajan tehtävä on tehdä tai tuottaa ryhmälle omaa identiteettiä tarjoamalla mahdollisuuksia muodostua ”meiksi”. Yhteinen suunnittelu, avoimien vuorovaikutus suhteiden ylläpitäminen ja yhdessä tekeminen ovat nähdäksemme erityisen tärkeitä ryhmän ryhmäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Ohjaajan työtä helpottaakseen kerhokerran on mielestämme hyvä päättää yhteiseen lopetukseen, jossa käydään aina läpi seuraavan viikon ohjelma. Näin jokainen ryhmäläinen voi tuntea kuuluvansa osaksi ryhmää ja kaikki ryhmän jäsenet ovat tiedollisesti samalla viivalla, eikä vastaan tule tilanteita, joissa ryhmäläinen kokee olevansa ulkopuolinen yhteisestä toiminnan suunnittelusta.

5.5.1.2 Laskettelu - Uusi toimintaympäristö toi uusia rooleja

Toisena normeista sopimisen vaiheeseen kuuluvaksi esimerkiksi valitsimme ryhmäläisten toivekertana keväällä toteutettu laskettelureissu Mustavaaran laskettelukeskukseen. Kuljimme matkan Mustavaaralle pikkubussilla ja vuokrasimme pojille välineet koko iltapäiväksi. Teimme eväät valmiiksi taukoja ajatellen. Rinteessä lasketteluun harjoittelu sujui kaikilta hyvin. Osalla oikean laskutekniikan löytymiseen meni enemmän aikaa, mutta kaikilta se lopulta löytyi. Onnistumisen kokemuksia tuli kaikille ja laskettelukerta nostettiin yhdeksi hausimmista toiminnoista koko vuoden kerhotoiminnoista.

Laskettelu onkin kaikin puolin oiva seikkailullinen kasvatusten menetelmä, sillä se vaatii monenlaisia taitoja ja laskettelurinne tarjoaa riittävän haastavaa tekemistä samanaikaisesti hyvin eri-ikäisille ja tasoille yksilöille. Lisäksi laskettelurinne tarjoaa mahdollisuuden nauttia ulkoilusta ja yhdessäolosta. Tärkeää on pitää huoli siitä, että lasketteluun peruselementit eli turvallisuus, hauskuus, toiminnallisuus ja eriyttäminen, eivät missään vaiheessa unohdu. (Soini 2007, 417.) Ennen rinteeseen menoa nuorten kanssa on ehdotonta huomioida turvallisuustekijät. Kaikille pojille vuokrattiin kypärät ja lasketteluun opettelu aloitettiin perusharjoittelulla, kääntymisellä ja pysähtymisellä. Vasta nuoren osoitettua hallitsevansa pysähtymisen ja kääntymisen lasten rinteessä,

nuoret saivat yhdessä siirtyä haastavampiin rinteisiin harjoittelemaan yhdessä hiihtohissin kiinniottamista ja suksien hallintaa isoimmissa mäissä.

Laskettelurinne pienryhmätoiminnan oppimisympäristönä on haasteellinen, koska ryhmä on koko ajan alttiina häiriötekijöille, joita ovat esimerkiksi muut laskettelijat (mt., 417). Ryhmän hajaantuminen suureen rinteeseen on myös riski, koska ryhmän hajaantuessa täysin pienryhmätoiminnan tavoitteet voivat jäädä yksilösuoritusten alle. Tämän takia pelisäännöistä on hyvä sopia jo ennen ryhmän ryntäämistä rinteeseen. Sovimme esimerkiksi yhteisen ruokailuajan ja kävimme läpi varmuudeksi perussääntöjä rinteessä sekä päivän aikataulun. Yllätykseksemme ryhmämme pysyi melko hyvin koossa koko laskettelukerran ajan. Laskettelukerran havainnoinnin pohjalta meille jäi tunne, että ryhmän jäsenille jäi laskettelusta vahvasti positiivinen kuva ja he kokivat ryhmän onnistuneen tällä kerralla tavoitteissaan. Kaikilla oli hauskaa, vuorovaikutus oli positiivista sekä kannustavaa ja ennen kaikkea pojat kertoivat oppineensa uutta.

Osa ryhmäläisistä ei ollut aikaisemmin lasketellut ollenkaan. Laji oli alustavissa keskusteluissa koettu pelottavaksi, jännittäväksi ja vaikeaksi. Jo pelkästään näiden asioiden ääneen sanominen vaatii poikaryhmässä tietynasteista kiinteyttä ja turvallisuutta. Yleisesti poikien asenne uusiin asioihin oli nimittäin hyvin mahtipontinen ”osaan mitä vaan” -asenne. Poikien sosiaalista maailmaa leimaavatkin usein Harisen ym. (2008, 59) mukaan maskuliiniset kamppailut ja miehisyyden tiukat normit. Nämä normit voivat näkyä poikien kanssa työskentelyssä juuri epävarmuuden peittelynä ja erilaisten, kuten koviksen, roolien ylläpitämisenä, kun ei uskalleta näyttää heikkouksia kavereiden edessä uskottavuuden menettämisen pelossa (mt.). Tämä esimerkki kuvaa hyvin ryhmässä tapahtunutta positiivista kehitystä. Pelot, kuten korkean paikan pelko, osaamattomuuden pelko sekä kaatumisen pelko, tuotiin laskettelureissun suunnittelukerralla avoimesti esille.

Lasketturinne uutena toimintaympäristönä loi hyvän mahdollisuuden ryhmän kiinteyden lisäämiselle. Tässä tapauksessa laskettelu toimi myös ryhmäläisten roolien uudelleen jakajana. Yhdellä ryhmäläisellä oli paljon laskettelukokemusta ja laskettelutietämyksensä myötä hän sai vahvasti tuntee pätevyyttä. Normaalista roolistaan poike-

ten hän sai uudessa tilanteessa toimia muiden kannustajana, opettajana sekä ryhmän johtajana.

Pienryhmätoiminnan tarjoama loistava mahdollisuus piileekin juuri eri toimintamenetelmien myötä roolimuuotos mahdollisuuksissa. Uusissa tilanteissa nuoret joutuvat Harisen ym. (2008, 18) mukaan ottamaan tai voivat tietoisesti kokeilla uusia rooleja ja jättää esimerkiksi koviksen roolin hetkeksi pois. Normaalisti nuorten asemat eri yhteisöissä, kuten koulussa, ovat jäykkiä. Ne voivat pahimmillaan olla myös raskaita, sitovia ja syrjäyttäviä. Toimintaympäristön muutos ja uudenlaisen ajankuluttamisvaihtoehdon tarjoaminen luo ryhmän sisälle uudenlaisia roolijakoja ja toimintatapoja. (mt.) Laskettelureissu toimi oman ryhmämme kohdalla siis roolien uudelleen jakajana ja jonkinlaisena voittajakokemuksena kaikille. Se olikin erittäin tervetullutta ja varmasti myös opettavaista jokaiselle pojista. Yksilösuorituksissa päivän aikana havaittu omaehtoinen toisten kannustaminen ja vertaistuen tarjoaminen sekä vastavuoroisesti vertaistuen saaminen toi meille ohjaajillekin onnistumisen kokemuksia. Vastaavanlaiset ryhmässä koetut onnistumisen kokemukset motivoivat meitä ohjaajia jatkamaan ryhmän parissa toimimista ja paransivat työssä jaksamistamme.

5.5.1.3 Ruokailu ja kokkaaminen – Toimii tai sitten ei!

Olimme rauhoittaneet osan vuoden toimintakerroista selkeiksi sisätilakerroiksi. Useat niistä koostuivat yhdessä ruuanlaitosta sekä syömistä. Yhteiset ruokahetket olivat pienryhmämme toimintavuoden aikana keskustelullisesti arvokkaita tilanteita. Ruokailu erilaisissa muodoissa onkin Harisen ym. (2008, 65) mielestä pienryhmätoiminnassa usein ryhmän yhdessä oloa rauhoittava tekijä, sillä se sitoo ryhmäläiset aterialla paikoilleen ja tietyllä tavalla pakottaa heidät keskinäiseen sosiaaliseen yhteyteen. Ateriointi on kulttuurinen tapahtuma, joka sisältää kasvokkaista vuorovaikutusta, vuorovaikutusta sääteleviä normeja sekä yhteyden tunnetta muiden aterioijien kanssa. Ruokailun lomassa keskustelu sujuu kuin huomaamatta. (mt.) Tämän takia ruokailu on mielestämme ehdottoman tärkeä ja olennainen osa pienryhmätoimintaa. Hyvin toteutettuna uskomme sen luovan ryhmään kiinteyttä ja edesauttavan vuorovaikutustaitojen sekä elämönhallintataitojen harjoittelua. Välipala katkaisee myös toiminnan monesti sopivasti ja on luonnollinen keino pitää tauko, esimerkiksi silloin, kun ryhmä

käyttäytyä levottomasti tai pyrkii toistamiseen haastamaan ohjaajaa huonolla käytöksellä.

Myös yhdessä kokkaaminen koetaan pienryhmien toiminnassa yleensä hyväksi ohjelmanumeroksi. (mt., 66.) Meidän pienryhmän toiminnoissa kokkaaminen osoittautui kuitenkin erittäin vaihtelevasti toimivaksi toimintamuodoksi. Vuoden aikana teimme muun muassa pizzaa, pasteijoita, rahkaa, joulutorttuja, pipareita, piirakoita sekä mokkapaloja. Yleisesti kokkaamiskerrat sujuivat saman kaavan mukaisesti. Ruuanlaitto tai leipominen aloitettiin yleensä jakamalla tehtävät pojille. Tehtävien jaon tulee olla tarkoin harkittu, sillä esimerkiksi epäreiluksi koettu tehtävien jako tai liian vähäiset tehtävät aiheuttivat toiminnassa paljon ongelmia, kuten kokonaan tekemisestä kieltäytymistä. Lisäksi oman pienryhmämme kohdalla tuli olla ehdottomasti myös aina jotain muuta oheistoimintaa suunniteltuna. Seuraavassa kuvaamme lyhyesti esimerkin avulla tapausta yhdessä kokkailusta ja sisällölon rajoittavuudesta. Esimerkki kuvaa hyvin omaa kokemattomuuttamme ohjaajina sekä tilannetta, jolloin tunsimme olevamme pahassa pulassa.

Joulun lähestyessä olimme suunnitelleet pikkujoulujen valmistelukerran, jolloin tarkoitus oli leipoa pipareita, joulutorttuja sekä suunnitella pikkujouluihin ohjelmaa. Käytännössä kerhokerta lähti menemään pieleen jo ensimmäisistä hetkistä lähtien. Kukaan pojista ei ollut ajoissa paikalla ja kerhokerran aloitus viivästyi. Yhteinen aloitus jäi siis pois, mikä johti heti kerhokerran levottomuuteen. Pojat juoksentelivat, leikkivät hippaa, kiroilivat, nauroivat, heittelivät taikinalla toisiaan sekä meitä ohjaajia ja kertoivat sopimattomia vitsejä. Hämmennyimme tilanteessa täysin ja tunsimme olevamme hukassa. Mikään ei tuntunut rauhoittavan poikia. Pikkujouluihin vedoten yritimme innostaa pojat mukaan toimintaan pelleilyn sijaan ja puuttumaan kaikkiin mahdollisiin keinoihin sisällä riehumiseen, sillä meno alkoi välillä olla aika vaarallistakin. Lopulta poikien juoksuun oli yksinkertaisesti puututtava pysäyttämällä ja erittäin tiukkojen normien asettamisella. Saimme kerhokerran loppupuolella jonkin asteisen kontrollin toimintaan, mutta käytännössä koko kertaa voisi näin jälkeenpäin kuvata sanalla sekasortoinen. Kerhokerran kulku on mielestämme hyvin paljon kuitenkin ohjaajan vastuulla ja ohjaajan tulisi taata omien mahdollisuuksiensa mukaan edes jollain tasolla positiivinen kokemus ryhmäläisille. Tässä tapauksessa oma kokemattomuutemme toimi

meitä vastaan, emmekä osanneet reagoida tilanteiden kehittymiseen tarpeeksi ajoissa.

Pikkujoulujen valmistelukerrasta otimme kuitenkin opiksi ja seuraavalla kokkailukerroilla olimme valmiimpia pitämään tilanteen hallussa koko ajan. Sisätilojen rajoitteiden vuoksi on hyvä liikkuvan ryhmän kanssa mennä esimerkiksi pelaamaan hippaa tai vastaavaa juoksupeliä ruuan ollessa uunissa. Myös keskittymistä harjoittavat pelit sisällä auttavat levottomuuden poistossa. Pelejä valitessa kannattaa kuitenkin valita poikia kiinnostavia pelejä. Esimerkiksi taktikointipelit toimivat hyvin ainakin meidän pienryhmässämme.

5.6 Suoritusvaihe (performing)

Suoritusvaiheessa ryhmä uppoutuu tehtävään ja käsittelee aiemmin sovittuja päämääriä järjestyksessä. Ryhmä on suoritusvaiheeseen tullessa ohittanut jo kuohunta- ja normeista sopimisen vaiheet. Ryhmän jäsenet työskentelevät tässä vaiheessa joko yksin, alaryhmiksi jakautuneena tai yhdessä. Keskinäisriippuvuus on suoritusvaiheessa tärkeintä, sillä se takaa ryhmän sisäisen yhteistyön ja sitoutumisen ryhmän toimintaan. (Pennington 2005, 73.) Suoritusvaiheessa ryhmän yhteistyö sujuu hyvin ja kaikki ryhmän jäsenet ovat sitoutuneita ryhmään. Ryhmän ohjaajan tarkoitus on suoritusvaiheessa antaa ryhmän toimia mahdollisimman pitkälle omalla painollaan ja toimia taka-alalla tarkkailijan roolissa. Ohjaaja pyrkii toiminnallaan edistämään avoimuutta ja solidaarisuutta eli yhteisvastuullisuutta sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Muhonen ym. 2009, 24.)

Meidän pienryhmässämme ei varsinaisesti saavutettu suoritusvaihetta kunnolla. Eri-tyistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa toimittaessa onkin Harisen ym. (2008, 61) mielestä yleistä, etteivät ryhmäprosessit aina etene ryhmänohjausteoriamaallien mukaisesti. Tämä piti täysin paikkaansa meidän pienryhmämme kohdalla. Joskus jopa tuntui, että ryhmämme kävi läpi useamman ryhmäprosessivaiheen yhden kerhokerran sisällä. Suoritusvaiheeseen kuuluvia onnistumisen tuntemuksia ja kokemuksia positiivisesta sekä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta saatiin vuoden aikana useita, mutta selkeästi tasaisen hyvää toiminnanhuippua ei ryhmän kanssa saavutettu.

Seuraava kappale käsittelee mahdollisia syitä, jotka saattoivat olla osatekijöitä, ettei ryhmämme ikinä saavuttanut suorittamisvaiheen toteuttamiseen riittävää kiinteyttä tai uppoutumista tehtäviin. Käsittelemme ongelmatilanteita ja sitä, miten toimimme niissä ohjaajina ja kuinka ryhmä toimi yleensä kohdatessaan vaikeuksia. Pohdimme myös, miten ongelmatilanteita voi välttää ja kuinka niistä selviytyminen voi olla helpompaa.

5.6.1 Ongelmatilanteita – Kun ryhmän kiinteys ei riitä

Äärimmillään koheesion puuttuessa ryhmä hajoaa tai sille asetettuja tavoitteita tai tehtäviä ei saada tehtyä. Yhdessä toimiminen edellyttää aina tietyn asteista kiinteyttä, toisten ryhmäläisten hyväksyntää ja toisista ryhmäläisistä pitämistä. (Pennington 2005, 83.) Meidän pienryhmämme kohtasi toimintavuoden aikana monenlaisia ongelmia, jotka johtuivat osaksi huonoista henkilökemioista ryhmän sisällä, mutta koemme myös, että riittävän suuri koheesio jäi ryhmästäimme tehokkaan ja menestyksellisen toiminnan kannalta ajateltuna puuttumaan.

Ongelmat ryhmään sitoutumisessa näkyivät aina, kun ohjelmassa oli tylsäksi koettua toimintaa. Tyypillistä oli paikalle tulo myöhässä tai väärissä varusteissa tai koko kerhon olemassaolon unohtaminen. Vastaavanlaiset sitoutumisongelmat vaativat meiltä ohjaajina pitkäpinnaisuutta. Toiminnan epäonnistuminen, esimerkiksi ryhmäläisten motivaation puutteesta johtuvista syistä tai jatkuvasta valittamisesta johtuen, söivät läpi vuoden omaa motivaatiotamme suunnitella ja ohjata mielekästä toimintaa. Pienryhmätoiminnan tulee olla mielekästä myös ohjaajille, sillä jatkuvat ongelmat pienryhmätoiminnan ohjaamisessa vaikuttivat meidän kohdallamme selkeästi ohjaajina toimimisen innokkuuden hiipumiseen.

Erityisesti kevään aikana ryhmämme sisälle syntyi selkeä epätasapaino. Lewin (1947) mukaan epätasapainolla tarkoitetaan tilannetta, jossa ryhmä joutuu kriisiin ja ryhmäläiset kokevat tyytymättömyyttä ryhmään. Tällöin on ilmeistä, että ryhmän jatkoon kannalta on pakko tehdä muutoksia toimintaan. (Pennington 2005, 87.) Läpi syksyn ryhmän sisällä käytiin kamppailua ryhmän normeista ja rooleista. Konfliktitilanteeksi asiat kehittyivät kuitenkin vasta kevään aikana. Konfliktitilanne on seuraus ryhmän sisäisistä ristiriidoista. Ristiriita seuraa, kun ryhmän yksilöt eivät voi saavuttaa

kaikkien omia tavoitteita ryhmän toiminnassa. Ristiriitoja voivat synnyttää esimerkiksi mielipide-erot, asenteet, epäasiallinen kritiikki, valtataistelu, kilpailu tai sosiaaliset dilemmat. Sosiaalinen dilemma tarkoittaa tilannetta, jossa ryhmän jäsenet menettelevät itsekkäästi saadakseen mahdollisimman suuren hyödyn itselleen tilanteesta. (mt., 99, 102–103.)

Ristiriitojen ilmeneminen näkyi ryhmässämme jatkuvana naljailuna, kiusaamisena sekä mahtailuna muille. Tämä johti myöhemmin keväällä vakavampiin konfliktitilanteisiin, kuten tappeluihin. Ristiriitojen seurauksena ryhmä jakautui toisiaan vastustaviksi klikeiksi, kaksi vastaan kaksi -tilanteiksi. Ristiriidan ratkaisemiseksi teimme ohjaajina parhaamme selvittääksemme riidat puhumalla. Muistutimme poikia myös yhteisistä säännöistä toistuvasti ja kävimme hyvin vakavaluonteisia keskusteluja kiusaamisesta, ryhmän toiminnasta ja ryhmän mahdollisesta lakkauttamisesta.

Lisäksi keksimme lisätä onnistuneiden tapaamiskertojemme takaamiseksi toimintaan palkinnon. Palkinnoksi pojat saivat itse valita yhdelle kerralle poikkeavamman ohjelmanumeron. Pojat halusivat, että menemme ryhmän kanssa yhdessä syömään paikalliseen ravintolaan. Teimme sopimuksen, että kun takana on viisi onnistuneeksi määriteltävää kerhokertaa, menemme palkinnoksi syömään. Onnistuneen kerhokerran määritelmäksi sovimme, että ketään ei kiusata, kerhossa ei tapella, ohjaajia totellaan eikä ketään ärsytetä tahallaan. Käytännössä palkinto -menetelmä toimi hyvin levottomuuksien hallitsijana, koska pojat halusivat tosissaan syömään. He muistuttelivat toisiaan sääntöjen mukaisesta käyttäytymisestä sekä viiden onnistuneen kerran -säännöstä. Silti jouduimme useamman kerran toteamaan ohjaajina kerhokerran epäonnistuneeksi eli ei syömään pääsyn vaatimuksia täyttäväksi. Pojat olivat usein eri mieltä kanssamme siitä, oliko kerhokerta onnistunut vai ei. Tämä oli hyvä keino käydä keskustelua jokaisen kerhokerran tapahtumista ja saada pojat ajattelemaan tekojensa seurauksia.

Sääntöjen toistuva rikkominen, noudattamatta jättäminen tai muuntelu mietitytti meitä pienryhmätoiminnan ohjaajina lähes poikkeuksetta jokaisen ryhmän kokoontumiskerran jälkeen. Vuoden aikana eri tilanteiden hallintataitoimme kuitenkin kehittyivät ja opimme ennakoimaan riitatilanteita jo ennen niiden varsinaista ilmentymistä. Vastavanlaisesta ennakkoinnista ja yksilöiden mielialojen huomioimisesta ovat Harinen ym.

(2008, 47) käyttäneet käsitettä erotietoisuus. Erotietoisuus tarkoittaa nuorten näkemistä yksilöinä, yksilöllisten käyttäytymistapojen sekä mielialojen huomioimista. Erotietoisella työotteella voidaan lisätä yksittäisen nuoren huomioiduksi tulemistä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. (mt.)

Lopulta ristiriidat ryhmän sisällä kärjistyivät henkilökemioiden kohtaamattomuuden vuoksi kahden ryhmäläisen välillä todella haasteelliseksi. Ohjaajina meidän resursimme eivät enää riittäneet ryhmän kiinteyden palauttamiseen aikaisemmalle tasolle. Tämä johti yhden ryhmäläisen jättäytymiseen kokonaan toiminnan ulkopuolelle. Ennen kerhon lopettamista poika tuli vielä paikalle, muttei osallistunut aktiivisesti kerhon toimintaan. Selkeää syytä pienryhmän lopettamiselle emme koskaan saaneet tietää, eikä hän ilmoittanut päätöstään missään vaiheessa kummallekaan meistä. Toistuvien poissaolojen myötä otimme yhteyttä kyseiseen poikaan ja hänen huoltajaansa useita kertoja. Ymmärsimme keskustelujen pohjalta, että poika ei enää kokenut toimintaa mielekkääksi, eikä halunnut viettää vapaa-aikaansa yhden ryhmäläisen kanssa.

Emme osaa sanoa, olisiko pienryhmämme ajautumista vastaavanlaiseen tilanteeseen voitu välttää. Kenties paremmin toteutettu ryhmäyttäminen, huolellisemmin suunnitellut kerhokerrat tai ryhmän jäsenten välisten asenteiden aikaisempi käsittely olisivat voineet johtaa parempiin tuloksiin. Asioita on kuitenkin turha jossitella, sillä nuorten ja erityisesti erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa toimiessa on äärimmäisen hankalaa ennakoida milloin ja millainen toiminta tuottaa haluttuja tuloksia. Vaikka ohjaajat suunnittelisivat kerhokerran huolellisesti, eivät ryhmätilanteet siltikään ole ennustettavissa. Pienet ja mitättömän tuntuiset asiat voivat räjäyttää pinnan alla kyteviä sosiaalisia ja psyykkisiä ristiriitoja, jolloin sotatila ryhmän sisällä on valmis.

Ristiriitatilanteiden on Harisen ym. (2008, 78) mukaan todettukin laajenevan helposti tulipalon tavoin, jolloin niitä ei enää ole helppo sammuttaa. Erityisen riskialttiita pienryhmätoiminnassa olivat tilanteet, joissa ryhmäläiset pääsivät piikittelemään toisiaan yksityisillä tai noloiksi koetuilla tilanteilla (mt., 76–78). Meidän ryhmämme pojat olivat piikittelyn mestareita. Aikaisemman historiansa vuoksi he tunsivat toisensa hyvin ja tiesivät vallan mainiosti kuka kimpaantuu mistäkin asiasta. Tämä näyttäytyi kerhossa esimerkiksi erilaisin vihjauksin, muka vitseiksi käännettyinä piikkeinä ja toisten pilk-

kaamisena avoimesti. Ohjaajina emme tiedostaneet tai huomanneet kaikkia pinnan alla kyteviä asioita, koska osa niistä saattoi olla lähtöisin esimerkiksi jostain koulussa tapahtuneesta asiasta.

Ongelmia pienryhmätoimintaan voi tuoda myös pienten ja ahtaiden tilojen tuoma fyysinen läheisyys, jota pojat eivät tunnu Harisen ym. (2008, 78) mukaan kestävästi hyvin. Pienessä tilassa syntyy helpommin kahakointia ja levottomuutta, toisin kuin esimerkiksi ulkona toimittaessa, jolloin kaikilla on riittävästi omaa tilaa. (mt.) Tämä osoitautui pienryhmämme osalta pitävän paikkaansa koko toimintavuoden ajan. Sisällä toiminta karkasi helposti käsistä. Pojat villitsivät toisensa aina taikinan heittelystä kuituskilpailuun tai melkein tappeluun asti. Ulkona tai laajemmassa toimintaympäristössä toiminta oli huomattavasti mielekkäämpää, sillä jokainen pystyi ottamaan oman tilansa, eikä fyysinen läheisyys ollut samalla tavalla läsnä häiritsevänä tekijänä. Lisäksi ulkona tapahtuva fyysinen tekeminen tuntui auttavan poikia keskittymään toimintaan paremmin. Tätä havaintoa tukee myös Alpo Heikkisen (2006, 98) tutkimus poikien pienryhmätoiminnasta, josta käy ilmi, että toiminta metsäolosuhteissa lieventää ohjauksellisesti haasteellisten ryhmäläisten tarkkaavaisuushäiriöitä ja yliaktiivisuutta (Harinen ym. 2008, 73).

Tilan, toimintamenetelmien ja vaihtelevien toimintaympäristöjen voidaan siis sanoa olevan peruselementtejä pienryhmätoiminnan onnistumiselle. Ohjaajan roolissa on tärkeää opetella tarkkailemaan ja lukemaan tilanteita. Erotietoinen työote, eli niin sanottu pelisilmä, kehittyy ohjaajalla kokemusten myötä. Ryhmäläisten tullessa tutummiksi, ohjaaja oppii erottamaan ja havainnoimaan ryhmän jäsenten mielipiteitä ja äänten lausumattomia ajatuksia.

Pienryhmämme lukutaito kehittyi läpi toimintavuoden ja opimme vähitellen esimerkiksi ottamaan autoritäärisenpää asemaa ryhmän ohjaajina. Opimme myös keinoja hallita ryhmää ja levotonta käyttäytymistä. Hyviä keinoja poikien ylimääräisen energian purkamiseen olivat toiminta ulkoilmassa, esimerkiksi pelaten hippaa tai muuta juoksemista vaativaa peliä, selkeiden tehtävien jakaminen ja niiden osoittaminen jokaiselle ryhmän jäsenelle, rauhoittuminen ruokailuun sekä uuden pelin, leikin tai kisan keksiminen. Levottomaan käytökseen puuttuminen ja jonkin menetelmän tai pelin toimimattomuuden huomaaminen ei yksinään poikien kanssa toimittaessa välttämättä au-

ta, vaan ohjaajalla on oltava varasuunnitelma valmiina ajateltuna. Myös kyky joustaa ja tehdä nopeita päätöksiä, kuten isoja ohjelmamuutoksia, oli tarpeen toimiessamme pienryhmänohjaajina.

5.7 Seikkailullinen toimintapäivä

Yhtenä pienryhmätoiminnan kertana toteutimme seikkailullisen toimintapäivän Joensuussa, Niittylahden Opiston ympäristössä. Tässä kappaleessa käsittelemme päivän aikana hyödynnettyjä menetelmiä ryhmän ryhmäyttämisen apukeinoina. Seikkailullisen toimintapäivän suunnittelu ja toteutus kuuluivat osaksi projektiopintojamme. Päivä toteutettiin keväällä 2011. Osallistuminen päivään oli vapaaehtoista ja kaikille Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmille avointa. Päivä käsitti viisi seikkailullista toimintapistettä, jotka kierrettiin läpi yhdessä oman pienryhmän kanssa. Toimintapisteiksi muodostuivat alaköysirata, sokkotehtävä, kiipeilyseinä, seikkailurata sekä ensiapupiste. Päivä oli vähäisen osallistujamäärän myötä rento ja avoin. Koimme kaikkien käytettyjen menetelmien toimineen pienryhmäläisten kanssa hyvin. Pyrimme myös luomaan kaikkien toimintojen ympärille innostavan toimintaympäristön, koska innostavassa toimintaympäristössä toimiminen lisää emotionaalista hyvinvointia ja motivaatiota sekä vähentää stressiä ja tukee turvallisuuden kokemuksia oppimisessa. Innostavan toimintaympäristön avulla voidaan helpottaa esimerkiksi uuden taidon oppimista sekä fyysistä kehittymistä (Rovio ym. 2009, 181).

5.7.1 Yhteisen tekemisen tärkeys ja vertaisryhmän tarjoamat mahdollisuudet

Päivä sisälsi paljon yhteistä tekemistä ja toimintaa vertaisryhmissä. Vertaisryhmässä toimiminen sekä siihen liittyminen ja sopeutuminen ovat palkitsevia, sillä lapsille ryhmään kuulumisen on tärkeää (Joensuun Pelastakaa Lapset ry 2008). Ryhmä luo mahdollisuuden harjoitella sosiaalisia taitoja sekä normi- ja sääntöjärjestelmiä (mt.). Mielekkään vapaa-ajanviettotavan tarjoaminen seikkailullisen toimintapäivän muodossa toi pienryhmäläisille paljon uudenlaisia kokemuksia. Virikkeiden sekä harrastusmahdollisuuksien esittely seikkailullisen toimintapäivän muodossa oli hyvä tapa saavuttaa monia pienryhmätoiminnan tavoitteita. Toimintapisteillä harjoiteltiin esimer-

kiksi sosiaalisia taitoja ja opittiin itsetuntemusta. Toiminnallisuus loi edellytykset yhdessä toimimiselle ja tarjosi elämyksellisyyttä sekä uusia kokemuksia tapahtumaan osallistuneille pienryhmäläisille.

Vertaisryhmässä toimiminen yhteisen päämäärän eteen eri toimintapisteillä pyrki vahvistamaan ryhmän kiinteyttä. Ryhmän kiinteys voi Saloviitan (2006, 65) mukaan lisääntyä ryhmän kohdatessa muita ryhmiä. Parhaimmillaan myös yhteinen päämäärä auttaa ryhmäläisiä näkemään toisensa yhteistyökumppaneina, eikä pelkästään kilpailijoina. Yhteistyön myötä ryhmän ilmapiiri paranee ja keskinäinen kunnioitus ryhmässä vähentää syrjintää ja kiusaamisilmiöitä. (mt., 171.)

5.7.2 Toiminnasta apuja arkielämään

Seikkailullisen toimintapäivän pisteiden tarkoitus oli tarjota ryhmäläisille uudenlaisia elämyksiä ja onnistumisen kokemuksia. Clarken (1998, 67) mukaan uudet elämykset ja onnistumisen kokemukset sekä niiden avulla tapahtunut oppimisprosessi voi olla siirrettävissä seikkailutilanteista arkielämään. Seikkailutilanteessa opitun taidon siirtämistä arkielämään kutsutaan siirtovaikutukseksi. Siirtovaikutus voi olla korkean paikan pelon voittaminen kiipeilyseinällä. Kiipeilyseinälle kiipeäminen turvavarusteiden kanssa voi helpottaa yksilöä kohtaamaan kyseisen pelkonsa. Tällöin kiipeilyseinältä saatu kokemus edesauttaa kohtaamaan korkeita paikkoja arkielämässä, kuten rapusissa tai tikkailla. Kiisken (1998, 109) mukaan kohdatessaan ja rikkoessaan omia rajojaan, yksilön on mahdollista löytää uudenlaisia ulottuvuuksia omaan ajatteluunsa sekä toimintaansa.

5.7.2.1 Alaköysirata

Alaköysirata vaati ryhmäläisiltä tasapainoa ja keskittymistä. Rata rakentui kahden puun väliin, noin metrin korkeuteen, sijoitetun köyden avulla. Tehtävänä oli tasapainotella köyden päällä radan päästä päähän yksitellen. Toiset ryhmäläiset saivat tällöin toimia kannustajina ja auttajina tarvittaessa. Tavoitteena alaköysiradalla oli vuorovaikutussuhteen luominen nuorten ja ohjaajan välille. Positiivisen vuorovaikutuksen

myötä uskomme, että yksilö voi saada onnistumisen kokemuksen. Onnistumisen kokemukset voivat vahvistaa itsetuntoa (Laine 2005, 100).

Alaköysirata harjoittaa myös ongelmanratkaisutaitoja. Köyden päällä täytyy löytää paras tapa selvittää radasta. Köyden päällä tasapainoilu tarjosi yksilölle haastetta ja loi jännityselementin toimintaan. Seikkailukasvatuksessa vähäinen vaaran tunne tai koettu uhka auttaa yksilöä keskittymään suoritukseen (Kivelä ym. 2009, 19). Käytännössä alaköysirata oli kuitenkin täysin turvallinen, sillä osallistujat käyttivät kypärää ja rata oli rakennettu matalalle korkeudelle ja turvalliselle paikalle. Vaarana alaköysiradalla on kuitenkin turhautuminen. Jos yksilö ei esimerkiksi kykene kulkemaan rataa päästä päähän, voi siitä seurata turhautuminen. Turhautumista taas seuraa itsevarmuuden kyseenalaistaminen. Sen takia ohjaajan ja muiden ryhmäläisten roolit kannustajina ja tukijoina olivat tärkeässä asemassa.

5.7.2.2 Sokkotehtävä

Sokkotehtävänä oli yhteistyötaitoja harjoittava sekä ohjeiden kuuntelua vaativa rata. Tarkoitus oli, että yksi ryhmäläinen toimi ohjaajana ja ohjasi sokkona kulkevaa ryhmää. Sokkotehtävään liittyi myös ongelmanratkaisutehtävä. Ongelmanratkaisutehtävässä tuli selvittää kirjaimista koottava viesti. Viestin selvittäminen vaati ryhmäläisiltä päättelykykyä. Viesti ratkottiin yhdessä koko ryhmän kesken, joten myös yhteistyötaitoja tarvittiin. Sokkona kulkeminen ja ohjaajan neuvojen noudattaminen vaati ryhmän jäseniltä myös tietynasteista luottamusta toisiinsa. Uskomme, että luottamuksen saavuttaminen ryhmän sisällä lisää ryhmän yhteyden tunnetta ja koheesiota. Ongelmanratkaisutehtävät myös vaativat koko ryhmältä kaikkien sen jäsenten voimavarojen käyttöönottoa. Yksilölliset valmiudet selviytyä kyseessä olevasta sokko- ja viestitehtävästä vaihtelevat, mutta ryhmän avulla sen jäsenet voivat oppia toinen toisiltaan. Ryhmä tarjoaa yksilöille uudenlaisia ajattelumalleja sekä ongelmanratkaisutapoja (Kokljuschkin 1999, 44).

5.7.2.3 Kiipeilyseinä

Kiipeilyseinällä kiipeily oli toimintapäivän vaativin seikkailullinen menetelmä. Se sijoittuu seikkailulajien luokituksessa rajaseikkailun tasolle (Kivelä ym. 2009, 19–20). Yksilö toimii kiipeillessään osaamistasonsa ylärajoilla. Osa kokeili kiipeilyä ensimmäistä kertaa ja kiipeily haastoi nuoria ylittämään itsensä. Kiipeilyn tarkoituksena oli harjoittaa ketteryyttä, motorisia taitoja, keskittymiskykyä sekä itsevarmuutta. Ryhmäläiset pääsivät kiipeilemään yksitellen omien kykyjensä ja oman uskalluksensa mukaan. Muiden ryhmän jäsenten tuli toimia kannustajina ja neuvonantajina, esimerkiksi sen suhteen, mihin jalkaa kannattaa seuraavaksi liikuttaa. Kiipeilyssä on tärkeä luoda luottamusta varmistavan ohjaan ja nuoren välille, sillä luottamuksen myötä kiipeily mahdollistuu. Köysitoiminnassa luottamuksen ja asioiden vakavasti ottamisen teemat toimivat hyvinä keskustelujen aiheina. Kiipeilyn onnistuessa ja yksilön ylittäessä itsensä tai tavoitteensa, tuntee yksilö suurta tyydytyksen tunnetta (Kivelä ym. 2009, 20, 80.)

5.7.2.4 Seikkailurata

Seikkailurata oli monia eri toiminnallisia menetelmiä sisältävä rata. Rata sisälsi esteiden ylityksiä ja alituksia, heittotehtäviä, pujotteluja, ryömimistä ja hyppyesteitä. Tarkoitus oli suorittaa rata mahdollisimman nopeasti ja huolellisesti. Menestyksekkäs seikkailuradan suorittaminen vaati ryhmäläisiltä ketteryyttä ja tasapainoilua sekä tarkkuutta. Jokainen ryhmän jäsen suoritti radan itsenäisesti toisten ryhmäläisten kannustaessa. Seikkailuradan voidaan ajatella sijoittuvan leikin tasolle, sillä radan elementit sisälsivät viihdyttävää ja hauskaa toimintaa ilman suurempaa vaaran tunnetta. Tarkoitus oli haastaa itsensä mahdollisimman hyvään suoritukseen radalla. Toisaalta seikkailurata kääntyi helposti nopeus kilpailuksi ryhmän jäsenten välille. Kilpailuasetelman on todettu lisäävän ristiriitoja ryhmän sisällä ja sen takia suoraa kilpailuasetelman tarkoituksenmukaista asettelua tulisi välttää ristiriitojen syntymiseksi (Pennington 2005, 102–103).

5.7.2.5 Ensiapupiste

Yhdeksi toimintapisteen menetelmäksi valikoimme informatiivisen ensiapupisteen. Ryhmäläisten täytyi toimia yhteistyössä kuvitelluissa ensiaputilanteissa. Valitsimme ensiapupisteen yhdeksi seikkailupäivän toimintapisteeksi, koska hätätilanteissa, kuten onnettomuuksissa, jokaisella kansalaisella on auttamisvelvollisuus omien kykujensä mukaisesti. Tämän takia koemme, että ensiaputilanteessa toimiminen on tärkeä taito. Halusimme myös herättää ryhmän jäsenet ajattelemaan ja tiedostamaan omia velvollisuuksiaan kansalaisina. Ensiapupiste kuuluikin meidän mielestämme myös aktiivisen kansalaisuuden käsitteen piiriin, sillä se kannusti nuoria pohtimaan omaa rooliaan kansalaisena ja vastuunkannon harjoittelua kuvitteellisessa tilanteessa.

5.7.2.6 Toiminnan purkaminen ja läpikäynti

Seikkailullinen toimintapäivän päätteeksi pidimme yhteiseen toiminnan purkutuokion. Ryhmän lopetus sisältää Kivelän ym. (2009, 36) mukaan loppuhuipennuksen sekä toiminnan tarkastelua ja arviointia, kokemusten ja oppimisen kuvausta sekä mahdollisen toiminnasta saadun hyödyn ennakkointia. Toiminnan suullisen purkamisen menetelmänä toimi lauseen täydennystehtävä. Valmiiden lauseen alkujen, niin sanottujen apulauseiden, tarkoitus oli helpottaa sanallista ilmaisua. Jokainen ryhmäläinen sai kertoa mikä päivässä oli mukavinta ja mikä toiminta taas oli ollut kenties tylsintä tai haasteellisinta. Lisäksi ryhmäläiset saivat jakaa omat onnistumisen kokemuksensa ja muut ajatuksensa päivän kulusta. Menetelmän avulla autoimme nuoria tarkastelemaan omaa toimintaa, havaitsemaan sen mahdollisia tuloksia sekä vaikutuksia. Asioiden pohtiminen voi myös auttaa ryhmäläisiä ymmärtämään niiden yhteyksiä arkielämään (mt., 85–87).

5.8 Päätös vaihe (adjourning)

Kyseisessä vaiheessa yhteistyö ja ryhmän toiminta päättyy (Salmi, Rovio, Lintunen 2009, 91). Ryhmän päättymisen voi olla henkisesti raskasta ryhmäläisille sekä ohjaa-

jille, etenkin jos jäsenet ovat kokeneet ryhmän merkittäväksi sekä tärkeäksi itselleen. Tavoitteiden ja tarpeiden suuntaisesti toimineen turvallisen ryhmän lopettaminen voi herättää ryhmäläisissä voimakkaita tunteita, kuten surua ja ahdistusta, mutta toisaalta se voi näkyä myös kyllästymisenä tai vastarintana. Joku ryhmäläinen voi myös jättää ryhmän kesken jo ennen sen loppumista välttääkseen eron tuottamaa ahdistusta. Sen vuoksi ryhmän lopettamistyö tulee aloittaa ajoissa sekä tietoisesti. Ohjaaja voi esimerkiksi suunnata ryhmässä käytäviä keskusteluita tulevaan sekä tulevaisuuden suunnitelmiin. (Kivelä ym. 2009, 35, 64.) Yhteistä prosessia voidaan myös arvioida pohtimalla, esimerkiksi yksilöiden saavutuksia ryhmässä sekä niiden merkityksiä (Salmi ym. 2009, 92). Pitkäkestoisen ryhmätoiminnan aikana ryhmä on luonut ainutlaatuista historiaa, jota ryhmän ulkopuoliset eivät voi ymmärtää samalla tavalla kuin ryhmän jäsenet. Ryhmätoiminta kokonaisuutena tuottaa sekä ohjaajille että ryhmäläisille merkittävää tietoa omasta tavasta toimia erilaisissa tilanteissa, omasta elämäntilanteesta ja arvoista sekä ryhmän tavasta toimia ja ryhmäilmiöistä. (Kivelä ym. 2009, 64.) Erotyöskentely on merkittävä vaihe, sillä sen avulla yksilö voi suuntautua kohti uusia ryhmiä ja haasteita (Salmi ym. 2009, 92).

Pienryhmätoimintamme päätösvaihe sujui poikien kanssa hyvin. Emme kokeneet, että kukaan ryhmäläisistä oli tuntenut suurtakaan surua tai ahdistusta ryhmätoiminnan loppumisesta. Aloitimme kuitenkin ajoissa lopettamistyön ja kerroimme pojille viimeisillä tapaamiskerroilla, kuinka monta kertaa meillä oli jäljellä. Keskustelimme viimeisillä tapaamiskerroillamme, esimerkiksi poikien menosta yläasteelle seuraavana syksynä. Kysyimme myös poikien kiinnostusta vastaavanlaista toimintaa kohtaan tulevaisuudessa. Edelliseen kysymykseen pojat eivät oikein osanneet vastata, sillä he odottivat paljon yläasteen tuomia uusia tuttavuuksia ja haasteita. Keskustelimme myös poikien kokemuksista ja tavoitteiden saavuttamisista viimeisillä kerroilla. Kävimme heidän kanssaan kahdenkeskeisiä keskusteluita menneestä lukukaudesta ja poikien näkemyksiä heidän taitojensa ja näkemyksiensä kehittymisestä.

Toimintamme loppui juuri vapun alla, joten olimme suunnitelleet viimeiselle kerralle vappujuhlat. Motivoidaksemme pojat toimintaan loppuun asti, annoimme heille melko vapaat kädet suunnitella viimeisten juhlien sisällön. Katsoimme kuitenkin, että kaikki suunnitelmat olivat toteutettavia ja toimintaan asiallisia. Viimeinen kerta sujui pojilta

oikein mallikkaasti ja rennosti. Ryhmätoimintamme loppui rauhallisissa ja mukavissa merkeissä ja uskomme kaikille jääneen hyvä mieli pienryhmätoiminnastamme.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tavoitteiden saavuttaminen

Tavoitteenasettelun soveltaminen käytäntöön vaikutti aluksi helpolta sen selkeiden periaatteiden vuoksi. Tavoitteellisuus ryhmässä ei kuitenkaan ollut niin yksiselitteistä. Tavoitteiden asettaminen ja niiden seuranta on käytännössä välillä hyvinkin vaativa prosessi, joka vaatii aikaa ja pitkäjänteisyyttä. Tavoitteiden asettelussa tulee pyrkiä tavoitteiden selkeyteen. Tavoitteiden ollessa tarkkoja ja konkreettisia ovat ne myös helposti mitattavissa ja arvioitavassa ryhmän toiminnan jälkeen (Muhonen ym. 2009, 46). Lisäksi tavoitteiden asettaminen yhdessä nuorten kanssa on merkittävää. Nuoren täytyy olla tietoinen asioista, joita hän tavoittelee ja kehittää pienryhmätoiminnan aikana. Kun nuori tietää tavoitteensa, kokee hän tavoitteensa omakseen. Tavoitteiden kokeminen omaksi ja nuoren halu saavuttaa tavoitteensa edistää nuoren sitoutumista ja osallistumista pienryhmätoimintaan.

Pienryhmätoiminta vaatii ohjaajalta tavoitteiden ja menetelmien hallintaa, suunnittelukykyä ja pitkäjänteisyyttä (mt., 70). Tavoitteiden asettaminen voi olla vaativa prosessi sekä nuorelle että ohjaajalle. Tavoitteilla on kuitenkin tärkeä merkitys, sillä ne ohjaavat pienryhmän toimintaa. Tavoitteita tulee pyrkiä seuraamaan sekä yksilöllisesti että koko ryhmän kannalta. Ryhmätavoitteiden laatiminen voi olla helpompaa, sillä niiden asettaminen tapahtuu yleisemmällä tasolla. Yksilötavoitteiden asettaminen vaatii kuitenkin ohjaajan ja nuoren kahdenkeskeistä keskustelua, jonka myötä luodaan turvallinen ja luotettava suhde ohjaajan ja nuoren välille.

Kun nuori kokee hänet huomioitavan myös yksilönä ryhmässä, luo se nuorelle tunteen hänen tärkeydestään ja merkityksestään ryhmälle. Positiivisten kokemusten saaminen ryhmään kuulumisesta ja siinä toimimisesta luo nuorelle tunteen hänen tarpeellisuudestaan osana ryhmää. Yksilö toimii ryhmässä muiden kanssa ja sitoutuu

ryhmän toimintaan, jos myös hän tuntee saavansa jotain ryhmältä. Nuoren tunne tarpeellisuudestaan motivoi nuorta toimimaan osana ryhmää, mutta nuori saa ryhmätoiminnan avulla myös elämänhallintaan liittyviä kokemuksia, jotka sitouttavat nuoren ryhmään. Nuoren tavoitteisiin liittyvät taitoja vahvistavat ja kehittävät kokemukset pienryhmätoiminnan aikana motivoivat nuorta jatkamaan toiminnassa mukana uusien kokemusten toivossa. Tavoitteita saavutettuaan nuori voi myös motivoitua toimintaan itsensä vuoksi, oppimisen ilosta tai mielenkiinnon innostamana. (Kivelä ym. 2009, 11.)

Päiväkirjan pitäminen tavoitteiden toteutumisesta tavoitetaulukon ohessa on ohjaajalla suotavaa. Seurantavälineiden avulla ohjaaja ja nuori pysyvät ajan tasalla tavoitteiden toteutuksen suhteen ja niiden avulla ohjaaja voi sekä itselleen että nuorille palauttaa mieleen pienryhmätoiminnan tarkoituksen. Ohjaajan tulee systemaattisesti kirjata ylös tavoitteisiin liittyviä havaintoja ja esittää niitä säännöllisin väliajoin myös nuorille.

6.2 Menetelmien tarkastelua

Pienryhmätoiminnan sisältöjä suunnitellessa tulee aina huomioida jokaisen ryhmän ainutlaatuisuus, sillä jokainen ryhmä on erilainen. Toimintamenetelmiä valitessa tulee muistaa, että pienryhmätoiminnan tulee olla tavoitteellista (Muhonen ym. 2009, 14), eikä pelkkää hauskanpitoa. Tämä tarkoittaa mielestämme sitä, että ohjaajat pyrkivät läpi toimintavuoden suunnittelemaan pienryhmätoiminnan sisällöt ryhmän jäsenten ominaisuuksien ja ryhmän tavoitteiden mukaisesti. Ryhmän jäsenten ikä, tavoitteet, toiveet, ominaisuudet ja kiinnostuksen kohteet olisi hyvä ottaa huomioon menetelmiä valitessa, jotta toiminta olisi kaikille osapuolille mielekästä (Muhonen ym. 2009, 33). Toki aina on muistettava, että nuorten kanssa toimittaessa ohjaajan on hankala enustaa, milloin ja millainen toiminta johtaa haluttuihin tuloksiin (Harinen ym. 2008, 76).

Oman pienryhmämme kohdalla menetelmien valintaan vaikuttivat ryhmäläisten ikä, luonteenpiirteet, henkilökiemiat, ryhmän koettu kiinteys, ryhmän sisällä ilmentynyt ajoittainen levottomuus, ryhmäläisten omat toiveet toiminnasta sekä oma erityis-

osaamisemme ohjaajina. Myös oma jaksamisemme ja motivaatiomme toteuttaa toimintaa vaikuttivat vahvasti toimintamenetelmien valinnassa. Tärkeäksi asiaksi toimintamenetelmien valinnassa nostaisimme esille myös omien kokemusiemme pohjalta erotietoisien työotteen toteuttamisen toiminnassa.

Menetelmien valinta eteni prosessimaisesti ja halusimme vuoden aikana osallistaa poikia mahdollisimman paljon toiminnan suunnitteluun. Se antoi heille tunteen vaikutamisesta ja osallisuudesta ryhmän päätöksentekoon ja tarjosi mahdollisuuden tuoda esille omia toiveitaan kerhokertojen suhteen, jolloin osallistuminen ja paikalle tuleminen kerhoon oli todennäköisempää. Vuoden alussa lähdimme liikkeelle sisällä toteutettavissa olevasta toiminnasta, kuten askartelusta, erilaisista peleistä sekä leikeistä. Pian huomasimme kuitenkin sisällä toteutettavien toimintojen aiheuttavan turhaa kaaosta ja kohellusta. Toimintakertojen arvioinnin ja työnohjauksen myötä osasimme kuitenkin suunnata toimintaa enemmän kyseisen ryhmän tarpeisiin sopiviksi. Erityisesti liikunnalliset menetelmät koimme hyviksi toimintamuodoiksi poikien kanssa, sillä ylimääräisen energian purkaminen, esimerkiksi luistelukentällä, oli parempi vaihtoehto kuin juoksentelu pienessä sisätilassa. Pienessä tilassa myös kinastelua syntyy helpommin kuin esimerkiksi ulkona, koska ulkona jokaisella ryhmän jäsenellä on mahdollisuus ottaa tarvittava määrä omaa tilaa (Harinen ym. 2008, 78).

Päädyimme liikunnallisten ja seikkailullisten menetelmien käyttöön toiminnassamme, sillä niiden avulla voidaan kehittää ja vahvistaa samanaikaisesti monenlaisia taitoja. Liikunta tarjoaa paljon mahdollisuuksia inhimilliseen kasvuun ja kognitiiviseen oppimiseen. Liikunta voi auttaa myös niitä nuoria, joiden on vaikea keskittyä teoreettiseen opiskeluun, omaksumaan uusia tietoja ja oppimistottumuksia, kuten pitkäjänteisyyttä. (Laakso 2007, 22.) Lisäksi olimme huolissamme poikien huonoista liikuntatottumuksista. Poikien vapaa-aika keskittyi vahvasti tietokoneilla pelaamiseen ja Internetissä surfailuun sekä facebookin käyttöön. Pienryhmätoiminta saattoi olla välillä jopa ainoa liikunnallinen toiminnanmuoto pojille viikon aikana. Tämä oli meistä erityisen huolestuttavaa, koska tutkimustikin liikunnan puute aiheuttaa sairauksia. Fyysisen aktiivisuuden puute on yhteydessä sepelvaltimotautiin, lihavuuteen, aikuisiän diabetekseen sekä osteoporoosiin (Lintunen 2007, 25).

Nuorten kanssa työskennellessä positiivisia liikuntakokemuksia pidetään yleensä ottaen muutenkin merkittävinä (Harinen ym. 2008, 77). Liikuntaan painottuneet kerho-kerrat koettiin pienryhmässämme mielekkäinä. Esimerkiksi uinti, kiipeily, laskettelu sekä keilailu nostettiin koko vuoden mukavimpien kerhokertojen joukkoon. Myös ohjaajien näkökulmasta juuri liikunnalliset toimintakerrat olivat kasvatuksellisesti ajatellen niitä onnistuneimpia. Huonoon käytökseen jouduttiin puuttumaan selkeästi vähemmän fyysistä toimintaa sisältäneillä toimintakerroilla.

Käytännön ohjauksen kannalta fyysisen toiminnan ohjaaminen oli helppoa, sillä pienryhmämme poikia ei juuri tarvinnut motivoida tai kannustaa liikunnalliseen toimintaan erikseen heidän oman innostuksensa vuoksi. Huomioitavaa menetelmiä valitessa on kuitenkin se, että suinkaan kaikille levottomille poikaryhmille vauhdikkaat ja fyysiset lajit eivät automaattisesti sovi, vaan ne voivat joissain tapauksissa olla erittäin riskialttiita valintoja toiminnaksi. Fyysinen toiminta, kuten luistelu tai sähly, voi luoda liian helposti mahdollisuuksia purkaa energiaa tai psyykkistä pahaa oloa tavoilla, jotka ylittävät turvallisuus- ja reilun pelin periaatteet. Arviointi, kuinka hyvin kukin ryhmä kestää esimerkiksi toisten koskettamista tai fyysistä kilpailutilannetta, lepää ohjaajan harteilla. (Harinen ym. 2008, 33–34, 77–78.)

Pienryhmässämme lähes poikkeuksetta kaikesta toiminnasta tuli jonkin asteista kilpailua, vaikka pyrimme suoria kilpailutilanteita välttämäänkin. Sen takia koimme ohjaajina, että on järkevämpää tarjota pojille mahdollisuuksia purkaa energiaa ja ryhmän sisäisiä jännitteitä ohjatusti esimerkiksi pelaamalla ulkopelejä. Suuntaamalla energiaa johonkin järkevään tekemiseen voidaan välttää tilanteet, joissa ryhmän sisäiset jännitteet ja energia purkautuvat ryhmän toiminnassa esimerkiksi tappeluina tai muina reilun pelin periaatteita ja turvallisuutta uhkaavina tapahtumina.

6.3 Onnistuneen pienryhmätoiminnan elinkaari

”Ohjattu pienryhmätoiminta on projekti, jolla on aloitusvaiheensa, toimintavaiheensa ja lopetuksensa. Ideaalimalleissa kaikki ryhmävaiheet ovat hyvin suunniteltuja ja ajoitettuja ja taitavasti ohjattuja.” (Harinen ym. 2008, 80.)

Onnistuneen pienryhmätoiminnan elinkaaren tulisi edetä vaiheittain siten, että ryhmän päättyessä ryhmän tavoitteet on saavutettu ja ryhmä on jäsenilleen tarpeeton. Onnistunut ryhmä on käynyt läpi ryhmän vaiheet ja ryhmä on ollut ryhmäläisille merkityksellinen. Osalle osallistujista ryhmä on voinut olla suurempi tuki kuin toisille, mutta tämä on hyväksyttävää. Käytännössä ajateltaessa haasteellisempien nuorten kanssa toimintaa, ryhmä kuitenkin harvoin käy läpi kaikkia ryhmänohjausteorioiden vaiheita ja ryhmän toiminta saattaa loppua jo suunniteltua aikaisemmin. (mt.) Koska pienryhmätoiminta perustuu kuitenkin vapaaehtoisuuteen, on sen käänköpuolena nuoren matala kynnys jättää ryhmä kesken prosessin. Jos nuori kokee ryhmätoiminnan olevan pelkkää hauskanpitoa ja helppoja elämyksiä, saattaa hän jättää sen kesken hetkellisen tylsistymisen takia. (Kivelä, Lempinen 2009, 61–62.)

Vastaavanlainen ideaalimalli jäi meidän pienryhmämme osalta saavuttamatta. Näin on varmasti monen muunkin pienryhmän kohdalla. Pyrkimys hyvin suunniteltuun ja ajoitettuun työhön oli olemassa, mutta ryhmän haasteellisuus oli meille ohjaajina jossain määrin liikaa. Meidän pienryhmästäme yksi ryhmän jäsen lopetti ryhmän kesken toimintavuoden ja ryhmän toiminta vaihteli hyvien ja huonojen kerhokertojen välillä koko vuoden. Ryhmän ennenaikaisesta lopetuksesta keskusteltiin vuoden aikana useaan otteeseen. Tarkoittaako tämä sitä, että pienryhmämme toiminnan elinkaari oli suoraan epäonnistunut?

Joltakin osin varmasti voidaan näin sanoa, mutta kokonaan pienryhmämme elinkaarta ei voida kuitenkaan leimata epäonnistuneeksi. Kuten totesimme, pienryhmät eivät välttämättä käy läpi ryhmäkehitysteorioiden mukaisia kehitysvaiheita. Pienryhmän kehitys voi edetä hyppäyksittäin. Ryhmä voi esimerkiksi hypätä vaiheiden yli tai käydä samoja vaiheita läpi useampaan kertaan. Tämä ei kuitenkaan suoranaisesti johda epäonnistuneeseen pienryhmän elinkaareen. Tärkeää onnistuneen pienryhmän elinkaarelle on omien kokemusiemme mukaan erityisesti ryhmän aloitusvaihe ja aloitusvaiheessa tapahtuva ryhmäytyminen, ryhmäläisten osallistaminen toiminnan suunnitteluun sekä ohjaajan rooli ja sitoutuminen ryhmään.

Ryhmäytymisen avulla ryhmästä voi tulla yksilön tavoitteita ja tarpeita vastaava ryhmä, mihin yksilö ehdottomasti haluaa kuulua. Alussa tapahtuvan ryhmäytymisen lisäksi uskomme yhteisen toiminnan suunnittelun myös lisänneen pienryhmätoimin-

taamme onnistumisen elementtejä ja kokemuksia. Pienryhmätoiminnan kokeminen mielekkääksi ja hauskaksi oli kuitenkin nuorten suurin syy olla mukana toiminnassa. Tämä tuli esille useaan kertaan käydessämme poikien kanssa keskusteluja ryhmän merkityksestä ja tulevaisuudesta. Toiminnan suunnitteluun osallistuminen ja poikien itse ehdottoman toiminnan toteuttaminen toimi myös poikien sitouttajana ryhmään. Pojat tulivat paikalle varmemmin ilman muistuttelusoittoja sekä oikeaan aikaan ja oikeissa varusteissa silloin, kun ohjelmassa oli poikien toivomaa toimintaa. Ongelmaksi pienryhmässämme muodostuivat enemmän ne kerrat, kuin ohjelmaan oli suunniteltu tylsäksi miellettyä toimintaa, kuten sisäpelejä. Tylsimpiinkin kerhokertoihin osallistuminen on kuitenkin pienryhmän elinkaaren kannalta tärkeää, koska aina ohjelmassa ei tule eikä voi olla pelkkää hauskanpitoa. Ryhmätoiminnan alussa on hyvä keskustella jokaiselle kerhokerralle osallistumisen tärkeydestä. Tähän liittyen voidaan myös laatia oma sääntö, kuten ”ilmoitan hyvissä ajoin, jos minulla on este kerhoon tulemiselle”. Myös palkinto -menetelmän asettaminen ryhmätavoitteeksi toimi hyvin pienryhmässämme toimintaan sitouttaja.

Ohjaajan rooli ja riittävän auktoriteettiaseman omaksuminen sekä sitoutuminen ryhmän pitkäkestoiseen ohjaamiseen olivat erittäin tärkeitä tekijöitä ryhmän onnistuneen elinkaaren kannalta pienryhmässämme. Pienryhmämme pojat koettelivat läpi vuoden asemaamme ryhmän ohjaajina ja välillä ryhmäläisten käytös turhautti meidät täysin. Näin jälkeempäin ajateltuna voidaan jopa sanoa, että ryhmän jatkaminen loppuun asti, yhteiseen ryhmän päätökseen, oli jopa hieman yllättävää. Usko pienryhmätoiminnan avulla saavutettavissa oleviin tuloksiin ja vahva sitoutuneisuus ryhmään motivoivat meitä kuitenkin jatkamaan ryhmän kanssa niidenkin kerhokertojen jälkeen, jolloin ryhmän lopettaminen olisi tuntunut luontevimmalta vaihtoehdolta. Epäonnistuneiksi koettujen kerhokertojen jälkeen kerhokertojen arvioiminen ja käsitteleminen oli työssä jaksamisen kannalta tärkeä tekijä. Pienryhmän ohjaajina opimme vähitellen aloittamaan jokaisen kerhokerran puhtaalta pöydältä, sillä usein edellisviikkoiset tapahtumat olivat ehtineet unohtua poikien mielistä ennen seuraavan viikon tapaamiskertaa. Poikien henkilökohtainen kokemus kerhokerran onnistumisesta ei myöskään aina vastannut meidän kokemuksiamme ohjaajina. Tästä voidaan päätellä, että meidän tavoitteemme ryhmälle eivät olleet samoja kuin poikien.

Pienryhmämme yhteinen toimintavaihe päättyi kaikkien tiedostamassa ajankohdassa. Pienryhmätoiminnan lopettaminen sujui hyvin. Ohjaajina meille jäi ryhmän päätösvaiheesta hyvä vaikutelma, esimerkiksi ryhmän merkityksellisyyden kannalta. Kaikki pojat kertoivat saaneensa vuoden aikana uusia kokemuksia ja taitoja. Saatu- jen palautteiden ja kokemusiemme mukaan, emme lähtisi määrittelemään yhtä oikeaa pienryhmän kehityksen elinkaarta. Ohjaajien ja ryhmäläisten omat henkilökohtaiset kokemukset ryhmän merkityksellisyydestä ja tarpeellisuudesta omassa elämässä kertovat mielestämme paremmin ryhmän onnistumisesta kuin ennalta määritetyt ryhmän kehitysvaiheet. Ryhmänkehitysvaiheita tuijottamalla oma motivaatiomme ohjaajina olisi varmasti ollut saavuttamattomissa, koska pienryhmämme kanssa niiden järjestelmällinen saavuttaminen olisi luultavasti ollut ryhmän haasteellisuuden ja ohjaajina oman kokemattomuutemme takia mahdotonta.

7 POHDINTA

7.1 Ajatuksia pienryhmätoiminnasta ja sukupuolisensitiivisestä työotteesta

Tämän opinnäytetyön taustalla vaikuttavat vahvasti saamamme kokemukset poikien ohjaamisesta. Uskomme, että vuoden aikana kokemamme onnistumiset ja ongelmat pienryhmämme toiminnassa ovat melko yleisiä ja usein pienryhmissä esiintyviä asioita. Kokeneelle pienryhmätoiminnan ohjaajalle ne ovat varmasti tuttuja, mutta aloitteleville poikien pienryhmäohjaajille opinnäytetyössämme esille tuodut kokemukset voivat tarjota neuvoja ja tukea toimintaan. Opinnäytetyössä halusimme nostaa esille erityisesti poikien kanssa tehtävän työn erityispiirteitä ja tuoda keskusteluun tasa-arvoista sukupuolen huomioimista pienryhmätoiminnassa. Näkemyksiemme mukaan niin pojat kuin tytötkin tarvitsevat tilaa sekä tukea kasvaakseen ja kehittyäkseen omaksi itsekseen. Pienryhmätoiminta onkin mielestämme hyvä ennaltaehkäisevän työnmuoto, koska se tarjoaa mahdollisuuden huomioida jokainen ryhmäläinen yksilönä. Pienessä ryhmässä voi olla myös helpompi saavuttaa turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri kuin suuremmassa ryhmässä.

Pienryhmätoiminnan kentällä toteutetaan usein myös sukupuolisensitiivistä työtä, sillä monet pienryhmät ovat sukupuolen mukaan eritettyjä. Pelkkä sukupuolten ryhmiiin erittely ei takaa missään nimessä vielä sukupuolisensitiivisen työotteen toteutumista. Sukupuolisensitiivisen työotteen toteuttaminen vaatii ohjaajalta omien ennakkoluulojen haastamista ja vanhojen sukupuoliroolien murtamista. Sukupuolen tiedostaminen ja sukupuolisensitiivisen työotteen omaksuminen ohjaajana ei ole kuitenkaan aivan yksinkertaista. Omat näkemyksemme sekä ennakkoluulomme sukupuolirooleista vaikuttavat helposti siihen, kuinka suhtaudumme nuoriin ja heidän käyttäytymiseen, esimerkiksi pienryhmän toiminnan aikana. Yksilöllisyyden huomioiminen lähtee kuitenkin ryhmän ohjaajana siitä, miten kohtaamme nuoren. Sukupuolisensitiivinen työote näkyy mielestämme erityisesti tilanteissa, joissa nuori tai nuoret haluavat keskustella identiteetin kehittymiseen tai seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Omat näkemyksemme asiasta näyttäytyvät nuorelle peilin lailla, vaikka itse emme asiaa edes tiedostaisi. Nuoret tulkitsevat äänen sävyjämme, ilmeitämme sekä eleitämme yhtä lailla kuin me ohjaajina havainnoimme nuoria ja heidän eleitään.

Sukupuolisensitiivisen työotteen näkökulmasta oma toimintavuotemme poikien pienryhmän ohjaajina oli erittäin opettavainen. Saimme paljon kokemuksia poikien kanssa työskentelystä ja pojat haastoivat meitä ylittämään naisille asetettuja sukupuolirooleja. Koemme myös yllyttäneen poikia rikkomaan tiukkoja sukupuolirooleja, esimerkiksi keskustelemalla tunteista, tunteiden ilmaisemisesta sekä tekemällä niin sanottuja tyttöjen juttuja, kuten leipomista. Keskustelu läpi vuoden oli poikien kanssa rehellistä ja ryhmän ilmapiiri koettiin suhteellisen turvalliseksi ja luottamukselliseksi, sillä pojat kertoivat ihastumisistaan sekä koulussa tapahtuneista asioista avoimesti, vaikka ne olisivat olleetkin noloksi koettuja.

Koemme pienryhmätoiminnan olevan omien kokemusiemme mukaan toimiva työmuoto, jonka avulla voidaan saavuttaa tuloksia sekä ennalta ehkäistä syrjäytymistä. Lisäksi pienryhmätoiminta työmuotona on merkittävä myös sukupuolisensitiivisen työotteen näkökulmasta. Pienryhmätoiminta tarjoaa loputtomasti mahdollisuuksia. Olennaista on se, löydetäänkö ryhmälle sellainen toimintamalli, mikä tukee juuri sen yksilöiden kasvua ja kehittymistä ja mahdollistaa yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Pienryhmätoiminnan tuloksia on vaikea arvioida, sillä pienryhmätoiminnan avulla saavutetut tulokset eivät välttämättä ole havaittavissa vielä pienryhmän elinkaaren aikana. Pienryhmässä saadut kokemukset ja sosiaalisten taitojen kehittyminen voivat näkyä nuoren arjenhallintataidoissa vasta vuosien kuluessa. Siinä hetkessä, kun pienryhmä kokoontuu, se saattaa tarjota nuorelle vain mielekästä tekemistä ja aikaa kavereiden kanssa. Vaikka näin olisi, ei se mielestämme tarkoita suinkaan sitä, että pienryhmä olisi tällöin epäonnistunut tehtävässään.

Voidaan ajatella, että kun nuori osallistuu ohjattuun toimintaan, oppii hän väistämättä uusia asioita itsestään ja mikä tärkeintä, on aktiivinen toimija omassa elämässään. Pienryhmätoiminnassa jokaisella nuorella on tilaa sekä mahdollisuuksia tehdä asioita oman halun ja omien kykyjensä mukaan. Pienryhmä on myös paikka, jossa nuori voi kokeilla erilaisia rooleja ja harjoittaa sosiaalisia taitoja. Mielestämme on tärkeää huomioida myös, että pienryhmä voi olla monelle nuorelle ainoa säännöllinen harrastus, johon hän osallistuu viikoittain. Pienryhmän ohjaaja puolestaan voi olla joillekin nuorelle ainoa luotettava ja turvallinen aikuiskontakti, joka hänellä on elämässään. Nuoruudessa turvallinen aikuiskontakti sekä turvallinen paikka, mihin mennä joka viikko, ja luotettava vertaisryhmä auttavat tukemaan yksilön kasvua ja kehitystä aktiiviseksi kansalaiseksi sekä toimivat syrjäytymisen ehkäisijöinä.

7.2 Ohjaajien rooli pienryhmäläisiä tukevina

Ohjaajien täytyy olla selvillä nuoren kyvyistä olla vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Sen myötä ohjaaja pystyy paremmin suunnittelemaan ja tarjoamaan sopivan haastavaa ja kehittävää toimintaa nuorille. Näiden myötä voidaan edistää nuoren aktiivista ja yksilöllistä tiedonhakuprosessia ja tarjota yksilöllistä tukea tarpeellisten taitojen kehittämiseen. Nuorelle merkityksellinen toiminta ja yksilöllisistä lähtökohdista rakentuvat kokemukset lisäävät hänen oppimismotivaatiotaan ja sitoutumistaan toimintaan. (Ikonen ym. 2007, 170.)

Aluksi toimintamme ohjaajina oli hyvin kokeilevaa ja vapaata, mutta tutustuttuamme poikiin paremmin, opimme tuntemaan heidän sosiaalisten taitojensa tason ja lähdimme osana toimintaamme niitä johdonmukaisesti kehittämään. Käyntimme poikien

kanssa julkisissa paikoissa, kuten kaupassa tai uimahallissa, oli kuitenkin hyvin varauksellista, sillä emme osanneet arvioida ryhmän ulkopuolisen ympäristön vaikutusta heidän käyttäytymiseen. Opimme kuitenkin toiminnan kuluessa arvioimaan, kuinka poikien käytös muuttuu ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta. Näin pystyimme ennakoimaan hieman tulevia tilanteita.

Ryhmän ohjauksessa tulee kiinnittää huomiota toimintaa raamittavien ja yhdessä soveltuvien sääntöjen merkitykseen toiminnan onnistumisen edellytyksenä. Ohjaajan näkökulmasta on kuitenkin vaikea ennakoida pienryhmätoimintaa suunnitellessa, milloin ja mitkä säännöt ovat liian tiukkoja, jolloin ne voivat kahlita toimintaa ja vaikeuttaa vuorovaikutusta. (Harinen ym. 2008, 43–44.) Emme kuitenkaan kokeneet sääntöjemme olleen liian kahlitsevia, päinvastoin. Olisimme voineet luoda selkeämmät ja jämäkämmät tavoitteet pojille sekä olisimme myös voineet kiinnittää johdonmukaisemmin huomiota sääntöjen noudattamiseen. Koemme kuitenkin sääntöjen noudattamisen toteutuneen pääsääntöisesti hyvin pojilla.

Ohjaajien merkitys etenkin ryhmän muodostumisvaiheessa on suuri. Ohjaajan tulee rakentaa turvallinen ja mukava ilmapiiri ryhmän ylle, joka lisää yksilön kiinnostavuutta liittyä ryhmään. Lisäksi ohjaajan tulee huolehtia selkeästä aloituksesta ja tutustumisesta. (Muhonen ym. 2009, 24.) Koemme ohjaajina, että pystyimme luomaan ryhmän ilmapiirin turvalliseksi ja luotettavaksi, jossa oli hyvä toimia. Olisimme kuitenkin voineet kiinnittää paremmin huomioita tapaamiskertojemme selkeisiin aloituksiin. Koska meillä ei ollut jokaiselle kerralle selkeää aloitusta, loi se levottomuutta ja kärsimättömyyttä poikien keskuudessa. Uskomme, että jos olisimme ryhmän muodostumisvaiheesta asti ottaneet tavaksi pitää jokaisen tapaamiskertamme alussa selkeän aloituksen, olisi se vähentänyt huomattavasti rauhottomuutta. Kun yritimme myöhemmin ottaa menetelmää käyttöön, emme saaneet aloitusta enää niin toimivaksi, kuin mitä se olisi voinut olla. Pojat olivat siihen mennessä jo tottuneet levottomiin aloituksiin, joita oli vaikea enää muuttaa.

Ryhmän toimintaa arvioitaessa ohjaajan tehtävänä on toimia tarvittaessa aloitteentekijänä ja asioiden kokoajana. Ohjaajan tulee auttaa ryhmää ja ryhmäläisiä tarkastelemaan toimintaansa sopivin kysymyksin ja korostuksin. Tarkastelemalla kyseisin keinoin ryhmän toimintaa, nuoret havaitsevat toimintansa tuloksia ja niiden vaikutuk-

sia sekä ymmärtävät niiden yhteyksiä arkeen. Ohjaajan tehtävänä on myös rohkaista ryhmää käsittelemään sekä mieluisia että epätoivottuja tuloksia rakentavasti. Ohjaajan täytyy pyrkiä luomaan ryhmään tasapuolista ja turvallista ilmapiiriä, jossa jokainen pystyy halutessaan ilmaisemaan mielipiteensä ja jossa jokaisella on mahdollisuuksia ja tilaa oivalluksille. Ryhmän sokeutuessa omalle toiminnalle on ohjaajan lisäksi toimittava ryhmän silminä ja kerrottava näkemästään rakentavasti ryhmälle. Ryhmän merkittäviä havainnointikohteita sanallisen ilmaisun lisäksi ovat ryhmäläisen ulkoinen olemus, kehonkieli sekä suhtautuminen sekä itseensä että muihin. (Kivelä ym. 2009, 85–86.)

Ohjaajalla on pienryhmätilanteissa vaitiolovelvollisuus, jos nuori niin vaatii. Jos kyse on kuitenkin muita ihmisiä koskevasta tilanteesta, voi ohjaaja parhaaksi katsomallaan tavalla kertoa tietoa eteenpäin luottamuksellisesti. Esimerkiksi on ensisijaisen tärkeää, että nuorella on perhesuhteet kunnossa. Elinolosuhteiden ollessa kunnossa, pystyy nuori keskittymään myös vapaa-ajalla järjestettävään pienryhmätoimintaan.

7.3 Luotettavuus

Opinnäytetyömme havainnoinnin suoritimme itse pienryhmämme tapaamiskerroilla kevätlukukauden 2011 aikana. Kyseisen lukukauden alussa kerroimme pienryhmän poikien vanhemmille suorittavamme havainnointia pienryhmätoiminnasta sekä poikien käyttäytymisestä. Saimme kaikilta vanhemmilta kirjallisen suostumuksen havaintojen suorittamiseen, niiden kirjalliseen dokumentointiin sekä aineistojen käyttämiseen opinnäytetyössämme. Pyysimme myös suullisen luvan pojilta havainnointien tekemiseen, johon kaikki pojat suostuivat. Teimme selväksi sekä pojille että heidän vanhemmilleen myös sen, että poikien anonymiteetti säilyy aineistoa analysoidessamme sekä tutkimustuloksia julkaistessa.

Luotettavuuteen vaikuttaa myönteisesti se, että tutkimuksen tekijät suorittavat itse havainnoin kehittettävästä kohteesta (Eskola ym. 2008, 210). Lisäksi havainnointien kirjallinen dokumentointi lisäsi tutkimusaineistomme luotettavuutta. Kirjasimme havaintojamme ylös johdonmukaisesti jokaisen pienryhmämme tapaamiskerran jälkeen. Kävimme myös keskustelua toistemme havainnoista sekä peilasimme havaintojamme aiempiin kokemuksiimme samankaltaisesta toiminnasta. Aiempien kokemusten-

me ja tiedon perusteella pyrimme tekemään perusteltuja sekä niin sanottuja oikeita havaintoja.

Koimme havainnoinnin hyväksi tutkimusmenetelmäksi tutkia poikien käyttäytymistä ja toimintaa. Vaikka pojat olivatkin tietoisia havainnoinnista, emme uskoneet poikien muistavan seuraavalla tapaamiskerralla enää meidän tekevän toiminnasta havainnointia, jonka koimme hyväksi asiaksi. Kun pojat eivät muistaneet meidän havainnoivan toimintaamme, ilmeni poikien käyttäytyminen normaalina ja toiminta luonnollisena. Poikien normaali käyttäytyminen ja toimintatilanteiden luonnollisuus lisäsivät havaintojen teon luotettavuutta.

Kuvasimme tarkasti, miten opinnäytetyömme on toteutettu ja kuinka se on edennyt alusta loppuun. Opinnäytetyöhön sisältyneiden havaintojen teosta on myös kerrottu yksityiskohtaisesti ja selkeästi. Havaintojen avulla saatuja tuloksia on käsitelty kattavasti ja monipuolisesti. Kaikki nämä vahvistavat opinnäytetyömme luotettavuutta.

Jokainen pienryhmä on ainutlaatuinen. Pienryhmät koostuvat hyvin erilaisista yksilöllistä, joiden myötä koostuu aina erilainen pienryhmä. Sen vuoksi ei ole taattua, että kaikki menetelmät toimivat kaikissa pienryhmissä. Meidän tutkimuksemme kokosi pääosin toiminnallisia menetelmiä, jotka voivat toimia erityisesti energisten poikien kanssa toimiessa. Pienryhmämme koostui neljästä erilaisesta, mutta samalla aktiivisesta pojasta, joiden toiminta pienryhmässämme johti erilaisiin tilanteisiin, joiden käsittelyyn syvennyimme opinnäytetyössämme. Pienryhmien ohjaajat voivat saada opinnäytetyöstämme käsitystä siitä, millaisia tilanteita he voivat kohdata toiminnassaan. Lisäksi he voivat hyödyntää toiminnassaan joitain kuvattuja toimintamenetelmiä. Yksikään pitkäkestoisen pienryhmätoiminnan prosessi ei kuitenkaan koskaan rakennu samalla kaavalla, vaan jokainen pienryhmä on yksilöllinen, joten kokonaisuudessaan kokemuksiemme pohjalta kuvatut toimintamenetelmät eivät päde kaikkiin pienryhmiin.

7.4 Tutkimuksen hyödynnettävyys

Tuotimme varhaisnuoruuden vaiheessa oleville pojille suunnattuja pienryhmätoiminnan menetelmiä. Menetelmiä on tarkoitus hyödyntää Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projektin pienryhmätoiminnoissa. Menetelmät ovat siis suoraan kohdistettu pienryhmätoiminnan ohjaajille, jotka toimivat varhaisnuorten poikien parissa. Myös muut ohjaajat pystyvät hyödyntämään monipuolista aineistoamme toiminnassaan ja voivat löytää aineistosta asioita, jotka ovat hyödynnettävissä myös sekä tyttöjen että sekaryhmien toiminnassa.

Opinnäytetyömme pohjalta Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n hallinnoima Minä Olen Tärkeä -projekti voi kehittää ja laajentaa pienryhmätoimintaansa ja erityisesti varhaisnuorille pojille suunnattua toimintaansa. Lisäksi Joensuun Pelastakaa Lapset ry:lle tehdyt tutkimukset tuovat alueellista näkyvyyttä yhdistyksen toiminnalle.

Vuoden 2012 aikana on myös tarkoitus tuottaa pienryhmien ohjaajille menetelmäkansio opiskelijoiden toimesta. Menetelmät tulevat olemaan suunnattuja erityisesti pokien kanssa työskenteleville ohjaajille. Opinnäytetyömme on erinomainen pohja toteutettavalle menetelmäkansiolle. Uskomme, että opinnäytetyöstämme löytyy paljon hyödyllistä ja monipuolista tietoa sekä kokemuksia toteutettavaan kansioon.

8 LOPUKSI

Mielestämme opinnäytetyön tekeminen oli hyvin opettavainen ja antoisa kokemus, joka vaati meiltä kokonaisvaltaista syventymistä aiheeseen. Opinnäytetyö mittaa opiskelijoiden henkilökohtaista kypsyyttä, jonka mielestämme pystyimme erinomaisesti osoittamaan. Opinnäytetyö oli monivaiheinen prosessi, jossa hyödynsimme aiemmin oppimaamme ja kokemaamme. Prosessin myötä osoitimme ammatilliset valmiutemme toteuttaa tutkimustyön vaiheet työn suunnittelusta loppuraportointiin. Lisäksi pystyimme soveltamaan aiempaa tietämystämme kehittämistyössämme sekä käytäntöjen parantamisessa. Olimme myös käsitelleet opinnäytetyöaihettamme pal-

jon jo aiemmissa opinnoissamme, joka lisäsi kiinnostustamme kehittämistyön toteuttamiseen.

Tartuimme opinnäytetyössämme ammattialamme vahvasti liittyvään ajankohtaiseen kehittämistarpeeseen. Pienryhmätoimintaa on viime aikoina tutkittu ja kehitetty paljon ja aihetta koskien on julkaistu useita julkaisuja. Myös nuorten syrjäytymisen uhkasta ja sen ehkäisevän työn tärkeydestä käydään nykyään paljon keskustelua, sekä tehdään erilaisia tutkimuksia. Opinnäytetyön aiheen koimme hyvin mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi, sillä olimme käsitelleet aihetta laajasti opintojemme aikana.

Haastavinta prosessissa oli löytää ajankohtaista ja käsitteellistä tietoa poikatyöstä. Tyttötyö on viime aikoina ollut vahvasti esillä, jonka vuoksi poikatyötä koskevat julkaisut ovat harvassa. Onneksi myös poikatyön tärkeys on huomioitu tänä päivänä, sillä esimerkiksi Helsinkiin avattiin tänä vuonna (2011) ensimmäinen Poikien Talo.

Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan oli hyvin monivaiheinen. Koemme kehittämistyön hyvin tärkeäksi työmuodoksi ja siksi halusimme perehtyä aiheeseen todella kattavasti. Lisäksi erittäin tärkeä aihe toimi motivoijana prosessin alusta loppuun asti. Omakohtaisten kokemusten ja havaintojen käsittely lisäsi työn merkitystä ja tunteen sen todellisesta tarpeellisuudesta. Toisaalta omakohtaisten kokemusten käsittely vaikeutti välillä yleisen tilanteen hahmottamista, sillä pienryhmätoiminnan aikana saadut kokemukset olivat kuitenkin hyvin tapauskeskeisiä. Pyrimme kuitenkin kirjallisuuden ja aiemman tiedon avulla selvittämään asioiden yleiskuvan ja perustelemaan asioita yleisellä tasolla. Koemme pienryhmätoiminnan erinomaiseksi yksilöitä tukevaksi ja taitoja vahvistavaksi menetelmäksi, koska pienryhmätoimintaa voidaan toteuttaa laajasti monilla eri toimialoilla ja pienryhmätoiminnan menetelmiä voidaan soveltaa laajalle kohderyhmälle.

LÄHDELUETTELO

- Antikainen, Ari 1998. Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Anttila, Eronen, Kallio, Kanninen, Kauppinen, Paavilainen, Salo 2009. Persoona 2. Kehityopsykologia. 3.-7. painos. Helsinki: Edita.
- Danska-Honkala, Katja & Poteri, Marko 2011. Kohdennettu nuorisotyö sosiaalisen vahvistamisen kontekstissa.; Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Lundbom, Pia & Herranen, Jatta (toim.) 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 24, 2011. Jyväskylä: Bookwell Oy, 18–19. 140–141.
- Eischer, Heli & Tuppurainen, Jonna 2009. Tyttöjen talo on kuin avoin koti. Helsinki: Aksidenssi Oy.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Helsinki: Gummerus.
- Harinen, Päivi, Heikura, Mari, Lehmus, Heikki & Vallisto Matias 2008. Tappelua takapenkillä. Kokemuksia kohdennetun nuorisotyön poikien pienryhmätoiminnasta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Heikkilä, Tarja 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, Hannu L. T. 2008. Toimintatutkimuksen lähtökohdat.; Huovinen, Terhi & Rovio, Esa 2008. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T., Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.) 2008. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–19, 104-107.
- Himberg, Lea, Laakso, Juhani, Näätänen, Risto, Peltola, Ritva & Vidjeskog, J. 1999. Kehittyvä ihminen. Psykologia 2. Porvoo: WSOY.
- Holm, Saija 2007. Fredi. Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet. Opetusmateriaali. Helsinki: Aksidenssi Oy.
- Jauhiainen, R. & Eskola, M. 1993. Ryhmäilmiö. Helsinki: WSOY.
- Kemppinen, Pertti 2000. Nuoriso 2000. Nuorisotyön käsikirja. 2. painos. Vantaa: Kustannusvalmennus P. & K. Oy.
- Kiiski, Eero 1998. Seikkailua elämysten maailmassa. Teoksessa Lehtonen, Timo (toim.) 1998. Elämän seikkailu. Näkökulmia elämyksellisen ja kokemuksellisen oppimisen kysymyksiin. Jyväskylä: Gummerus, 109–110.
- Kivelä, Valtteri & Lempinen, Juho 2009. Arki hallintaan. Nuorten ryhmätoiminnan ohjaaminen. KOTA – Lasten ja nuorten hyvinvointi ry. 1. Painos. Turenki: Kirjapaino Jaarli Oy.

- Kokljuschkin, Mikael 1999. Seikkailuun! Varhaiskasvatuksen seikkailukirja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Laakso, Lauri 2007. Johdatus liikuntapedagogiikkaan ja liikuntakasvatukseen.; Lintunen, Taru 2007. Liikunta terveyden edistäjänä. Teoksessa (toim.) Heikinaro-Johansson, Pilvikki & Huovinen, Terhi 2007. Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan. 2. painos. Helsinki: WSOY, 22, 25.
- Laine, Kaarina 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Lommi, Anni, Luopa, Pauliina, Puusniekka, Riikka, Roine, Mira, Vilkki, Suvi, Jokela, Jukka, Kinnunen, Topi 2010. Kouluterveyskysely 2010. Joensuun kuntaraportti. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL). Helsinki.
- Muhonen, Jyrki, Lallukka, Kirsi, Turtiainen, Pekka 2009. Pienryhmätoiminta lasten ja nuorten ehkäisevän työn menetelmänä. Jyväskylä: YAD Youth Against Drugs ry.
- Nordström, Hanna 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa Cantell, Hannele (toim.) 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS kustannus, 118.
- Nokelainen, Essi & Toikander, Terhi 2006. Ohjattu pienryhmätoiminta osana nuorisotyötä. Perusteluita toiminnan tehokkuudelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja D. Opinnäytetyöt 2/2006. Nykypaino Oy.
- Nurmi, Jari.Erik 2000. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä.; Poikkeus, Anna-Maija 2000. Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa Lyytinen, Paula, Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) 2000. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. 1.-4. painos. Helsinki: WSOY, 122, 256–259.
- Pennington, Donald C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki: Gaudeamus.
- Pickett, Cynthia L. & Brewer, Marilyn B. 2005. The Role of Exclusion in Maintaining Ingroup Inclusion.; Twenge, Jean M. & Baumeister, Roy F. 2005. Social Exclusion Increases Aggression and Self-Defeating Behavior while Reducing Intelligent Thought and Prosocial Behavior. Teoksessa Abrams, Dominic, Hogg, Michael A., Marques, José M. 2005. The Social Psychology of Inclusion and Exclusion. Great Britain, East Sussex: Psychology Press. 28, 91-92.
- Punnonen, Varpu 2008. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö.; Näre, Sari 2008. Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) 2008. Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. 2. painos. Helsinki: Hakapaino Oy, 521–545.
- Rovio, Esa 2009. 5. Tavoitteellinen ryhmätoiminta.; Salmi, Olli, Rovio, Esa & Lintunen, Taru 2009. 4. Ryhmä kehitystä ohjaavia voimia. Teoksessa Rovio, Esa, Lintunen, Taru & Salmi, Olli (toim.) 2009. Ryhmäilmiöt liikunnassa. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura ry, 90, 109, 127–129, 137, 181.
- Saastamoinen, Minna & Tanskanen, Sirja 2011. Opiskelua tukevan

pienryhmätoiminnan tarve Joensuun Normaalikoulun lukiossa. Joensuun Pelastakaa Lapset ry:n Minä Olen Tärkeä -projekti. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö, 9-10.

Siljander, Pauli (toim.) 1997. Kasvatus ja sosialisatio. Tampere: Gaudeamus.

Sinnkonen, Jari 1992. Pojan sukupuoli-identiteetin muodostumisesta. Teoksessa Huttunen, Jouko (toim.) 1992. Poika, Poika! Näkökulmia pojan kasvuun ja kehitykseen. Joutsa: Nettopaino, 13–14.

Sinkkonen, Jari & Pihlaja, Päivi (toim.) 2000. Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. Juva: WSOY.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Verkkolähteet:

Anttonen, Erja 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 13, 2007, 8-11, 13–15, 18–19, 21–22. Viitattu 11.10.2011.

<http://www.humak.fi/sites/default/files/sukupuolisensitiivisyys-kansalaistoiminnassa.pdf>

Jelli – järjestötietopalvelu 2009. Viitattu 06.09.2011.

<http://www.jelli.fi/tukea-arkeen/toimintamahdollisuuksia-tyottomille/joensuun-pelastakaa-lapset-ry/>

Kalliolan Setlementti 2011. Viitattu 22.11.2011.

<http://www.kalliola.fi/Nuorisotyo/Sivut/PoikienTalo.aspx>

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari 2007. Elämää nivelvaiheissa. Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. VaSkooli-projektin loppuraportti. Tammisaaren kirjapaino. Viitattu 09.09.2011.

http://www.vaskooli.fi/elamaa_nivelvaiheissa.pdf

Nuorisolaki 27.1.2006/72. Viitattu 04.09.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Pelastakaa Lapset ry 2010a. Viitattu 05.09.2011.

<http://www.pelastakaalapset.fi/jarjesto/keita-me-olemme/>

Pelastakaa Lapset ry 2010b. Viitattu 05.09.2011.

<http://www.pelastakaalapset.fi/jarjesto/missio-ja-visio/>

Pelastakaa Lapset ry 2010c. Viitattu 17.09.2011

<http://www.pelastakaalapset.fi/jarjesto/lapsen-oikeudet/>

Pelastakaa Lapset ry 2011a. Viitattu 05.09.2011.

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/paikallisyhdistykset/>

Pelastakaa Lapset ry 2011b. Viitattu 17.09.2011.

<http://joensuu.pelastakaalapset.fi/yhdistyksemme/>

Sauli, Hannele 29.11 2007. Lasten ja nuorten syrjäytyminen. Viitattu 09.09.2011.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tapahtumakalenteri/2007/11/politiikkaohjelma/Hannele_Saulix_lasten_ja_nuorten_syrjytyminen.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010. Viitattu 02.10.2011.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/hankkeet/stop_koyhyys

Julkaisemattomat lähteet:

Pelastakaa Lapset ry 2008. OTTAKAA MUT MUKAAN –projekti Joensuussa 2008-2010 –esite.

Pelastakaa Lapset ry 2011c. MINÄ OLEN TÄRKEÄ –projekti Joensuussa 2011-2015 –esite.